

POMERANIA

MIESIĘCZNIK SPOŁECZNO-KULTURALNY | ROK ZAŁOŻENIA 1963 | CENA 7,00 zł | NR 7-8 (588) | LIPIEC-SIERPIEŃ 2024

ROZMOWA
Z ALEKSANDRĄ KOSIOREK,
PREZYDENTKĄ MIASTA GDYNI

KOCEWSCZI GARD
I KASZĘBSKŌ KULTURA

KASZĘBSKŌ JUWERNOTA
GARDU NEPTUNA

samorząd województwa pomorskiego zakupił

36 nowoczesnych pociągów

które wyjadą na pomorskie tory
do 2026 roku

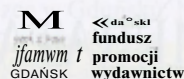
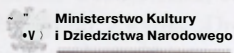
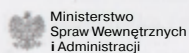
SAMORZĄD
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Poruszamy Pomorskie

- 3 **Kaszëbskô juwernota gardu Neptuna**
PAUEL WICZIŃSZCI
- 6 **Kaszëbizna na pierszim placu**
DM
- 8 **Chãtnëch nie felëje**
DM
- 10 **Gdańsk – stolica Kaszubów?**
EWELINA STEFAŃSKA TATIANA SLOWI
- 12 **Dali! Chùtchi! Mòcni!**
PAUEL WICZIŃSZCI
- 14 **Jestem z Czajów...**
Z Aleksandrg Kosiorek, prezydentkę miasta Gdyni,
rozmawia ANDRZEJ BUSLER
- 17 **Kócewsczi gard i kaszëbskô kùltura**
DARK MAJKÒWSCZI
- 19 **Kaszëbsczé szpùrë ksädza prof. Jana Walkùsza**
ANA GLESZCZIŃSKÓ
- 22 **Kaszëbskô pòbitwa na wiérztë**
RED.
- 24 **Dzień Działajgcych w Kulturze to wydarzenie
potrzebne pomorskiemu sektorowi kultury**
MONIKA CZAJKOWSKA-KOSTKA
- 26 **Autoreklama Hieronima Derdowskiego. Część 2**
TADEUSZ LINKNER
- 32 **Poezja**
JAN WESPA
- 34 **Miejsca z historig: Podgrodzie i kościół
św. Ottona w Słupsku**
DANUTA MARIA SROKA
- 37 **Gdyńskim szlakiem. Wielki Kack. Część 2**
ANDRZEJ BUSLER
- 41 **Historyczne dzwony powróciły do Gdańska**
SL
- 42 **Gdańsk mniej znany**
MARTA SZAGŻDOWICZ
- 43 **Pamięci księży pomordowanych w Lasach Piaś-
nickich**
Z Michałem Kowalskim rozmawia DOMINIKA
GŁOWIENKA
- 46 **Kaławaryjka**
PIOTR SCHMANDT
- 50 **Przycieś**
GRZEGORZ ROZKWITALSKI
- 58 **Do bilietu mùszimë sã dopasować**
Z Michała Göspödarczika gòdò
LUKÔSZ ZOLTKÒWSCZI
- 62 **Tam a nazòt. Part 2**
MATEUSZ BULLMANN
- 64 **Köpac sã z kòniã je wòrt**
Z Arkadiusza Drawca gòdò TOMÔSZ FÓPKA
- 67 **Mie sã zdaje, że jò dzysò umrzą**
KLEBBÓW MATIS
- 68 **Z Kociewia**
MARIA PAJĄKOWSKA-KENSIK
- 69 **LIST**
- 70 **Moje karasińskie dni (relacja rodziny Heleny
Wafaszewskiej z domu Brzezińskiej)**
- 72 **LEKTURY**
DANIEL KALINOWSKI
- 74 **Z möcnomòdrima plachcama na skrzydłach**
PD
- 76 **Klëka**
- 83 **Sëchim paka uszłé**
TÓMK FÓPKA
- 84 **To nie je w głowã do pójacò**
OLGA KUKLIŃSKÓ

Numer wydano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. wyraża jedynie poglądy autora/ów i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Zrealizowano ze środków Województwa Pomorskiego

Dofinansowano ze środków Miasta Gdańska

Dofinansowano ze środków Miasta Gdyni

Publikację przedstawił lno pòdrzatzci autora/autorów i ni może bëc przëjimónò jako oficjalné stanowiszczë Minystra Bënówëch Sprów i Administracjé

ADRES REDAKCJI

ul. Straganiarska 20-23 / 80-837 Gdańsk
tel. 58 3019016 / 58 3012731
e-mail: red.pomerania@wp.pl

REDAKTOR NACZELNY

Sławomir Lewandowski

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Dariusz Majkowski (zastępca redaktora naczelnego)
Aleksandra Dzięcielska-Jasnoch
(sekretarz redakcji, *Najdł Uczba*)
Krystyna Sulicka
Małgorzata Micał
Bogumiła Cirocka
Ludmiła Kucharska
Bogdan Adamczyk (skład graficzny)

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Piotr Dziekanowski (przewodniczący kolegium)
Mateusz Bullmann
Andrzej Busler
Ewa Górską
Stanisław Janke
Piotr Lessnau
Wiktor Pepliński
Danuta Pioch
Edmund Szczesiak
Bogdan Wiśniewski

TŁUMACZENIA NA JĘZYK KASZUBSKI

Dariusz Majkowski

ZDJĘCIA NA OKŁADCE

3. Gdańskie Dni Kaszubskie
Fot. Paweł Wiczyński

WYDAWCA

Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego
ul. Straganiarska 20-23, 80-837 Gdańsk

DRUK

Drukarnia Waldemar Grzebyta
ul. Kossaka 108, 64-920 Piła

Redakcja zastrzega sobie prawo do skracania
i redagowania artykułów oraz zmiany tytułów.
Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść
ogłoszeń i reklam.

OD REDAKTORA

„Uważam, że flaga naszego regionu i ważny dla Kaszubów wizerunek gryfa powinny być jasnym przejawem identyfikacji Gdyni z regionem. Tego mi brakowało i absolutnie jest to do zmiany. Wnioskowały o to również osoby ze środowiska Gdyńskiego Dialogu, które na ten wątek są także wyczu-

lone. Gdynia jest częścią Kaszub i Pomorza. To, że mój poprzednik odmawiał wywieszenia flagi regionalnej na gmachu Urzędu Miasta, było dla mnie niezrozumiałe” – mówi Aleksandra Kosiorek, nowa prezydentka miasta Gdyni, w wywiadzie, którego udzieliła Andrzejowi Buslerowi. Wkrótce po tej rozmowie postanowiła działać. Jak informuje nasz redakcyjny kolega, który przeprowadził wywiad z prezydent Gdyni, od kilku tygodni flaga z czarnym gryfem powiewa już nad gdyńskim magistratem. Zapis rozmowy z Aleksandrą Kosiorek prezentujemy na łamach lipcowo-sierpniowej „Pomeranii”.

Tymczasem nad Motławą z okazji odbywających się na przełomie maja i czerwca 3. Gdańskich Dni Kaszubskich flag z czarnym gryfem było tak wiele, że nie sposób było ich zliczyć. Największą wciągnięto na maszt na Górze Gradowej. Mieszkańcy mówią, że była widoczna z najdalszych miejsc w Gdańsku. Wydarzeniom organizowanym w ramach Gdańskich Dni Kaszubskich poświęcamy kilka stron w niniejszym wydaniu „Pomeranii”.

Miłej lektury!

SŁAWOMIR LEWANDOWSKI

PRENUMERATA

Z DOSTAWĄ DO DOMU!

Koszt prenumeraty rocznej krajowej z bezpłatną dostawą do domu: 77 zł. W przypadku prenumeraty zagranicznej: 172 zł. Podane ceny są cenami brutto i uwzględniają 5% VAT.

Aby zamówić roczną prenumeratę, należy:

• **dokonać wpłaty na konto:**

PKO BP SA 2810201811 0000 0302 0129 3513,

Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego
ul. Straganiarska 20-23, 80-837 Gdańsk,
podając imię i nazwisko (lub nazwę jednostki zamawiającej) oraz dokładny adres

• **złożyć zamówienie w Biurze ZG ZKP,**

tel. 500 183 832

e-mail: prenumerata@kaszubi.pl

KASZĘBSKŌ JUWERNOTA GARDU NEPTUNA

Nŏwiąkszŏ kaszëbskŏ rozegracjŏ we Gduńsku w latosym roku dérowała wnetkã dwa tidzenie. W ōbrëmim trzeczy edicje Gduńszcizich Kaszëbszczich Dniów (GKD) turiscë i mieszkańcowie stolëcë Kaszëb mielë leżnosc wżac ùdzël w rozmajitëch wëdarzeniach, bŏ z kŏzdim rokã Biŏro Kaszëbskŏ-Pŏmŏrsczégŏ Zrzeszeniŏ mŏ starã, żebë zbŏgacac a rozkŏsцерzac kùlturowi bédënk. Tej ōkrŏm spŏdlowëch i bëlno znŏnëch lëdzŏm rozegracjŏw, jak Fischmarkt czë Kaszëbë Music Festival, pŏjawiłë sã nowé, czekawé ùdbë.

Ōd 27 maja do 7 czerwińca Kaszëbskŏ-Pŏmŏrsczë Zrzeszenië fest pŏkŏzało, że Gduńsk téż je kaszëbsczi, a naja tradicjŏ je wŏżnym partã wielëkùlturowi juwernotë gardu. 12 dniŏw i 11 rozegracjŏw – na edicjŏ bëlã ōsobliwë bŏkadnŏ i kŏzdi gwësno mŏgł nalezc cos dlŏ se.

Më zaczałë fejrowanië projekcją filmu pŏd titlã „Tam, gdzie ptaki sã farwnë” Fundacje „Aby chciało się chcieć”. W zalë Nŏrodnégŏ Mŏrsczégŏ Muzeum mŏgł ōbezdrzec kŏntinuacjã przigŏdŏw mieszkankŏw Warszawë, Pŏlë i Dżë, chtërne tã razã za cël wanodżi miałë snŏżã Nordã (pierszi film nazëwŏ sã „Tam, gdzie kwitnã malënë”, pŏwstŏł w 2022 roku i jegŏ akcjŏ dzeje sã na westrzëdnëch Kaszëbach). Ō przërëchtowanim a produkcje filmu ōbzërnicë mŏglë pŏkŏrbic z reżisërã Piotrã Zatonią.

W tim sarnim czasie Joanna Gŏstkŏwskŏ, etnologa a spiëwŏrka (znajemë jã m.jin. z karna „Drësżë”), pŏpprowadżëła warkŏwnie ze spiëwù. Ōbczas ùczbŏw w Èuropejszcim Centrum Solidarnoscë dzewiãc biãłkŏw a jeden chłŏp cwiczëlë – bez trzë dnie – nad kaszëbsczim tradycyjim repertuarã na spŏdlim piesniŏw nalazłëch w fŏnograficznëch zbiërach PAN, a téż ze spiëwnikŏw przërëchtowŏnëch bez kaszëbszczich etnografŏw a badérŏw fŏlkloru XX wiekù. Finałã warkŏwniŏw bël jich wëstãp na bi-

nie ōb czas pierszégŏ dnia Kaszëbë Music Festival, Ō chtërny za sztŏt.

Trzeczégŏ dnia GKD w zalë „Niebo Polskie” Marszŏłkŏwsczégŏ Ùrządu Pŏmŏrsczégŏ Wŏjewództwa bël baro zajimny wëklŏd dra Mirosława Rekŏwsczégŏ, projektanta wzornictwa, pŏd titlã „Rzecz kaszubska. Ō projektowaniu dla ginãcego jëzyka”, chtërny tikŏł sã bûdowaniégŏ kaszëbsczi marczy, wëzwëskaniŏ rozmajitëch dzëłŏw kaszëbsczi kùlturë i historie w promŏcje Kaszëb w Polsce i na świecie na spŏdlim dzejaniŏw jinszych regionŏw a krajŏw Europë.

30 maja lubŏtnicë Kaszëbsczi mielë baro szeroczi wëbiër, bŏ tegŏ dnia KPZ przërëchtowało jãż sztërë wëdarzenia. Pierszim bëlŏ ùroczëstë ōtemkniãcë Gduńszcizich Kaszëbszczich Dniŏw na Gradowi Gŏrze, gdzie czŏrno-żŏłtŏ fana ōsta zawieszŏnŏ na nŏwëższym maszce w Gduńsku. Nŏt je dopŏwiedzec, że ōbczas GKD na głŏwnëch szasëjach gardu téż pŏwiëwałë kaszëbszczë stаницe.

W tim czãdze na gduńszcim ōstrowie Ōłowianka bëlŏ ju fùl lëdzy, bŏ dérowŏł pierszi dzëń Kaszëbszczégŏ Jŏrmarkù. Mŏgł na nim kupie rozmajitë regionalnë wërobinë, ōd ùtwŏrstwa lëdowëch artistŏw pŏ ceramikã a biżuteriã z jantaru, a téż smacznã jŏdã przërëchtowŏnã bez Kŏła Wieszcizich Gŏspŏdëniŏw.

Chto tegö dnia üdbôł so wëbrac sã szpacérã pò szasëje Grobla I, gwësno dozdrzôł wëstôwk przëszëkôwóny bez gduńszci part Institutu Nôrodnj Pamiacë we wespółroböce z Kaszëbskô-Pòmòrszim Zrzeszenim, chtërnégö herojã bëł Lech Bądkówsczi – niezwëczajny gazëtnik i pisôrz, w zëlniku 1980 roku prasowi rzecznik MKS [Międzszakładowy Komitet Strajkowy] w Gduńszci Okrätownie, a dlô naju przede wszëtczim załôzca KPZ. Na 18 dwajazëkôwëch tôflach (pò pòlskù i kaszëbskù) chronologiczno przedstawionë ôstało zëcë a dzejanië legendë kaszëbsczci rësznôtë.

Nen dzień bëł téż zôczatkã muzycznégö świata, bô na binie, jakô bëła wnetka kôł Bałticzi Filharmonie wëstãpôwałë kaszëbsczë karna ë artiscë, a tradycyjné spiëwczci i tuńce przepłôtałë sã z tima barzi dzysdnio-wima. Tak tej pierszëgö dnia Kaszëbë Musie Festival më môglë ôbzërać dwa Karna Piesnie i Tuńca: „Jagôdki” i „Gdańsk”, a téż Juliã Szczipior i Akademia Głosów Tradicje. Przed ùrmã ôbzërôczów swój debiut miałë bëtniczczci warkôwniów spiëwù, chtërne zaprezentowałë czile snôzich dokazów pòd przëdnictwã Joanë Góstkówsczi. Drëdzi dzień zachwëcył wëstãpama Rëbacczi Ôrkestrë Dãti z Jastarnie, Regionalnégö Karna „Frantówka”, Zofii Mùchówsczi i téż nowégö, baro ôbiecnégö zespôłu, co sã zwie Kapela z Marszu, z rëszną liderką Mònikã Jakùbk.

1 czerwińca Gduńsk ôpanowelë rëbôcë z Jastarnie, chtërny przëjachelë ôd se na swójich tradycyjnëch bôtach, pómórënkach, zëbë pòkazać inscenizacjã Fischmarktu i rëbackã kùlturã przôdë lat. Jak rok w rok ôdbëło sã ùroczëstë przëndzenië rëbôków z darënkama w czerënkù Dwôru Artusa, gde przedstôwca Gduńska, wiceprezydent Piotr Krëszewsczi, przekôzôł symboliczno klucz do gardu Neptuna

prëdniczce jastarniczëgö partu KPZ Marce Gwardzyk i przëdnikôwi KPZ Janowi Wërowińszëmù. Ôb całi dzień na zelińcu kôł gduńszci karaseli môzna bëło zdrzec na historyczną rëbackã wioskã, wësłëchac ôpówiesców ô dównym zëcym w Jastarnie i ôbzërać rëbacczë rzëmiãstô.

W pöniedzôtk 3 czerwińca, tj. zarô pô dlëdzim weekendze, òrganizatorzë zabédowelë teatralną częstã, chtërnã pòdòł Teater Zymk ze swòjim kaszëbskòjãzëkòwim widzawiszczã „Proces”, na spòdlim pówiescë Franza Kafczy. Surrealisticzny świat Józefa K. przëcygnął na jedną z binów Teatru Wybrzeże, co sã zwie Stara Apteka, wiele gòsców, chtërny mielë leżnosc pòznać historiã głównégò heroje. Artiscë delë òbzërnikóm wiele do mészleniô, m.jin. ó reglach żëcégó i ò jegò cwëku. Widzawiszczë, jaczé òd swòji premiérë (w maju uszłégò roku) zbiérò bëlné recenzje, pòkòzało, że wòrt je sëgac pò klasyczi światowi lëteraturë i przedstawiać je w kaszëbsczim wëdanim.

Pöstãpnégò dnia mòżna bëło doswiadczëc kaszëbsczi bëtnoscë we Gduńsku dzãka szpacéróm, chtërne przërëchtowelë nôleżnicë hewòtnégò partu KPZ – Wójcech Könkel i Jerzi Nacel. Gduńsk bez całë stalata bëł i wcyg je dlô Kaszëbów przëdnym gòspòdarczim, kùlturalnym a spòlëznòwim centrum. Dlôte wanożacë pò mòlëznie nad Mòłławã, ji placach, tòrgach i szasëjach, më mielë mòżnotã ùzdrzec dokãżë kaszëbskòscë gardu òd strzëdnëch wieków pò teròczasnotã.

Slédny dzël III Gduńszcizh Kaszëbszczizh Dniów më zrëchtowelë, razã z Kaszëbsczim Institutã i Muzeùm Gduńską, 7 czerwińca w Dodomie Uphagena (òddzëlu Muzeùm Gduńską). W tim placu prof. Cezari Obracht-Prondzyńsczi, Èwelina Stefãńskò i Tatiana Slowi òpówiòdelë ò swòjich badërowaniach i szëkówónym przez nich wòbrëmim inicjatiwë „Etnotank” rapòrce pòd titlã „Kaszubi w wielkim mieście – formy i specyfika aktywnòsci kaszubskiej w Gdańsku”. Rapòrt, jaczégò spòdlim sã pitania: „Jaczé je òdniesienie gduńczanów do Kaszëbów?”, „Mògå Kaszëbi czëcsã we Gduńsku jak ù se?”, „Mają òni prawo

do tegò gardu?”, „Jaczé sã fórmë kaszëbsczi aktywnotë w gardzë?”, „Jesmë tuwò widzëwnã spòlëznã?”, mdzemë mielë leżnosc òbżërac na óglowòprzëstãpny starnie etnotank.pl ju w czãdze latowëch feriiów.

Na taczì òrt zakuńczëła sã trzecò edycjò tegò wëjãtkówégò a bëlnégò wëdarzeniô, chtërne z kòzdim rokã przëcygó coròz wicy lëdzy. Je to wòżne, a òsoblëwie terò, czedë czëc w publicznym rëmie głosë ó falszëwi, sztuczno twòrzony narracje ò kaszëbskòscë Gduńską. Muszimë czãsto, głośno, gwësno a meritoriczno gadać ò tim, jakò je prówda, i miec starã, żebë Kaszëbskò bëła wiedzno dzëlã gduńszczi wiekùlturowi juwernotë.

TEKST I ÒDJIMCZI: PAUL WICZIŃSCZI

KASZĘBIZNA NA PIERSZIM PLACU

Nôstarszi i jeden z nôwiąkszych kaszëbszczich kònkursów òstôł rozrzeszony ju 53. róz. Finał recytatorszczich mióńków „Rodnô mowa” bëł w dniach 1-2 czerwińca w Gminowym Òstrzódku Kulturë, Spòrtu i Rekreacji w Chmielnie.

We wiôldzim finale môglë wëstąpic blós méstrowie pówiatowëch eliminacji, a wikszość z nich rëchli mūszała jész dobëc w swóich szkołach i gminach. Trafilë tej tuwò blós nôlepszich z nôlepszich. Takso- wało jich karno òbsądzëcelów pòd przëdnictwã ks. prof. Jana Perszona (òkróm niego jurorami bëlë: dr Bòżena Ùgówskò, dr Karolëna Keler, dr Tomòsz Fòpka i dr Dark Majkówsczi).

Zgòdno z regulaminã biòtka w „Rodny mowie” je pòdzelonò na szesc wiekówëch kategòriów. Nómłodzi nie chòdzą jész nawetka do „zerówczy”.

– Më mielë jiwier nôbarzi w tëch pierszych kategòriach, bò baro më bë chcelë wëapartnic wszëtczych, co tak piakno gòdają pò kaszëbsku òd nómłodszych lat – rzekła òbsądzëcelka Karolëna Keler.

1 czerwińca bëł dnia namienionym na recytacje wszëtczych finalistów. Zaczalë przedszkòlòcë i dzecë z klasë 0, chtërne prezentowalë blós wiérztë – pòtowa z nich wëbrała dokazë Stanisława Janczi. Tak zrobią téż Pòla Neubauer (przedstòwczka kartëszczégò krëzu, rëchtowónò przez nòleżników Stowòrë Szkòlnëch Kaszëbszczégò Jazëka „Remùsowi Drëszë” i przez Kòrneliã Neubauer), chtërna dobëła pierszi mól za snòżë recytowanë *Marzëbiònczi*. Na drëdżim placu bëła Alina Abramowicz (Przedszkòłowë Òddzële kòl Spòdleczny Szkòłë nr 6 w Kòscérznie), a na trzecim Lidiò Prądzyńskò (Zespòł Szkòłów w Lëpińcach).

Wszëtczi zaòstali ùczastnicë miiszelë prezentowac nié leno pòezjã, ale jész wëjimczy przë. W ka-

tegòrii kl. 1-3 spòdlecznëch szkòłów nòlepi dała so z tim radã Liliana Grzëbòwskò (Sp. Sz. w Nòklë), a w pierszi trójce bëłë jész: Agata Glac (Sp. Sz. nr 9 we Wejrowie) i Alicjò Göscyckò (Sp. Sz. w Tëchòmiu). Wëprzëdniénia ùdostelë: Jadwiga Bòbkówskò (Sp. Sz. w Kalëszu) i Juliòn Wejer (Sp. Sz. z Integracjowima Òddzëłama w Przerëtim). W tim karnie nòczascy recytowelë wiérztë Tomasza Fòpczy i Stanisława Janczi, a prozatorszczë dokazë Janusza Mamelszczégò, Alojza Nògla i Èwë Warmòwsczi.

Kask starszë dzecë (kl. 4-6) próbowałë ju recytacji *Żëcégò i przigòdów Remùsa*, tej-sej w wersji dlò młodszych czëtińców przërëchtowóny przez Aleksandrã i Darka Majkówsczych (*Przigòdë Remùsa. Na pustkòvAu*), nie felowało téż ùsòdzków Nògla i Warmòwsczi. Dobiwczką òstała Magdalëna Dunst ze Spòdleczny Szkòłë w Chwaszczënie, chtërna pòdczorchowała, że wòli wesołë tekstë, dlòte recytowała szpòrtowny wëjimk z *Macka Mamelszczégò* i wiérztã Fòpczy *Tómkówë wstòjanië*. Drëdżi bëł pëszno bëlaczący Nikòdem Zynkel (Sp. Sz. w Starzënie), trzecò Hana Szablewskò (Sp. Sz. nr 3 w Rédze), a wëprzëdniòny òstòł Kòrnel Kreft (Sp. Sz. z Integracjowima Òddzëłama w Przerëtim).

Westrzòd ùczniów kl. 7-8 nòlepszò bëła Wito-sława Dzemińskò (ZS w Skòrzewie), przed Dòminikã Leik (Sp. Sz. w Lëni) i Ameliã Steinka (Sp. Sz. w Miechùcënie). Wëprzëdniòny òstelë: Jarosłòw Bisewsczi (Sp. Sz. w Pilëcach) i Hùbert Januszewsczi

(Sp. Sz. w Swórach). Tuwó górā mielē klasycē kaszēbsczi lēturūrē: Aleksander Majkōwsczi, Jón Karnowsczi, Jón Piepka, Jón Trepczik, Aleksander Labūda, a dobiwczka recytowała wierztā i prozā Jana Držēdzdžona.

W pōsobny kategōrii – wēžispōdlecznē szkōlē – wēstāpiło leno sztērzech ūczāstnikōw. Baro mało... Je wiedzec, że to skūtk ōstrēch eliminacjī, ale ni mōžemē bēc rōd, widzacē, że do tak wōžnégō kōnkursu rēgnālē blōs przedstōwcowie pōwiatōw: kōscerszczégō, wejrowszczégō, kartēszczégō i chōniczczégō. Na szczescē wszētēc finaliscē rozmielē bēlno zaprezentować wēbrōnē dokazē. A na binie rządzyl tu arcydokōz ō Remūsu Aleksandra Majkōwsczégō (wēbrało gō jaž trzech ūczāstnikōw). Dobēła Anielā Makūrōt (Ōgłowōsztōłcacē Liceūm w Kōscérznie), drēgō bēła Kōrneliō Garstka (I ŌL we Wejrowie), trzeci Michōł Mōga (II ŌL w Chōnicach), a wēprzēdnienię dosta Wiktoriō Cybūla (Zespōł Warkōwēch i Ōgłowōsztōłcacēch Szkōłōw w Kartuzach).

Tradycyjno na kuńc pōjawiłē sā na binie dozdrzeniałi recytatorzē. Jich bēło blōs trzech i w wikszoscē – jistno jak w przētrōfkū licealistōw – wēbrēlē *Žēcē i przigōdē Remūsa*. Wējātkā bēła dobiwczka w ti kategōrii Marta Lidzbarskō z Szēmōłda, chētērna recytowała wējimk felietonu z „Pomeranie” autorstwa Ōldzi Kūklińsczi. Želē jidze ō pōezjā, na binie wēbrzēmiałē rzōdkō recytowōnē ōb czas „Rodny mōwē” dokazē: *Ōstatnō wōlō* Iwōnē Makūrōt, *Spōwiēdz* Martē Lidzbarsczi i *Žebē nalezc człowieka* Dorotē Wilczewsczi. Drēdži plac westrzōd dozdrzeniałēch ūdostała Agnēszka Tusk z Lezna, a trzeci Paūel Wittbrodt z Gdinie.

Jak rok w rok ōb czas finału „Rodny mōwē” je przēznōwōnēch czile specjālncēch nōdgrōdōw. Latoš dostelē je:

Nōdgrōdā Wōjta Gminē Chmielno dlō nōmłōdsczi recytatorczi: Lidiō Prādzyńskō

Nōdgrōdā Przēdnika KPZ Part w Chmielnie dlō nōmłōdsczégō recytatora: Tobiōsz Czajkōwsczi (Przedszkōlē nr 1 w Rēmi)

Nōdgrōdā Gminē Szēmōłd zanōlepszą recytacjā dokazu Alojza Nōgla: Hana Szablewskō (Sp. Sz. nr 3 w Rēdze)

Za nōlepszą recytacjā dokazu ō religijny temiznie (nōdgrōda ūfundowōnō przez artistkā Kristinā Małēk): Nikōla Kōnkōl (Sp. Sz. w Bōrzestowie)

Za nōlepszą recytacjā wējimkū z ksāzczci *Žēcē i przigōdē Remūsa* Aleksandra Majkōwsczégō (nōdgrōda Remusowégō Krāgū): Dōminika Leik

Za nōlepszą interpretacjā klasyczny kaszēbsczi pōezje (nōdgrōda Stowōrē Szkōlnēch Kaszēbszczégō Jāžēka „Remūsowi Drēsžē”): Witosława Dzemińskō.

Uroczēstē ōgłoszeniē rezultatōw bēło dopiērze drēdžégō dnia kōnkursu – w niedzielā 2 czerwińca – a jecz w sobōtā szkōlny mōglē pōgadać z ōbsādžēcēlāma i doznać sā, jacžē fele pōjōwiałē sā nōczāscy kōl recytatorōw, a za co je mūsž pōchwalēc

ūczāstnikōw i tēch, co jich rēchtowelē do kōnkursu. Tegō dnia bēła jecz mōžlēwōtā ōbezdrzeniō widzawiszczā *Dumna, dumna Damroka* zagrōnégō przez Džecny Teater Jantark.

Drēdži finałowi dżēr zaczāl sā ōd mszē swiāti z kaszēbskā liturgiā słowa w kōscele pw. Apōsžtołōw Piotra i Pawła w Chmielnie. Ōdprawił jā i kōzaniē pō kaszēbskū wēgłosyl ks. Jón Perszōn. Pōžni, ju w sedzbie GŌKSiR, nōlepszi finaliscē dostelē nōdgrōdē i jecz rōž recytowelē „swōje” dokazē. Rēchli wēstāpiła młōdšō grēpa Kaszēbszczégō Karna Pieśni i Tuńca „Chmielanie”, prowadzonō przez Mariā Leszczcińskā.

Na kuńc wōrt jecz pōdczorchnac, że chmielēńskā tradicjā je pržēbōcziwaniē słōw patronōw rokū, jaczich wskazywō Przēdnō Radžēzna KPZ. Latoš tim patronā je ks. Hilari Jastak, a prowadnymā słowamā finału kōnkursu „Rodnō mōwa” 2024 bēło jegō zdaniē: „Pōspōlnota bez trwałēch wōrtnotōw ni mōže ōbstojec”. Jednā ōd tēch wōrtnotōw na gwēs je kaszēbsczi jāžēk, jacji w Chmielnie ōstōł achtniony i pōstawiony na pierszim placu.

DM

Ōdj. ze zbiorōw GŌKSiR w Chmielnie

chAtnëch nie felëje

Ju sztërnòsti rôz w Lëpińcach młodi kaszëbsczi artiscë szlë na miónczi òb czas Kaszëbsczégò Festiwalu Pòlskich i Swiatowëch Hitów. 24 maja w piãc wiekówëch kategòriach wëstąpiło jãz 49 solistów, duetów abò tercetów ze szkòtów w Bëtowie, Bòrowim Młënie, Bukòwinie, Chònicach, Czòrny Dąbrówce, Czerskù, Kòscérznie, Kòłczëgłowach, Lëpińcach, Lëpszu, Łubnie, Rédze, Sëleczenië, Skòrzewie, Stëdnicach i Szlachecczim Brzéźnie.

Cëlã kònkùrsu òd samégò zóczãtku je promócjã kaszëbsczégò jãzëka i mùzyczny kùlturë westrzód dzecy i młòdzëznë, rozwijanië kreatiwnoscë i wëmiana doswiòdczeniów midzë młòdimi lëdzama. Wszëtkò to ùdówò sã w Lëpińcach bëłno zjiscëwac, a chãtnëch do spiewaniów pò kaszëbskù je tak wiele, że w szkòłach colemalo mùsz je robie eliminacje.

– Wiedno móm wiele dzecy, co chcą ùczëstniczëc w Kaszëbsczim Festiwalu. Z kòżdym rokã wiãcy. Uczniowie widzã, że òn je ju znóny w całim wòjewództwie, że mò coròz wikszą rówizną i znaczeniã. Do te w Lëpińcach sã wiedno fejn nòdgròdë, co dodòwkòwò chloscy ùczëstników – gòdò szkòlnò kaszëbsczégò jãzëka w Łubnie i Sëchòrzm Òlga Kùklińskò.

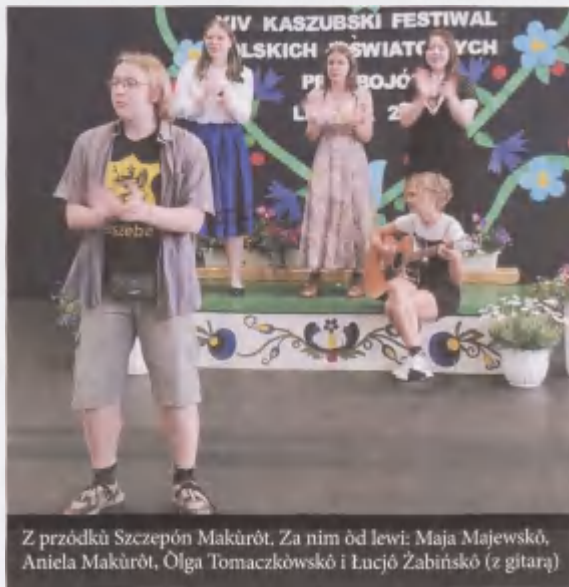
– Jò ni mùszã nikògò prosëc, zebë wzał ùdzël w tim kònkùrsu. W kòzdi kategòrii mùszimë wëbrac dwóch (abò dwòje) nòlepszych, bò na wicy nie dozwołiwò regulamin, tej sã brëkòwné eliminacje. Wòrt rzeknac, że nawetka dzecë, co same nie spiewajã na binie, pòmògajã swòjim drëchóm i drëszkóm, bò tekstë na kònkùrs tłòmaczi całò klasa òb czas ùczbów kaszëbsczégò jãzëka – gòdò Ana Gliszczinińskò, szkòlnò z Zespòłu Szkòtów w Lëpińcach.

Prawie ta szkòła je przëdnyim òrganizatorã Kaszëbsczégò Festiwalu Pòlskich i Swiatowëch Hitów i – jak pòdczorchiwòl direktòr Sztefòn Rudnik òb czas òtemkniãcò rozegracji – je to wòznë wëdarzenië dlò całi spòlëznë tegò mòla. Pòmògajã wszëtcë szkòlni i jinszi pròcownicë szkòłë. Je to tãż leznosc do pòkòzaniów lëpińskich talentów – latoš przed gòscama zaprezentowãło sã karno Małë Gochy prowadzònë przez Alicjã Żmudã Trzebiatowskã.

Latosy kònkùrs miòł nówikszą jak donëchczas frekwencjã – na binie pòjawilo sã przez 50 lëdzy, co przëjachelë z szesc pòwiatów. To dokòz na to, że kònkùrs stół sã pò pròwdze òglowókaszëbsczi.

– Jem baro busznò, że to sã tak rozwijò, że lëdze wcyg chcą do naju przëjeżdżac, je jich coròz wicy i z coròz dalszych mólów na wnet całëch Kaszëbach. Wiedno tãż pòdzywióm ùczëstników Festiwalu, że ni majã strachù wëc na binã i zaśpiewac. Zdówò mie sã, że robiã to dërch lepi i lepi. Jò sã czasã czëjã jak na dobrim kòncercie – pòdczorchiwò Ana Gliszczinińskò.

Coròz lepsze sã tãż tłòmaczenia abò adaptacje tekstów. Jesz dzesãc lat temu robiło je z wiksza pòrã szkòlnëch kaszëbsczégò jãzëka, a terò coròz wicy ùczëstników nie szukò tłòmaczów, leno sami sobie

Z przòdkù Szczepòn Makùròt. Za nim òd lewi: Maja Majewskò, Aniela Makùròt, Òlga Tomaczkòwskò i Lucjò Żabińskò (z gitarã)

kaszëbiã dokazë, jaczé pòzni spiewajã na lëpińsczi binie. Tikò to sã òsoblëwie nòstarszi kategòrii – ùczniów wëzispòdlecznëch szkòtów, ale i młòdszi artiscë czësto sami abò z letkã pòmòcã dozdrzeniãtëch przekłòdajã so tekstë.

A jaczé frantówczì miałë gòrã òb czas latoségò Festiwalu? Nówicy ùczëstników wëkònało „Meluzyna” ùsazonã przez Krësztofa Gradowszczégò i Andrzejã Kòrzińszczégò. Czile razy dało czëc ùsòdzczì spiewónë przez Sanah (łoni ji piosenczi bëło czëc nòczasy). Òkróm tegò pòrã wòkalistów zaśpiewãło hitë Lanberry i karna Małë TGD, a wiele artistów wëbrało starszë dokazë z repertuaru Anë Jantar, Perfektu, Czesława Niemena abò Skaldów.

W paùzach midzë wëstãpama ùczëstnicë Festiwalu brelë ùdzël w warkòwniach prowadzònëch przez Werònikã Kòrthals-Tartas. Kaszëbskò spiewòczka i kòmpòzytorka dała jima czile wskòzów tika-jacëch sã m.jin. bëlnégò dichaniów òb czas wëstãpù, pòrësziwaniów sã na binie, pasownégò wëbòru repertuaru zanòleżno òd swòjégò wiekù i òsobòwòscë.

Werònika Kòrthals-Tartas bëła tãż przëdniczkã kòmisje òbsãdzëcelów. Razã z nią wëstãpë taksowelë: Paulëna Kòzyczkòwskò i Dark Majkòwsczi. Nòbarzi ùwidzãła sã jima Lucjò Żabińskò z Òglowòstòłcãcégò Liceum w Kòscérznie, chtërna dostała nòdgròdã Grand Prix ùfundowónã przez przëdnika Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniów Jana Wërowińszczégò. Nizi cawnò lësta dobiwców.

Kategoria kl. 0-1 spółdzielczonych szkół

I mól: Marlena Gliszczińskó (ZS w Lëpińcach), II mól: Krësztóf Świątk-Brzeziński (ZS w Szlachecczim Brzéźnie), III mól: Patricjó Zmuda Trzebiatowskó (ZS w Lëpińcach) i Luiza Gerszewskó (ZS w Szlachecczim Brzéźnie)

Kategorió kl. 2-3 spółdzielczonych szkół

I mól: Kazmierz Białowas (ZS w Lëpińcach), II mól: Zuzana Wantoch Rekówskó (ZS w Lëpińcach), III mól: Ilona Orszańskó (Sp. Sz. w Czórny Dąbrówce); wëprzédnienią: Małgòrzata Jester (Sp. Sz. w Lubnie), Amelió Szreiber (Sp. Sz. nr 1 w Czerskù), Léna Bartków (Sp. Sz. w Kòłczégłowach)

Kategorió kl. 4-6 spółdzielczonych szkół

I mól: Agata Wnuk-Lëpińskó (Sp. Sz. w Stëdnicach), II mól: Wiktorio Chruscyńskó (Niepublicznó Sp. Sz. w Bukównie), III mól: Kalina Brzozowskó i Léna Kwasniewskó (Priwatnó Sp. Sz. w Rédze); wëprzédnienią: Kinga Rudnik (Sp. Sz. w Lubnie), Milena Mùcha (Sp. Sz. w Lubnie), Ana Mikółajczik (ZS w Lëpùszu), Aleksandra Fierek (Sp. Sz. nr 1 w Czerskù)

Kategorió kl. 7-8 spółdzielczonych szkół

I mól: Magdaléna Pluto Prondzyńskó (ZS w Lëpińcach), II mól: Zuzana Kamińskó (ZS w Szlachecczim Brzéźnie), III mól: Milena Stanisławskó (ZS w Lëpińcach); wëprzédnienią: Wiktorio Ossowskó (Sp. Sz. nr 1 w Czerskù)

Kategorió wëzigmnazjalnych szkół

I mól: Òlga Tomaczkówskó (Òglowósztòłcącë Liceùm w Kòscérznie), II mól: Maja Majewskó (OL w Kòscérznie), III mól: Agata Wantoch-Rekówskó (Katolëcczë ÒL w Chònicach); wëprzédnienią: Aniela i Szczepón Makurócë (ÒL w Kòscérznie)

Wëprzédnienią za nòlępszą kaszëbizna: Łucjó Żabińskó

Nòdgròdë za nòlępszé tlòmactwien/adaptacja tekstu na kaszëbsczy jãzëk: Iwóna i Wójcech

Dobiwczka Grand Prix Łucjó Żabińskó

Makurócë, Òlga Kùklińskó, Aniela i Szczepón Makurócë

Specjalnò nòdgròda Przëdniczczy Kòmisje: Patricjó Zmuda Trzebiatowskó.

Òrganizatorama Kaszëbszczégó Festiwalu Pòlszczich i Świątowëch Hitów ókòma Zespołu Szkółów w Lëpińcach bëlë: Gmina Lëpińce, Muzeum Kaszëbskò-Pòmòrszczich Pismieniznë i Mùzyczki we Wejrowie, Kòło Wieszczich Gòspòdëniów „Lipniczaniki” w Lëpińcach. Patronat nad wëdarzenim trzimie Kùratorium Pòucznë we Gduńskù, Bëtowsczi Kréz i Kaszëbskò-Pòmòrszczë Zrzeszenié. Mediowi patronat mó miesącznik „Pomerania”.

Wórt pòdczorchnąc, że kaszëbszczë wëstapë młòdych artistów óbzérôł m.jin. przëdnik KPZ Jón Wërowińsczi, Pòmòrszczich Kùrator Pòucznë Grzegòrz Kriger, bëtowsczi starosta Leszk Waszkewicz, wójt Gminë Lëpińce Mark Cëchòsz, direktór MKPPiM we Wejrowie Michół Hinc, ùdbódówóc Festiwalu Andrzej Lemańczik.

DM

GDĄŃSK – STOLICA KASZUBÓW?

Projekt Instytutu Kaszubskiego „Etnotank”, zainaugurowany przed blisko dwoma laty, absolutnie nie zwalnia tempa. W ramach 3. Gdańskich Dni Kaszubskich, a dokładnie jako ich zwieńczenie, 7 czerwca w salonie Domu Uphagena zaprezentowano kolejny raport „Etnotanku”. Prezentację zorganizowały: Instytut Kaszubski, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie oraz Muzeum Gdańska. Spotkanie transmitowano na Facebooku na profilu Etnotank (rejestrację wydarzenia można wciąż obejrzeć).

Kaszubi w wielkim mieście – formy i specyfika aktywności kaszubskiej w Gdańsku to publikacja złożona z trzech części: *Gdańszczanie o Kaszubach w świetle badań społecznych* (prof. Cezary Obracht-Prondzyński), *Kaszubskie instytucje w Gdańsku: cele – struktura – działania* (Ewelina Stefańska) oraz *Kaszubski wielogłos w Gdańsku* (Tatiana Slowi). Podczas prezentacji raportu autorzy omówili swoje rozdziały i zaprosili do dyskusji.

Prowadzący zadali sobie i odbiorcom kilka pytań, między innymi o to, czy można określać Gdańsk jako kaszubski czy, jak chcą niektórzy, stolicę Kaszub, co wyróżnia kaszubską działalność w tym mieście, a także jakie wnioski i rekomendacje wypływają z treści badań i publikacji.

Prof. Cezary Obracht-Prondzyński przybliżył zebranym wyniki badań, które wskazują na bardzo pozytywny stosunek mieszkańców Gdańska do Kaszubów i Kaszub, co może zaskakiwać choćby w świetle tegorocznej nagonki medialnej ze strony portalu trojmiasto.pl na obecność kaszubskości w Gdańsku i wielu komentarzy internautów pod tym tekstem się znajdujących. Wystąpienie oraz ta część raportu były oparte na badaniach socjologicznych. Przedstawiono także statystyki z ostatniego spisu powszechnego, dotyczące osób mieszkających w Gdańsku i deklarujących tożsamość kaszubską i/lub posługiwanie się językiem kaszubskim w kontaktach domowych. Co interesujące, w Gdańsku tendencja w tym zakresie jest wzrostowa (w porównaniu do wyników spisu powszechnego w 2011 r.).

Ewelina Stefańska omówiła kaszubskie życie instytucjonalne i ofertę kulturalną w Gdańsku. Na początku prezentacji zaznaczono wyraźnie, że przykłady wykazane w raporcie na pewno nie wyczerpują tematu, ale pokazują różnorodność inicjatyw. W rozdziale tym autorka omówiła cele, strukturę i działania organizacji. W tym zakresie wyraźnie na prowadzenie wybijają się organizacje pozarządowe. Oczywiście omówiono nie tylko przykłady Zrzeszenia Kaszubsko-

-Pomorskiego Zarządu Głównego i oddziału gdańskiego, Klubu Studenckiego „Pomorania” czy Fundacji Wydawnictwo Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego. Organizacje takie jak Fundacja Kaszuby, Fundacja Inspirujące, Fundacja „Samorządność” im. Lecha Bądkowskiego czy Stowarzyszenie „Trefl Pomorze” także znalazły swoje miejsce w publikacji.

Innymi grupami organizacji przedstawionych w raporcie były instytucje kultury i artystyczne, muzea, uczelnie, media, a także krótko omówiono sytuację szkół, inicjatyw religijnych, kultury w zakresie muzyki i tańca oraz działalność samorządową. Nie do przecenienia jest sieć powiązań (w formie partnerstwa i współpracy), które w różnym nasileniu występują pomiędzy różnymi organizacjami. Niektóre z nich są bardzo silne – jest to codzienna i zacieśniona współpraca, inne zaś – incydentalne.

Zaobserwowano, że wiele działań rozwija się z roku na rok, jednak nie sposób nie zauważyć, że część kaszubskiej oferty w Gdańsku uległa regresowi – tu przykładem może być kaszubskojęzyczna oferta gdańskiego oddziału telewizji publicznej. Z przedstawionych podczas prezentacji danych wyłania się obraz instytucjonalny kaszubskości w Gdańsku – bardzo różnorodny i, jak się zdaje, pasujący do różnych wizji kaszubskości.

Trzecia część raportu to dwanaście wywiadów z gdańskimi Kaszubami. Bycie Kaszubą/Kaszubką jest kwestią deklaratywną, bohaterowie wywiadów zatem sami określili się jako Kaszubi, a także wskazali wyraźne związki z Gdańskiem. Zdecydowana większość respondentów to formalni mieszkańcy Gdańska, jednak zameldowanie w tym mieście nie było twardym kryterium doboru rozmówców. Zapytani na potrzeby raportu *Kaszubi w Gdańsku* to osoby, których działalność silnie promieniuje na to miasto, które realizują w Gdańsku karierę i jasno manifestują swoją przynależność do społeczności kaszubskiej. Byli wśród nich: akademicy gdańskich uczelni, dziennikarze,

Prof. Cezary Obracht-Prondzyński. Fot. Marcin Szumny

pracownicy trzeciego sektora, artyści sceniczni, przedsiębiorcy, samorządowcy, nauczyciele czy influencerzy. W raporcie, który już niedługo znajdzie się na stronie etnotank.pl, znaleźć będzie można tożsamościowe doświadczenia i rozważania m.in.: wiceprezydentki Gdańska Moniki Chabior, pieśniarki tradycyjnej, etnolożki i architektki Joanny Gostkowskiej, socjologa, szefa Instytutu Kaszubskiego prof. Cezarego Obracht-Prondzyńskiego, influencerki działającej w sieci jako Insta Kaszubka, specjalistki od marketingu i współautorki przewodnika po Kaszubach Mirosławy Siergiej, kaszubistki, językoznawczyni i osoby nadającej kształt etnofilologii kaszubskiej na UG dr Justyny Pomierskiej, wykładowcy Akademii Muzycznej, dyrygenta i dyrektora chóru Discantus dra hab. Sławomira Bronka, urzędnika i szefa gdańskiego oddziału ZKP Wojciecha Konkela czy wieloletniego dziennikarza Radia Gdańsk, prezesa Fundacji „Inspirujące Przykłady” Leszka Szmidtkego.

Bohaterowie raportu reprezentują różne pokolenia i zawody, to zarówno rodowici mieszkańcy miasta, jak i osoby w Gdańsku osiedlone oraz takie, dla których to Gdańsk jest centrum życia zawodowego. Respondenci mówią po kaszubsku albo uczą się tego języka. Reprezentują też różne związki z organizacjami kaszubskimi (ZKP, Kaszubska Jednota) lub

deklarują brak przynależności do związków i stowarzyszeń.

W raporcie zapytano ich zarówno o kwestie ewentualnej dyskryminacji kaszubskości w środowisku miejskim, stereotypy o Kaszubach zasłyszane w mieście, jak i o to, jakiego wsparcia udziela przestrzeń miejskiej mieszkańcy osobom manifestującym lub chcącym manifestować swoją kaszubskość. Z odpowiedzi wyłania się obraz Gdańska jako naturalnego ośrodka do rozwoju tych kompetencji, dziedzin sztuki i rozumienia kaszubskości, które nie miałyby szansy na podobną ewolucję na wsi czy w małym mieście.

Podczas dyskusji po trzech wspomnianych prezentacjach prof. Cezary Obracht-Prondzyński wysunął postulat utworzenia kaszubskiej instytucji kultury w Gdańsku. Z kolei Tatiana Słowi, zainspirowana wywiadami, proponuje, by Gdańsk nazywać nie stolicą Kaszub, lecz stolicą Kaszubów, chodzi bowiem o pokazanie miejsca, które stanowi stały punkt odniesienia dla osób czujących się Kaszubami, dla tych, którzy swoje poczucie kaszubskości mogą w tym miejscu rozwijać – czy to na polu akademickim, administracyjnym, biznesowym, czy w działaniach artystycznych i kulturalnych.

Raport będzie dostępny na stronie etnotank.pl najprawdopodobniej w wakacje.

EWELENA STEFAŃSKA, TATIANA SŁOWI

DALI! CHUTCZI! MÓCNI!

Do Zespołu Szkół w Lëpùszu 7 czerwińca przëjachałë rzmë dzecy, co sã uczã kaszëbsczégò jãzëka, żebë spróbować sã w spòrtowëch (i nie blós) mióncach. To ju bëła szóstò edicjò ti rozegracje, chtërna z kòżdym rokã przëcygò coròz wicy pòmòrszczich spòdlecznëch szkółów, tej może bëc gwës, że ju niedługo wpisze sã na stałé do kalãdarza nówòznieszych kaszëbszczich kònkùrsów.

Ùdba tegò spòrtowégò wëdarzeniégò zacząła sã dlugò przed pierwszą przërëchtowòną w 2017 roku w Lëpùszu rozegracjã. Udbòdòwczka, Justina Mikòłajczik, ju w czasu sztudérowaniò na Akademii Fizycznégò Wëchòwaniò i Spòrtu we Gduńsku w òbrëmim zarechòwaniò jednëch zajmów przëszëkòwa projekt jigrów i zabów dlò dzecy na spòdlim tëch znónëch dòwni w ji starnach. Przë wiòldzi pòmòcë Felicje Bòszi-Bòrzëszkòwsczi, chtërna pòdzela sã swòją wiedzã a zbiérã materiałów na tã témã (pòchòdzãcëch ze słowarzów ks. Bernata Zëchtë, ksążków Izydora Gùlgòwsczégò, a téz gwòsnëch wspòminków), pòwstała ùdba òrganizacje midzëszkółowi spòrtowi biòtëci.

– To je widzec, że te kaszëbszczë grë ceszã dzòtë. Òkróm sami riwalizacje to je téz nòdgroda dlò ùczniów za nòukã kaszëbsczégò jãzëka, dlòtë më wiedzno mómë starã, żebë tam dlò wszëtczich bëło jaczës wëapartnienié, do tegò jaczës słòdczé jestkù i muzyka. Wszëtkò pó to, żebë ten całi dzëń òni mógłë barò fejn w Lëpùszu spãdzëc – gòdò Justina Mikòłajczik, szkólnò z Lëpùsza.

W piãtkòwi pòrénk wszëtczich przëbëlëch na lëpùszczé szkółowé bójiszczë serdeczno przëwitòł wójt Gminë Lëpùsz Mirosłòw Ebertowsczi, chtërën téz nãczidnãł, jakò je głównò de ja ti rozegracje:

– Jò jem ród, że waju tak wiele przëszło. Mést rok w rok na òlimpiadã do Lëpùsza przëchòdò wiksze karno. Jò wama zëczã bëłny zabawë. Riwalizacjò téz je

wòznò, bó czej jidzemë na miónczi, to sã téz përzinkã rozwijómë. Ale baczëta nade wszëtkò, że to mò bëc fejn szpòs w dëchù drëszbë, fair play.

Do Lëpùsza przëjachało dokłãdno 211 dzecy z 17 szkółów, chtërne brałë ùdzél w setmé spòrtowëch kònkùrencjach: chòdzenié na szkùdłach, kràgel (kùlanié kòłowi feldzi z pòmòcã knëpla), gùzë (precyzyjné cëskanié knapama ò scanã), pùszczówką w Goliata (strzelanié z pùszczówczë do cëlu), stolëmòwi kam (cëskanié lëkarskã balã), ramsczi kón (dwòje lëdzy niese trzecã òsobã, chtërna sedzy ókraczo na dëlu), skòczk (òdbijanié z cwiardi grùntowinë zaòkràglonégò sztëczka drzewa).

Wiedzno òrganizatorzë majã starã ò kaszëbsczë jãzëk, tak tej dzecë jesz mógłë pòkazać, że znają kaszëbskã spòrtowã słowiznã, pòdòwajãcë nazwë zëmówëch abò grëpówëch spòrtów.

Równak nót je pamiãtac, że òkróm miónców wòznò je przede wszëtczim bëłnò zabawa, mòzłëwòta pòtkaniò drëchów a drëszków z jinszych szkółów i wëmiana gwòsnëch doswiòdczeniów bez szkolne a szkolnëch ùczãcëch rodny mówë.

– To téz je fejn wëdarzenié, że më jedzemë w szterë szkòłë z Rédë jednym autokarã, dzãka temù je takò bëłnò integracjò. Na placu më mómë leznosc pòznać dzecë z jinszych szkółów. Mòji ùczniowie barò sã ceszã na te kònkùrencje i chcã wzac w nich ùdzél, bó òne sã taczë fejn i smiészne. Më trzeci róz zajimómë óstatny plac, a òni dali chcã tuwò jezdzëc! – kòrbi z ùsmiëwkã

Ana Swistun, szkolnõ ze Spõdlecny Szkõłẽ nr 3 miona Sztefana Żeromsczëgõ w Rëdze.

I põ prõwdze wëniczi kònkùrsu sã tuwõ na dal-szim placu. Bëlnë je tãż to, że kòżdi mõ swõj wkłõd, nawetka nen nòmniész, w kuńcowi rezultat.

– Mie baro ceszi to, że dzãka temu kònkùrsowi mõżna stwõrzec zdrëszëną, bõ we wszëtczych jinszych kòżdi graje na swõje kònto, jak w Kònkùrsu Wiëdzë õ Kaszëbach, Kaszëbsczim Diktandze czë na „Rodny Mõwie”. A tuwõ më mielë 8 do 12 sztëk lëdzy, chtërny grełë razã i nawetka ten, chto je nògõrszi w swõji kategòrie, to przënosy jeden pònkòt, i to je super. Oni majã tegõ swiãdã i sã wszëtcë razã ceszã, nicht ni mõ do nikògõ pretensji. Bëlnõ, że Justina Mikòłajczik cos taczëgõ wëmëslëła i je w sztãdze to cygnãc i prõwdzëc taczë rozegracje, bõ to sã faktyczno pòrãdno roz-ròstõ – gòdõ Iwõna Makurõt, szkolnõ ze Spõdlecny Szkõłẽ w Skòrzewie.

Pësznã ùdba, co stało sã ju tradycjã tëch roze-gracjów, je tãż dodatkowõ pònkòtjã za kibicowa-nië (òbleczënk, òkrziczi, banerë itd.), chtërno kòżdõ szkòła miała leżnosc zaprezentowãc zarõ przed wrãczaniem nòdgradów. W tim czasu swõjim bëlnym wëstãpã òczarzëła wszëtczych Zofiã Muchòwskõ, spiewòrka a absolwentka szkòłẽ w Lëpùszu.

Põspòlnõ bëlnõ zabawa, zdrowõ riwaliza-cjõ i wszãdzebëtny krzik a smiëch przënëkãłë blõnë i zapowiódõny òd rena deszcz. Òb czas wrãczaniõ nòdgradów dobiwcë z kòżdi kategòrie nië leno w blòsku chwałë, le tãż parmiëniów słuńca

mõglë ceszëc sã ze swõjich dobëców na lëpùszczych bõjyszczach.

W nówõzniëszich miònkach, to je w óglowi pònk-tacje szkòłõw, mòle na pòdium zajałë: Spõdlecznõ Szkòła w Kaliszu (trzecy plac), Spõdlecznõ Szkòła w Lëpùszu (drëdżi plac) i Spõdlecznõ Szkòła w Skòrzewie (pierszy plac).

Z całëgõ serca winszëjemë òrganizatoróm, a òsoblëwie ùdbòdòwczce Justinie Mikòłajczik, rozwiniać tegõ wëdarzeniõ do dzysdniowi wiòlgòscë. Je nót tãż pòdzakowãc za pòmòc w przërëchtowaniu rozegracje Zespòłowi Szkòłõw w Lëpùszu, Gminie Lëpùsz, GOKSiR w Lëpùszu i Kaszëbskõ-Pòmòrszczëmù Zrzeszeniu.

Rechujemë na pòstãpnë zwënëdżi i widzëmë sã za rok!

PAUEL WICZIŃSZCI

VI KASZUBSKA OLIMPIADA SPORTOWA LIPUSZ 2024 – WYNIKI

Słownictwo

1. Anastazja Bobkowska (SP Kalisz), 2. Zofia Drewczyńska (ZS Skorzewo), Antonina Benet (ZKiW Lubiana)

Guzë chłõpcy

1. Stanisław Wroński (SP nr 2 Reda), Wiktor Lizakowski (SP Przywidz), 3. Maja Gruba (ZSP Linia – w zastępstwie za kolegę)

Guzë dziewczyny

1. Ksawery Waliński (ZKiW Lubiana – w zastępstwie za koleżankę), Beata Breza (ZS Lipusz), 3. Antonina Skwierawska (SP Korne)

Pùszczówka chłõpcy

1. Hubert Kulaszewicz (ZS Skorzewo), Kacper Płotka (SP nr 2 Reda), 3. Kacper Hefta (SP Korne)

Pùszczówka dziewczyny

1. Maja Jereczek (ZKiW Lubiana), Liliana Cieślińska (ZSP Nowy Klincz), Kaja Knopik (SP Kalisz)

Szczudła chłõpcy

1. Tomasz Słomiński (SP Kaliska), Antonina Poltowska (ZKiW Lubiana – w zastępstwie za kolegę), 3. Antoni Kiedrowski (SP Starkowo)

Szczudła dziewczyny

1. Kornelia Lubecka (ZS Lipusz), 2. Oliwia Konrad (ZSP Nowy Klincz), 3. Julia Edel (ZS Skorzewo)

Stolëmõwi kam chłõpcy

1. Jan Knopik (ZS Lipusz), 2. Filip Bińczyk (SP Kalisz), 3. Piotr Tachliński (SP Starkowo)

Stolëmõwi kam dziewczyny

1. Barbara Stoltman (SP Trzebielino), 2. Liliana Grzenia (ZS Lipusz), 3. Oliwia Rubin (SP Starkowo)

Skòczk chłõpcy

1. Mateusz Rekowski (SP Kalisz), Bartek Beger (SP Trzebielino), 3. Krzysztof Wroński (ZSP Linia)

Skòczk dziewczyny

1. Zofia Dzienisz (SP nr 4 Reda), 2. Maja Lubocka (ZS Parchowo), 3. Maja Skowrońska (ZS Lipusz)

Ramszci kón

1. Zofia Dzienisz, Alicja Młynik, Aleksandra Niesiobędzka (SP nr 4 Reda), 2. Wiktoria Kuklińska, Aniela Troka, Seweryn Augustyniak (SP Kaliska), 3. Lena Klimczyk, Paulina Witkowska, Barbara Stoltman (SP Trzebielino)

Krãgel chłõpcy

1. Nikodem Hapka (SP Korne), 2. Antoni Kiedrowski (SP Starkowo), 3. Natan Korniak (SP Trzebielino)

Krãgel dziewczyny

1. Joanna Lewnau (ZSP Linia), 2. Nadia Intek (SP nr 6 Reda), 3. Nina Tuszkiewicz (SP Kalisz)

GDYNia

GcrmA

*GDW**

*eon****

*GOW***

Aleksandra Kosiorek, prezydentka miasta Gdyni. Fot. Karol Stańczak/UM Gdynia

JESTEM Z CZAJÓW...

Po ostatnich wyborach samorządowych w Gdyni nastąpiła zmiana na stanowisku prezydenta miasta. W drugiej turze gdynianie wybrali Aleksandrę Kosiorek. Jest to druga kobieta w historii miasta z morza i marzeń pełniąca to stanowisko. Część mieszkańców znakomicie pamięta i wspomina wielką poprzedniczkę obecnej prezydent – Franciszkę Cegielską, która piastowała ten urząd w latach 1990-1998. Gdynia jest miastem o korzeniach kaszubskich. Obecnie Kaszubi nie stanowią już tu większości, ale wedle badań socjologicznych i wyników spisu narodowego jest to w dalszym ciągu największe miejskie skupisko Kaszubów. Od blisko siedemdziesięciu lat działa tutaj jeden z największych oddziałów Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego. Zjazd założycielski tej największej organizacji pozarządowej na Pomorzu odbył się w 1956 roku właśnie w tym portowym mieście. Także tutaj mieści się siedziba Radia Kaszëbë, działa Kaszubskie Forum Kultury, do gdyńskich korzeni odwołuje się też najbardziej znany i utytułowany gdyński klub sportowy Arka Gdynia, a w przestrzeni miasta odnajdziemy mnóstwo tropów kaszubskich – tych materialnych i niematerialnych. O sprawach gdyńsko-kaszubskich rozmawiam z obecną prezydent Gdyni Aleksandrą Kosiorek.

Jaka jest Pani dotychczasowa droga edukacyjna, zawodowa i aktywności społecznej?

Po ukończeniu studiów prawniczych na Uniwersytecie Gdańskim odbyłam aplikację radcowską, ukończywszy ją pozytywnie zdany egzaminem.

Od tej pory aż do wyboru na stanowisko prezydenta Gdyni przez jedenaście lat prowadziłam wraz ze współnikiem kancelarię radcy prawnego. Obsługiwaliśmy zarówno firmy i instytucje, jak i świadczyliśmy pomoc prawną osobom fizycznym.

W ramach praktyki zawodowej specjalizowałam się w prawie medycznym, prawach człowieka, ale również w sprawach cywilnych i odszkodowawczych. Jestem mediatorką sądową, współautorką czterech publikacji książkowych, napisałam kilkadziesiąt artykułów. Przez lata angażowałam się także w akcje bezpłatnej pomocy prawnej dla osób potrzebujących. Jako aktywistka i osoba zaangażowana społecznie byłam jedną z organizatorek protestów przed sądami i liderką Strajku Kobiet. Wydarzenia tamtego czasu pokazały mi, że w sprawach ważnych nie należy być bezczynną, lecz zabiegać o zmiany, samemu stając się ich częścią. Stąd choćby obywatelski projekt uchwały „Dzieciaki bez biletów”, którego założenia w 2017 roku przedstawiłam na sesji Rady Miasta Gdyni. Odrzucenie tego projektu, a później przyjęcie już jako własnego przez rządzącą wówczas miastem Samorządność, było trudnym doświadczeniem, które pokazało, że trzeba ciężko pracować na rzecz fundamentalnej zmiany, do której rządzące Gdynią środowisko było już niezdolne. Po wybuchu wojny w Ukrainie niemal od pierwszego dnia zaangażowałam się w akcje pomocowe, za co zostałam uhonorowana przez Fundację „Sapere Aude” wyróżnieniem w projekcie „Altruści – bohaterowie czasu wojny”. Generalnie jestem osobą, która zamiast przyglądać się i hodować w sobie frustrację, woli działać. Stąd pomysł na Gdyński Dialog – porozumienie osób i organizacji, które niezależnie od różnic światopoglądowych i doświadczeń wspólnie opracowały i zaproponowały plan zmian w gdyńskim samorządzie. To doświadczenie bardzo przydało mi się w kampanii wyborczej i przy budowaniu środowiska. Przyda się i teraz, bo nawykłam do ciężkiej pracy, zaangażowania i skupiania się na wymiernych efektach.

Wiem, że ma Pani kaszubskie korzenie.

Moje panieńskie nazwisko to Czaja, rodzina ze strony taty wywodzi się z Kaszub środkowych: z Kartuz oraz z Bąckiej Huty między Mojuszem a Mirachowem. Dziadkowie przenieśli się do Gdyni za pracę i tak nasza rodzina zakorzeniła się w tym portowym mieście.

Czym jest dla pani kaszubszczyzna?

Niektórzy kaszubszczyznę definiują głównie jako język. Dla mnie to cały dorobek kulturowy, językowy i tożsamość. To dziedzictwo, spuścizna, ale i zobowiązanie. To pewna rama, która istnieje, nawet gdy nie do końca zdajemy sobie z tego sprawę: to często nawyki, przyzwyczajenia, tradycje i obyczaj, nawet gdy nie końca jesteśmy świadomi ich pochodzenia i historii. Ten

dorobek powinno się badać, porządkować i opisywać, by jak najlepiej go rozumieć i jak najciekawiej o nim opowiadać, dzieląc się z innymi. Z dziedzictwem nieraz jest kłopot, bo trochę nas uwiera, czasem musimy się z nim mocować, by jakoś się z nim ułożyć, ustalić, co dla nas znaczy i co powinno znaczyć dla kolejnych pokoleń. Dlatego doceniam pracę tych, którzy nad kaszubszczyzną pracują i ją badają.

Posługuje się Pani językiem kaszubskim?

Język kaszubski znam jedynie ze słyszenia. Nie posługuję się nim, nigdy mnie go nie uczono. Oczywiście potrafię zaśpiewać *Alfabet kaszubski*, ale to chyba obowiązek każdej osoby o kaszubskich korzeniach. Znam także *Życie i przygody Remusa* Aleksandra Majkowskiego, ale zetknęłam się z wydaniem po polsku.

Gdynia to miejsce o kaszubskich korzeniach. Zamierza Pani wykorzystywać ten fakt w promocji i marce miasta?

Przez ostatnie ćwierćwiecze niezwykle dużo było w opowieściach o Gdyni wątków ludzi, którzy przybywali z całej Polski budować tu port, a z nim miasto. To ważny element, ale moim zdaniem brakowało również mądrej pamięci własnej o korzeniach, o ludziach, którzy mieszkali tu od zawsze, którzy podzielili się tym miejscem z przyjezdnymi. Mało mówiło się również o tym, że przez lata kaszubskość była wątkiem niemiłe widzianym – zwłaszcza w okresie PRL-u i opowieści o jednolitym etnicznie państwie. Trzeba te wątki z uwagą eksplorować i je przybliżać, jednocześnie nie robiąc z kaszubskości skansenu. Uważam, że to ważne i niełatwe zadanie. Jeśli pojawiają się wartościowe inicjatywy w tym zakresie, będziemy chcieli o nich rozmawiać, a jeśli będzie to możliwe – wspierać je.

Jakie przewiduje Pani działania zmierzające do wzmocnienia edukacji regionalnej w gdyńskich szkołach? Mam na myśli całościowo gdyńskość, kaszubskość i pomorskość. Zamierza Pani wspierać naukę języka kaszubskiego w gdyńskich placówkach oświatowych?

Tego typu działania powinny być odpowiedzią na potrzebę. Wydaje mi się, że dotychczasowy sposób realizacji edukacji regionalnej w gdyńskich szkołach powinien zostać poddany przeglądowi i ocenie. Dziś miałabym wątpliwości, czy jest to robione w sposób atrakcyjny dla dzieci i młodzieży i rzeczywiście służy promocji języka oraz motywuje do jego nauki. W kończącym się roku szkolnym w pięciu gdyńskich szkołach kaszubskiego uczyło się przeszło dwieście osób,

Krótko po przeprowadzonym wywiadzie, zgodnie z zapowiedziami Aleksandry Kosiorek, flaga z czarnym gryfem na stałe zagorowała nad gdyńskim magistratem. Dodatkowo jak co roku podczas Dni Abrahamowych ulica Świętojańska została udekorowana kaszubskimi flagami. Fot. Andrzej Busler

a chyba jeden uczeń zdecydował się na zdawanie matury z języka kaszubskiego. Nie jest to gigantyczny sukces.

Większość gmin na Kaszubach obok flag polskiej i gminnej wywiesza na swych siedzibach także flagi kaszubskie, identyfikując się w ten sposób z regionem. Na budynku Urzędu Miasta Gdyni też znajdują się barwy czarno-żółte?

Uważam, że flaga naszego regionu i ważny dla Kaszubów wizerunek gryfa powinny być jasnym przejawem identyfikacji Gdyni z regionem. Tego mi brakowało i absolutnie jest to do zmiany. Wnioskowały o to również osoby ze środowiska Gdyńskiego Dialogu, które na ten wątek są również wyczulone. Gdynia jest częścią Kaszub i Pomorza. To, że mój poprzednik odmawiał wywieszenia flagi regionalnej na gmachu Urzędu Miasta, było dla mnie niezrozumiałe.

W wywiadach prasowych i radiowych przed wyborami podtrzymywała Pani chęć współpracy z Zjazdem Kaszubów w jubileuszowym roku stulecia Gdyni. Jak widzi Pani to wydarzenie? Będzie mocnym akcentem gdyńskim w 2026 roku?

Ten pomysł wydaje się doskonały i adekwatny do rangi i rocznicy. Mówiłam o tym w wywiadach, gotowość do współpracy potwierdziła też w wywiadzie dla Radia Gdańsk rzeczniczka Gdyńskiego Dialogu Natalia Kłopotek-Główczewska – notabene po kaszubsku, byliśmy jedynym komitetem wyborczym, którego rzecznik swobodnie porozumiewał się w tym języku. Zatem już teraz zapraszam do współpracy i mam nadzieję, że wszystkie środowiska, dla których tożsamość kaszubska i wspólnota regionalna są ważne, zaangażują się w zjazd, czyniąc z niego istotny element jubileuszu Gdyni. Czy będzie to mocny akcent – to pytanie do tych właśnie środowisk i zadanie dla nich. Liczę na to.

Pani ulubione miejsca w Gdyni?

Tu mam podobnie jak większość gdynian: lubię bulwar Nadmorski, jako orłowianka bardzo cenię Kolibki i ich okolice, promenadę Marysieńki, choć niekoniecznie w sezonie. Mam spory sentyment do śladów dawnej Gdyni, stąd na liście ważnych punktów jest Cafe Strych w parterowej chacie pamiętającej wiejską Gdynię czy plac Kaszubski z Hotelem Jakubowym, przypominający historię rodziny Scheibe. No i mam swoje ulubione szlaki i zaułki na Działkach Leśnych, na których się wychowałam – nie są może spektakularne, ale za to pełne moich osobistych wspomnień i emocji.

A jakie jest Pani ulubione miejsce na Kaszubach poza Gdynią?

Takim miejscem na mapie, które lubię i do którego wracam, są Wdzydze Kiszewskie i ich okolice. To dla mnie kwintesencja Kaszub: sielskość, jezioro, las, przepiękne widoki i życzliwi ludzie.

Największe marzenie i Pani cel do zrealizowania w Gdyni w najbliższej kadencji samorządowej to...

Zmniejszenie zadłużenia miasta, przyjazny i sprawnie funkcjonujący urząd, zaangażowanie mieszkańców, zmiany w polityce parkowania, zadbanie nareszcie o dzielnice – to wszystko sprawy nieszczególnie spektakularne, ale po prostu ważne i bardzo oczekiwane przez gdynian. To wszystko element większej całości, jaką jest sprawienie, by mieszkańcy czuli się w swoim mieście jak gospodarze, a nie sublokatorzy. By odzyskali sprawczość i wpływ, ale też poczuli się współodpowiedzialni.

Pani pasja w wolnych chwilach?

Ostatnio niewiele jest tych wolnych chwil. Jeśli mówimy o wolnej godzinie czy dwóch, to oczywiście szydełkowanie, a jeśli na przykład o weekendzie, to rodzinna eskapada z przyczepą kempingową i zaszycie się w spokojnym miejscu, wśród natury, z reguły w Borach Tucholskich. Gdyby wydarzył się prawdziwy pełnowymiarowy urlop, nasza przyczepa dotarłaby pewnie w polskie góry

Pani ulubiona potrawa kuchni kaszubskiej?

Zdecydowanie dziadówka – to smak dzieciństwa. Zupa na maślanec, z ziemniakami i boczkiem to jedno z tych doświadczeń, za którymi tęsknię i obiecuję sobie, że jak nareszcie będę miała czas na spokojnie zaplanowane gotowanie, to wrócę do niej.

Dziękuję za wywiad, życząc realizacji zamierzonych celów.

ROZMAWIAŁ ANDRZEJ BUSLER

W Radiu Głos, Odj. am

KÖCEWSCZI GARD IKASZËBSKÔ KÛLTURA

Czilenôsce ùczãstników warkówniów dlô piszącëch pö kaszëbskù pöjachało 8 czerwińca do Pelplëna. Pötkelë sã tam m.jin. z pöetã ks. prof. Jana Walkùszã, gòdelë ö kaszëbiznie w Collegium Marianum i Radio Głos, zwiedzëlë katédrã, Diecezjalné Mùzeùm, a na smãtörzu pöznówelë historiã Kaszëb i Köcewiö.

Potkania dlô piszącëch pö kaszëbskù sã òrganizowónë przez redakcjã miesãcznika „Pomerania” z pòmócã robotników Bióra Ögłowégö Zarzãdu Kaszëbskô-Pòmòrszczégö Zrzeszeniö òd 2012 roku. Òd te czasu dwa razë öb rok gazetnicë, lëteracë i młodi lëdze z rozmajitëch szkółów jeżdżã przede wszët-czim na Kaszëbë, östatno bëlë m.jin. w Seraköjcach, Köscérznie, Słëpskù i Chönicach. Tröfiajã sã równak téz rézë w jiné kröjnë, wezmë na w Tëchölszczë Börë abö na Zelawë, a latos ùczãstnicë warkówniów zajachalë do Pelplëna – miasta na Köcewim, jacze badacë stolëcã chełmińszci diecezji (pözni pelplińszci), miało i wcyg mò wiöldzi cësk na Kaszëbów. Kö w tuwótëszim Wëższim Dëchöwnym Seminarium i w szkole Collegium Marianum sztölcëfë sã setczy lëdzy wöznëch dlô kaszëbszci kiilturë, göspödarczy i spölëznówégö žëcö.

Ö tim wszëtczim ùczãstnicë latosëch warkówniów möglë sã doznac chöcle öb czas rézë na pelplińszci smãtörz, dze najim prowadnikã bël bëlny köcewsczi dzejörz, nôleźnik redakcjówégö kolegium „Pomeranii”, Bógdön Wiszniewszci. Wspöminöł wiele wöznëch pòmòrszczich pöstacji pöchöwónëch prawie w Pelplënie, m.jin. ks. Bernata Sëchtã, aùtora m.jin. tëch dwùch wöznëch ksążk: *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej* i *Słownictwo kociewskie na tle kultury ludowej*, Słëgã Bözëgö ks. bpa

Krzyżganczi kòl Collegium Marianum pöközöł nama ks. Wiesiów Szuca

Kónstantina Dominika, ö jaczegö beatifikacjã Kaszëbi módlã sã öd wiele lat, i ks. Janusza Stanisława Paserba, bëlnégö humanistã i pöetã, pierszegö dobiwcã medalu „Poruszył wiatr od morza”.

Öb czas warkówniów bëła leżnosc do pötkaniö z ks. Wiesławã Szucã, direktorã szkółë Collegium Marianum, chtëren wprowadzył w nym mółu ùczbë kaszëbszczégö jãzëka i sóm östöł szkolnym. Zapisënk gödczi z nim badze öpublikówóny w pösobny „Pomeranii”.

Zéńdzenié z klerikama z „Jutrznie”

Ŭczástnicé warkówniów zeszlé sá téż z klerikama, chtérny dzejają w Klubie Sztudérów Kaszébów „Jutrznio” w Wéższym Déchównym Seminarium w Pelplénie. Sétmé przedstówców tegó klubu (usadzonégó ju w roku 1908 przez Jana Karnowszczégó) öpöwiödało ö historii, ale przede wszétczim ö dzysdniowim dzejanim, m.jin. ö piastowanim zwékü gwíždów. Jak pódczorchiwelé klericé, je to dló nich leżnosc do pókózaniö kaszébsczi kulturé büten, a równo- czasno do póspólny roböté w klubie. Gödelé téż ö kaszébiskójazékówéich mödlétwach w seminarium i öb czas pielgrzimków, na jaczich pójówiają sá klericé z „Jutrznie”, a téż w Radio Głos. Wożnym púntká pótkaniö bëło szukanié möżlétwéich póspólnéich pódjimiznów pelplińszczégó klubu i „Pomeranii”. „Urodzéló sá” czile czekawéich údbów, ö jaczich wiera ju wnetka mdzemé piselé.

Klericé z „Jutrznie” przészlé ze swójim królá – Przemésławá Klasá, a kásk późni bëło zéńdzenié z przédniká Klubu sprzed pół wíekü – z ks. prof. Jana Walkuszá. Öpöwiödól ön m.jin. ö swójim dozdrze- niewaniem do kaszébizné, ö nóukówi drodze, a przede wszétczim ö útwórstwie. Czétól téż wéjmczi ze swóji prozé i póezje. Wicy ö tim pótkaniem pizsemé na str. 19-21.

Bádacé w Pelplénie, je müs z ódwiédzéc mólowá katédra, jeden ód nópiakniészich sakralnéich zabét- ków w Polsce, i Diecezjalné Muzeum, dze mómé wie- le wórtnéich pamiátków pó mórszczi úszlóté, a nówik- szim skarbá je Bibliö wédónó w półowíe XV wíekü przez Jana Gütenberga (to ji jedurny egzemplórz w Polsce i jeden z niewielnéich na całim śwíecie). Prowadniczká úczástników warkówniów bëła El- żbiéta Wiszniewskó, chtérna pókózała téż jima snóžé biskupié ógrodé, a w nich kapléczka Matczy Bósczi Swiónowszczi úfundowóná przez klerików z „Jutrzní” w 2009 roku.

Czekawim doswiódczenim bëło jész óbžeranie sedzbé Radio Głos i gódka z jegó wicedirektórá,

Warkównie dló piszacéich pó kaszébiskú, jaczé bëłé w dniach 8-9 czerwińca w Pelplénie, óstałé údétkówioné przez Minysterstwó Bënowéich Sprów i Administracje.

W katédrze

Na pelplińszim smátarzu jesmé sá pótkelé z Bógdaná Wiszniewszim

ks. Zbigniewá Gełdóná. Wédowiédzó z nim mdze do przeczétaniö w séwnikówi „Pomeranii”.

Pótkania dló piszacéich pó kaszébiskú mają za cél m.jin. parłaczenié lubótników kaszébsczczégó słowa z rozmajitéich pókóleniów. Ösobléwie jesmé ród, że na warkówniach w Pelplénie pójawiło sá czile młódeich lédzy z liceów w Serakójcach, Kartuzach, Wejrowie i Kóscérznie, a nawetka latosy maturańcé, co zdówelé egzamin dozdrzeniałóté téż z kaszébsczczégó jazéka. Mómé nódzejá, że zéńdzenia z doswiódczonyma pi- sarzama i gazétnikama báda dló nich zacháta do ji- dzeniö w przódk z kaszébizná.

DARK MAJKÓWSCZI

KASZĚBSCZĚ SZPURĚ

KSADZA PROF. JANA WALKUSZA

Rĕmny k rit r Collegium Marianum zaprowadzy  nas do sal  numer 6. Jesm  b l  ju k sk spóźniony, le w taczim nie cziwistnym dl  wiele z nas placu letk  s  jidze zg bie w czasie.  czarzony s dk  p ch  kwitn c ch l p w, zadz w wany majestat  kat dr  i zatacon ch w ni skarb w, z g wama w fulow nyma do częsta p sznyma  brazama, jesm  szl  na z ndzeni  z ks. prof. Jan  Walkusza – historik  K sco  i p et . Jak w zdrza  jeg  kasz bsk  stegna? Teg  jesm  chcel  s  dozna . Ale przede wsz tczim p zna  i p sl chac człowieka, cht ren rozmieje w sw jich wi rtach „w codniow sc   dkr wac dr g  stron  s wa”. Taczich l dzy nie p tik  są co dzień...

Z CZ TK

– Jakb  sz kac sam g  z cz tku m ji kasz bszczi drodзи, to b  musz   n prz d wspomn c ks dza Władysława Szul sta z L pusza. J  p ch dza z Kl k wsczych Pustk – zaczin  sw ja  p wiesc ks dz Walkusz. – Starszi mieszk   midz  Kl k wsk  H t  a Msc szejcama. To je parafi  Msc szejce. I to prawie tam w 1972 roku ks dz Szul st prz sed  na proboszcza. J  b   tej w dr dzi klas   g lniaka w L b rg . Jem mieszk   u m jich stark w i dod m jach   r z na mies c. Ted  jem téz wiedno zaszedł do ks dza Szul sta, zeb  g   dwi dz c. A  n  p wi d   mie   Kasz bach,   tim, co now g  napis  , jak  ks zka s   k za . J  teg  sl ch  , b  mi   jem wiedno  w zanie do starszych l dzy i tak jem b   nauczony, ale tak p  pr wdze jednym  ch  mie to wl tiwa , a dr dzim  c ka . Mie ted  n barzi interesowa  matematika i fizyka, a w planach j  mi   studia na politechnice.

A równak te rozm w  z ks. Szul st  k reszce zaczekawi  Jana Walkusza.  stawi  matematiczno-fizyczną Stegna i sied  do W zsz g  D ch wn g  Seminarium w Pelpl nie.

KLUB SZTUD R W KASZ B W W PELPL NIE

– W roku 1974 nal    jem są w seminarium i zaczął wsz tk   d nowa – cygnie dali ks dz Walkusz. – I to téz tak dos wno, b  tej sp l   s  m ja jizba doma. Pami tci p sz  z d m . I jedn g  razu, jak jem z s b   u ks dza Szul sta,  n mie zapit     dziejanie klub  Kasz b w w seminarium.   czims taczim ją nie czu . Flot jem s  równak dozn  , ze klub p  pr wdze je, le ma  chto b   nim zainteresow ny. A w n ch czasach klerik w b   tam baro wiele – k l 300, b  i diecezj  b   wi  g . Syga   na  d H lu ja  p  Dza dow  (p l. Działdowo). Kasz b w téz pewno b   wnet 40. J  s  tim klub  zaczekawi  i na dr dzim roku mie w brel  Kr   Kasz b w – to znaczy pr dnik  karna. I są zaczął m je dziejanie. To b   rok 1976. Tak sobie dzys  m szl , jak to wsz tk  wspom nom, wiele człowiek mi   ted   dw dzi! Ni mi   niz dn g   p ru, wcyg za czims gon  , cos za  twi  ...

M di alumn mi   ambicj , cob  p rzn  w tim klubie p zmieniwa . Zan l ga  mii na tim, zeb  sygn c do k rzeni w, do teg , jak to w zdrza  za czasów Jana Karnowszc g  – za  cz  klub . B   dl  nieg  w zn , zeb  nastawie są na edukacj  – na sam szt lenie i k lturalny rozwij.  da  s  m  narzesz c i zm cnic k ntakt z klubu sztuder w „Pomorania” z Gduńska, z Gdu szcim  niwersytet , z J zef  B rzeszk wsczim i  dward  Br z  – to b   pier sz  osob  zrzesz ne z kasz bsczim strzodowiszcz , jac   n p zn  . P zni dos  a jesz wsp   rob ta z  niwersytet  Mik  ja K pernika w Torniu.

– To b   wi  g  rzecz, a te k ntakt  baro nama p m  g  w rozwijanim klub . M  zaczął  tm kac są na to, co b   b ten. B   zéńdzenia z pisarzama i dzejarzama – z Jan  Trepczika, Lech  B dk wsczim, Jan  Pi pk .  da  s  téz p r  raz  p jachac do Ł tcsi ski H t  – do ch cz  p m ra c w. P tem   db   s  jesz k  w  wanoga p  ca  ch Kasz bach. Wiele tam m  miel  czekaw ch, ale téz k miczn ch i smi szn ch zdarzeni w I tu musz  p dsztrichn c, ze to dziejanie b   m  l w  dz ka rektorowi naj g  seminarium – ks. Jerz m  Buxak wscz m .  n baro wiele w m g  , pilow   p r dku i db     w sok  r wizn . B   téz  temk i na naje  db  i tem  m  m  l  wiele zdzejac. A tacz  n wi ksz  w darzenia, jac  mi   jem leżnosc i szcz sc   rganizowa  jakno Kr   Kasz b w, to b  : 70. geb rstach ks. Bernata S cht  w 1977 roku i 70. rocz zna naj g  klub  w 1978.

S W RZ S WA

– Ks dza Bernata S cht  j  p zn   pr  r fk . I z s dz ka ks. Szul stowi. W tim roku, cz j jem „wdz rzn  ” do seminarium,  mar a sostra a tora n wi ksz g  kasz bszc g  s warza – Hanka. I pami t m, ze to b   rujan, czed  j  dost  l st. Ks dz Szul st pis   z pro b  – p  p grzebie  n  stawi  cz pk  i chc  , zeb  m  j  halac. I to b   m ja pier sz  wizyta u ks. S cht .

P tem  jakno Kr   Kasz b w widz   są z nim cz sto. Cz j s  zbli za  70. rocz zna wi  dz g 

badérë, młodi klerik ùdbôł so, że wôrt bë bëło zrëchtowac wieczór wespółniów ó nim. Rôczil samégò Sëchta i tëch, co bëłno ksądza znelë – ks. Szulësta, ks. Andrzeja Słewińszégò, Józefa Bôrzëszkôwsczégò, Édwarda Brëzã, Wójcecha Czedrowsczégò. Òkróm tegò miôł bëc téż wëstôwk ôbrázów ks. Sëchtë.

– Przë ti całi ôrganizacje jô sã nawetka pòsztridowôł z rektora! – wespółniô ks. Walkusz. – Mój scenarnik tegò wëdarzeniô nié do kùńca sã jemù widzôł, ale téż nié baro rozmiôł mie rzec, jak bë to miało pòdlug niégò wëzdrzec. Në tej jó zrobił pò swojemù, tak jak jó to so miôł ùdbónë. I nòsmiëszniëszë bëło, że jak ju przëszedł ten dzëń i wszëtkô fejn szło, ón tak na miã cziwnął ze swôji kancelarie i gódó: „Księżë, proszë, czy to już nie jest inaczej?”.

Ksądz profesór przëbôcziwô so jesz sztridkã ô salã.

– Jó miôł takã ùdbã, żebë to zrobić w mniëszim salë, cobë mie pózni klericë nie wadzëlë, że Walkusz so cos ôrganizëje i jima czas zabierô. Leno rektór nie chcôł ô tim czëc i pòtkanië òdbëło sã w nówiëkszym pòmieszczeniim w całim budyńku. Przëgrôł jem tã biótkã, ale nawetkã jem bëł z tegò ród, bô kùńc kùńców ti z 4, 5 i 6 roku rzeklë, że dopiérkù terô òni pòznelë, chto to je ksądz Sëchta.

Czekawë bëłë wespółniëzi rôczonëch gôscy. Òstałë óne pózni ôprôcowónë i wëdónë przez ks. Walkusza w rocznikù „Studia Pëlpińskie”. Wëzwëskôł je téż w ksążce *Piastun słowa*.

– Pamiãtóm, że ks. Bólesłów Lewińszci, probòszcz z Karwi, ôpówiôdôł ô tim, jak ks. Sëchta – jegò wùja – zbierôł materiôł do swôjegò kaszëbsczégò słowarza. Òni zajachelë do jedny rodzënë gdzes na Hëlsczim Półôstrowie i ksądz Sëchta prowadzył gódkã z chłopa,

a jegò biãłka sedzała kół niégò. Naróz ksądz spitôł ô jaczës brzëdzcë, niecenzuralnë słowò. I ta biãłka gódó do chłopa: „Le të mie sã nie wóz tu przë ksądzu taczë słowò gadać!”. I nie rzekł. Ale za jaczis czas, czëj kobiëta gdzes wësza, ksądz gò przëcësnął. Në i ón to brzëdzcë słowò pówiedzôł. Nólëpszi bëł przë tim kómentôrz ksądza Lewińszégò: „I dzãka temù taczë piãknë słowò wëszo do słowarza” [śmiëch].

WSZËTCZË WIËRTË 54. RÓWNO WÔZNË

Lata w seminarium to bëł téż dlô klerika Jana zóczãtk jegò lëteracczi stegnë. Pewno wiele lëdzy mó taczë czãd w żëcym, że cos zaczinają dlô se pisać. Te dokażë leżã sobie ùbëtno w szëflôdach i żdają na lepszë czasë. Jistno bëło kół przëińdëgò ksądza profesora.

– Przëjachôł rôz do naju Józef Bôrzëszkôwsczi – tedë swiëzi doktór – wespółniô dali. – Jak më sã pòtkelë, wiceprëdnik najégò klubù mie „sëpnął” – rzekł, że jó wiërtë piszã. Dzãka temù jó sã dowiedzôł, że Kaszëbskô-Pòmòrszë Zrzeszenië ôrganizëje lëteracczi kònkùrs. Józef Bôrzëszkôwsczi mie namówił, żebë jó w nim wzał ùdzël. Taczë bëł pòczãtk.

Òkróm Jana Walkusza startowelë wnym kònkùrsu jesz m.jin. Stanisłów Janka, Jerzi Stachùrszci i Kristina Mùza. Na wrãcziwanië nòdgródów pòjachelë do Wdzydzów...

– I tam jó pòznôł tëch notabli kaszëbszczich. To mie dodało dëcha! Człowiek zarô dostôł mócë, żebë pisać dali.

Baro flot ùkózôł sã jegò pierszi tomik: *Kańta nòdzejë*. Zajimała sã nim Izabella Trojanowskô, a wiërtë wëbierôł Bólesłów Fac.

– Pamiãtóm, jak ón rôz spitôł – a to ju bëło pò swiãceniach – ô jednã rzec, jaczi ni mógł zrozumiec.

Dokazë mù sã widzałë, le spödzëwôł sã, że mdã sã òne tikałë Pana Boga, mödlëtwë... a w nich je gódka ô miłoce, nôtërze. Jakùz to? Tu muszã dodać, że òn bël wierã inżyniera. I jô mù odpowëdzôł tak: „Nie jem do kuńca gwës, jaczi je Wastë wark, le w Wastë wiérztach téz ni ma ani słowa ô opôrnikach...” Zrozmiôł, ô co mie jidze [smiëch]. Pöezjô to je takô odskôczniô w zëcym.

Ülubiony wiérztë ksãdz profesôr równak ni mô. Wszëtczë jegô dokazë sã dlô niego równo wôznë.

– Mëmka téz nie rzeknie ô swôjich dzieciach, że jedno je lepsze ôd drëdzégô. Wszëtczë sã równo kóchónë – gôdô i ôtmikô jeden z pôrã leżącëch przed nim na stole zbiérków. – Môże to jaczi znak – ôtemkla mie sã wiérzta pöswiãconô pamiãcë ks. Sëchtë: *Sëwôrz słowa*.

I zaczinô czëtac:

Môże Ce wiater przëniese spiëwa
na ôstatk przebôczony piesnie
i stegnë zakwitną wspömniënim
gdze w kùrzu skrzyżowóny drodżi
strëpiałi z bólu
drewniany Christus
z wiarã przëzërôł sã
wëmujkónym słowóm

Môże Ce na drëdzim brzegù
chts teżã prześle rozgrzeszenie
za brak suplementu
do ôstatnëch dni
módrôczy z Czëstëch Pól
ôstawi na progu
przed wôłtôrzem nieskuńczony ôfiarë

jãz swiãti Michół
sã nauczï pò kaszëbsku
bë Ce zbùdzëc na Żniwó
zasónëgô słowa
(*Jantarowy pacierz. Jantarowi pöczërz*, 1991)

MÉSTER Z DOMÔTOWA

Wiôldzi cësk na jegô pisanië miôł Jón Drzëzdżón.

– Szkôda, że tak flot Pón Bóg gô zawôłôł do se – gódó. – Pewno Mù tam terô czëtô *Sklënianë pöcorë* i jinë swjë tekstë. Dlô mie òn bël mëstrã ôd słowa.

Pô Drzëzdżonë ksãdz prof. Walkùsz przejął rolã ôbsãdzëcëla w finale Kònkursu Recytatorsczégô Kaszëbsczï Lëteraturë „Rodnô Mowa” w Chmielnie. Ôb 30 lat takswôł młódech lubótników ôratorsczégô kuńsztu. Z jedny stronë bëła to dlô niego całô wëprawa, żebë tam dotrzëc z Lublëna, równak z drëdżi stronë – pó prówdze jedyny w roku kòntakt z Kaszëbama.

– Jô to tak przejął pó Jankù. Jem so tedë rzekł, że pörã lat mdã sã tim zajmówôł, a ôstół jem 30.

Pësznym brzadã chmielëńszich wëjazdów stałë sã ksãzczï z kózaniama wëgłoszonyma ôb czas mszów swiatëch w Chmielnie przë leżnoscë kònkursu, a téz

dokazë, w jaczych ksãdz-pöeta wspómínôł Jana Trepczika, Izabellã Trojanowskã czë mëstrã Jana Drzëzdżóna.

– Przeczëtóm wama ô nim, jeżlë chcëta...

Pamiãtóm dobrze nen twój krëjamny ùsmiëch, a òn tak szlachôwôł, jakbë słunëszkô letuszkô wëzëralo zza górë i swôjim zjakôsałim parminiã przedostôwało sã przez gãstwą lasowëch drzew. Skëdka të gô miôł? – jô so co sztërk mëslôł, ale jem nigdë nie smiôł sã ô topëtac, żebë nie szciznãcy ny apartnym mistëczëznë. Mie sã wëdaje, że të sã równak domiszlôł mójï cëkawôscë, a jak ju bliskô bëto mójë pitanië, tej të gô wiedno zascygnał w pól drodżi swiëzim maklënkã twójégô ùsmiëwkù, a tej to tak wëzdrzało, jakbë aniôł sôł nad módrim błotkã i w sakramencie zadzëwieniô mił sobie niebieszcë nodżi w chłôdny wôdze.

Pewno tamstãdka bëła téz twôja mûzyka i spiëw, w chtërny zarzekłô je jãz pô ôstatk całô bókadosc naj krôjnë. [...]

Rôz të mie wpuszył dëcht do wëstrzôdka ti twôjï spiëwë, a mie sã tak nôpiërwi wëdôwało, jakbëm bël w wiôldzim kôscele, gdzie scanë bëłë pözôłktë ôd lateczny môdlëtwë, a drewnianë aniôłczy wplôtałë lëdzczejiscenië w warkócz kadzëlnégô dëmù. A të le mûzykôwôł! A pótemù jaczi wiôldżi ptôch wlecôł do kôscoła i ùsôł nôprzód na kôzalnicë, ôtrzepôł sklëniãcë pióra, zãspiëwôł himn kaszëbsczï, a tej sadnął na wôłtôrzu. Mëstrze Janie – jô rzekł – cëż to mô znaczcë? A të le sã tak pó swôjémù ùsmiëchnął, a rzekł: – Jesz nië terô, ale pözdzë të to mdzësz rozmiôł.

(*Sztrãdë słowa*, 1996)

Nie je wiedzec czedë mijô naje zëndzenië. Më bë chãtno stëchelë dali i zaklaskelë jesz niejednë rôz. Le czas nëkô.

– To nie je do wiarë, że ksãdz chcôł jic na pólitechnikã... – pódó jesz z salë, amëż ócyganim ôddzãkówujëmë sã z ksãdzã prof. Janã Walkùszã – mëstrã pöeticczégô słowa.

ANA GLESCZCZIŃSKÓ

Zëndzenië z ks. prof. Jana Walkùszã odbëto sã ôb czas warkówniów dlô piszącëch pó kaszëbsku w dniach 8-9 czerwińca w Pëplënie. Ôstałë òne ùdëtkôwionë przez Minysterstwô Bënowëch Sprów i Administracje.

KASZĘBSKŌ POBITWA NA WIERZTĚ

W Książnicę prof. Gerata Labudę we Wejrowie 31 maja östół zręchtowóny I Kaszëbsczi Pöeticczi Slam. Dzewiãc młodëch pöetów, co mają òd 16 do 26 lat, czëtało swöje dokażë przed publiką, chtërna bëła równoczasno komisją òbsãdzëcëlów. Òrganizatorama bëłë sztuderzë drëdżégò roku kaszëbsczi etnofilologie i Mùzeùm Kaszëbskŏ-Pòmòrszczi Pismieniznë i Mùzyczci.

– Bëła to dlŏ naju wiôlgŏ réza fül emöcjów. Mómë nõdzejã, że slam òstónie w pamiãcë na długŏ. Udzël w ny „biôtce” na wierztë wzało dzewiãc młodëch, òdwŏznëch ùtwŏrców. Òglowŏ zdrzacë na pŏlszczë czë anielszczë slamë, to ni ma niżŏdnëch kategóriów. Równak më chcelë przënacëc przede wszëtczim młodëch i dlŏte bëłë te wiekŏwë ògrãnczenia – gŏdŏ jedna z òrganizatŏrków i sztuderka kaszëbsczi etnofilologie Wiktorio Stole.

– Òd czasu, czëj czile lat temu ùczëła jem òd mŏjich drëchów ō slamie i dowiedzą sã, czym òn je, baro ùwidza mie sã ta de ja. Òd zŏczãtkù sztudiów na Gduńsczim Ùniwersytece czãsto czëła jem òd lëdzy, że lubiã pŏezjã. Bëło baro wiele taczich, co piselë swŏje dokażë, le nierŏz kŏrbiŏnka ō wierztach kùnczëła sã słowama: „Le terŏ ju nicht pŏezji nie czëtŏ.” Ùdba, żebë stwŏrzëc kaszëbsczi slam, pŏjawiła sã, czedë jŏ sã dowiedzą, że mómë na drëdżim roku kaszëbsczi etnofilologie stwŏrzëc pŏspŏlny projekt. Mŏzłëwŏta zrobieniŏ czegŏs pŏ swŏjëmù bëła leżnosã, jakã szkŏda bë bëło zmarnowã – pŏdczorchiwŏ Mŏnika Kapiszka, sztuderka i wespŏŏrganizatŏrka slamù.

Slam bëł rëchtowŏny z pŏmŏcã MKPPiM, a zadanië kŏŏrdinacje całŏscë dostŏł Dark Majkŏwsczi, jaczi tak ō tim òpŏwiŏdŏ:

– Na pierszich zajmach z drëdżim rokã „etno” jŏ prosył, żebë sami sztuderzë zabëdowelë, co bë chcelë

robie i pokazać lëdzŏm. Jŏ miŏł czile swŏjich ùdbów, bŏ bŏjŏł jem sã, że nick jima nie przinãdze do głŏwë, ale baro mileczno mie zadzëwŏwelë. Òd zŏczãtkù wiedzëlë, że chcã przërëchtowãc kaszëbsczi slam i chùtkŏ mie rzeklë, jaczi pŏmŏcë òd mie brëkują. Nie bëło tegŏ wiele, bŏ sztuderzë bëłë baro robŏcy, bëłno zŏrganizowŏny i mielë wiele czekawëch ùdbów, òsoblëwie na promŏcjã tegŏ wëdarzeniŏ.

– Robienië przë slamie bëło cekawã przigŏdã, le òn sŏm w se bëł dosc krŏtczim fragmentã tegŏ projektu. Teŏreticzo më sã do niegŏ szëkŏwalë wnet cali semestr, a nŏwicy trëdu, le téz zŏbawë, bëło przë promŏcëji slamù. Nagriwanië reklamë, wizytë w radiach (w sztuderzczim Radiu MORS òsoblëwie mie zaskŏczëło, że nawet dzysŏ – a do tegŏ na GÜ – sã lëdze, co pŏdwiŏzają jãzëkŏwi sztãtus kaszëbszczëgŏ), jeżdzenië z plakatama. Przë tim pŏslëdnym, mësłã, że jŏ sã bawił prawie nŏlepi. Zajãło mie to cawnë pŏpŏlnië, le w kŏzdim gardzë mŏlëgŏ i wiŏldzëgŏ Trzëgardu bëł przënŏmni jeden plakat. Në wnet kŏzdim, bŏ w Sopŏtach nie nalŏz jem zŏdnëgŏ dostãpnëgŏ placu – wspŏminŏ Kasper Kamińsczi z kaszëbsczi etnofilologii.

– Nagrelë jëmë filmik promùjący slam razã z filmŏwim karnã z GÜ, zãłŏzëlë jëmë starnã na fb, na jakã wrzucëlë jëmë pŏstë, infŏrmacje ō slamie pŏjŏwialë sã w gazetach – dodŏwŏ Mŏnika Kapiszka.

Od lewej: Marcel Pańka, Zuzana Gliszcznińskó i Klebbów Matis

Przērēchtowania do slamu szlę fejn l dosc chūtkó, ale dērch w głowie ȝrganizatorów bęło wiele strachu.

– Ōb czas slamu dobiwców wiedzno wskazywó publika, co mó dobrēstronē, bō wszētćē bierzā aktiwny ūdzēl, ale pójówiawā sā tēż zagrōzbē. Jak ju wnetka wszētćō bęło przērēchtowónē, Wiktorio pówiadā do mie: „A co, jeżlē na slam przinǳe 30 drēchów jednégō kandidata i wszētćē na niégō dadzā swój głos?”. Pó prōwdze bēl strach, że takō kōnkurencjō badze niesprawiedlėwō. Ōb czas kōnkursu ókōżalo sā równak, że wātplėwoscē nie bēlē brēkōwnē. Bēło widzec, że publika glosowāła na tēch, chtērny pó prōwdze sā jima widzelē. Pó kōnkursu nie czēlē jesmē tēż niżōdnēch skargów, że taksowanie bēło niesprawiedlėwē. Bez całi czas żdanió na slam jesmē sā tēż jiscēlē ó ūczāstników, czē ōni przinǳā, czē badze jich dosc, dlōte mē scwierdzēlē, że kāsł złómiemē prawó slamu i zrobimē zapisē do 26 maja [colemało w slamie móże wzac ūdzēl kōzdi, chto mó chāc, bez rēchlēsćégō zapisowanio – dop. red.]. Na slam zapisało sā tedē sētmē personów. Pó 26 maja i tak jesmē przedlūżēlē zapisē, żebē kōzdi miól szansā sā zgłosēc, nawetka w óstatny chwilē. Kuńc kuńców na slamie pójawiło sā dzewiāc ūczāstników i kól sztērdzescē óbzērników. Bēło lepi, nizlē mē so móglē wēóbrzac. Mēsłā, że wiele dała promōcjō, co jesmē jā robilē przed slamā – gódó Mōnika.

Miłā niespōdzajnotā bēl wēstāp redaktorci pōrtalu SLAM.art.pl.

– Muszā póchwalēc SidThx za przējachanie jaż z Pōznania i samóstójny dolmaczēnk swóich wiērtzów z pómcā blós Internetowégō Słowarza Kaszēbsczégō Jāżēka. Bēło baro mileczno óbaczēc, że naje wiadła pólecałē jaż tak dalek – pódczorchiwó Wiktorio Stole.

Chcemē dodać, że SidThx napisała swōjā relacjā z kaszēbsczégō slamu. Nalēzeta jā na <https://www.facebook.com/slamartpl> [wpisēnk z 3 czerwińca].

Ūczāstnicē óstēlē pódzēlony na dwie kategōrie. W pierszi – ūczniowie wēżispōdlecznēch szkółów

I Kaszēbsczi Pōeticczi Slam przērēchtowēl i prowadzēlē: Kasper Kamińsczi, Mōnika Kapiszka, Szēmón Piērz i Wiktorio Stole z pómcā robotników Muzeūm Kaszēbskó-Pómórszczi Pismieniznē i Muzyczi we Wejrowie.

– zapisało sā dwūch knópów: Maksymilión Drēwa z kōscersczégō Ōgłowszótłacćégō Liceum i Frācyszka Wandtka z Liceum m. Pómórszczich Ksāżātów w Rēmi. Przeczētele swōje wiērtzē, a publika miała zdecydowac, chto dobēl. Pó pierszim glosowanim ókōżalo sā, że óbēdwaji dostelē tēli samō glosów. Muszelē tej przeczētac jesz jiny dokóz i tim razā lēdze zebrōny w Ksāżnicē prof. Labudē w wikszoscē welowelē na Maksymiliana, i to ōn óstól pierszim dobiwcā kaszēbsczégō slamu. W drēdzi kategōrie bēlē brēkōwnē dwie rundē. Do finału weszło troje slamerów. Dobēła Zuzana Gliszcznińskó, drēdzi bēl Klebbów Matis, a trzeci Marcel Pańka. Ōb czas paūzów we wēstāpach ūczāstników publika móglā slēchac recytacji kaszēbsczich wiērtzów w wēkōnanim Idē Czajiny, dobiwczczi Kaszēbsczi Lēteracczi Nódgradō, a tēż spiēwū Wiktorii Stole.

Nólepszi slamerzē dostelē nódgradō, jaczē przekōżala Wēdōwizna Kaszēbskó-Pómórszczégō Zrzeszeniō, MKPPiM we Wejrowie i kaszēbskō etnofilologió.

– Sóm slam chūtkó mināł. Nie óbēło sā bez sēchēch szpórtów widownie a bētników, a „w pranim” wēsłō, że mē nie przegōdalē jesmē czile równak dosc wóznēch sprów (jak wēbrac, chto zaczinō, wējawianiē póntkacēji, rechówianiē glosów), le mēsłā, że chūtkó jesmē zalapalē, co a jak, ē ūprawilē nōwōznieszē niesydzi. Bēło czile smiēsznēch sytuacējów – to jaczis chātny nie wiedzēlē, że slam je pó kaszēbskū, to jednēmū z bētników zamazało sā słowō na kórtce ób recytacējā abó chtērno z nas rzekło cos, co miało bēc w skrētoscē. Bēlē sztótē, w jaczych chwótalo mie cos na órt wstēdu abó drzōła, le kuńc kuńców jesmē to przeżēlē, a wēsłō niē nógórze. *Summa summarum* ceszā sā, że sā jesmē tegō pódjālē. Bēl to cekawi wkłód z naszi stronē w mōzajikā dzysdniowi kaszēbsczi lēteracczi kōlturē, a mēsłā, że wēcygnālē jesmē z tegō wszētćégō wórtne ūczbē, jaczē sā nama na zycher przēdadzā w przinǳnoce: czē to przē ȝrganizowanim szlachōwnēch wēdarzeniów, czē móże przē robienim póstāpnēch edicējów Kaszēbsczégō Pōeticczegō Slamū – pódrechōwiji Kasper Kamińsczi.

Winszējemē wszētćzim ūczāstnikóm i lēdzóm, co przējachelē jich slēchac i taksowac. Mómē nōdzejā, że ju wnetka kaszēbsczich pōeticczich slamów badze wicy – móże w kōzdim miesce na Kaszēbach?

RED.

DZIEŃ DZIAŁAJĄCYCH W KULTURZE

TO WYDARZENIE POTRZEBNE POMORSKIEMU SEKTOROWI KULTURY

Świetna atmosfera, angażujące dyskusje i poczucie dostrzeżenia towarzyszyły pierwszemu pomorskiemu Dniowi Działających w Kulturze. W Centrum św. Jana 28 maja zebrało się blisko trzysta reprezentantek i reprezentantów sektora kultury z naszego regionu, by zainaugurować coroczne obchody święta swojej pracy.

Jak to się zaczęło? Kilka lat temu samorząd województwa pomorskiego, tworząc dokumenty strategiczne, zainicjował cykliczne badania obrazujące kondycję i potrzeby sektora kultury na terenie regionu, w zakresie między innymi zwiększania kompetencji osób działających w tym sektorze oraz podnoszenia poziomu profesjonalizacji, a także diagnozujące stan i potrzeby podmiotów funkcjonujących w tym obszarze. Naturalnym partnerem dla tych działań jest oczywiście Nadbałtyckie Centrum Kultury w Gdańsku. W strukturze tej instytucji powołano Pracownię Kultury, której zadaniem jest podnoszenie kompetencji kadr instytucji kultury oraz sieciowanie współpracy. Wspieranie tworzenia sieci wymiany informacji i doświadczeń na rzecz budowania relacji, rozwoju i integracji środowiska stało się celem samym w sobie. I tak narodziło się Święto Ludzi Kultury.

Kolejnym krokiem było powołanie do życia nagrody środowiskowej, kierowanej do liderów i liderów kultury w naszym województwie. Oczywiście cały proces otrzymał znaczące, pełne wsparcie finansowe samorządu województwa.

Zorganizowane przez NCK, a zainicjowane przez samorząd województwa pomorskiego wydarzenie pokazało, że środowisko czeka na okazję do spotkania, że potrzebna jest przestrzeń do wymiany doświadczeń między osobami pracującymi w różnych zakątkach województwa.

Obchody Dnia Działających w Kulturze otworzyli marszałek województwa pomorskiego Mieczysław Struk oraz dyrektor NCK Lawrence Ugwu.

– Samorząd województwa pomorskiego pragnie docenić wysiłki i zaangażowanie kadr kultury

w naszym regionie na rzecz lokalnych społeczności. Dostrzegamy, jak ważną rolę odgrywają państwo w budowaniu i podtrzymywaniu relacji społecznych, wspieraniu mieszkańców, rozwijaniu ich wrażliwości i zdolności twórczych. Widzimy państwa codzienne starania i kibicujemy im – mówił marszałek Struk.

Dyrektor Lawrence Ugwu podkreślał natomiast:

– Jesteście wyjątkowymi, kreatywnymi, wielozadaniowymi ludźmi. Wasza praca to potrzeba serca, misja, sposób na życie. To wy, wasz entuzjazm i energia uwarunkowują ludzi na piękno i zwracają uwagę na otaczające nas problemy. To wy pielęgnujecie tradycje, budujecie silne i zaangażowane społeczności, integrujecie, tworzyście relacje międzyludzkie.

Motywy przewodnim pierwszej edycji DDwK była sytuacja pracy w nadmiarze – nadmiarze obowiązków, oczekiwań, bodźców i spraw do załatwienia. Jest to problem, który ma kilka twarzy: z jednej strony od większych instytucji oczekuje się bogatego programu, zatem i nieustannego produkowania świeżych formatów, z drugiej zaś, szczególnie w mniejszych ośrodkach, istnieje problem wielozadaniowości.

– Dyrektor instytucji kultury musi być niekiedy również animatorem, specjalistą do spraw zamówień publicznych, kreatorem, menedżerem. I to wszystko w ramach jednej pensji i jednego etatu – mówił jeden z uczestników.

Program wydarzenia podzielono na trzy części. W pierwszej uczestniczki i uczestnicy mieli okazję przysłuchać się wypowiedziom oraz dyskusjom zaproszonych gości. Ten blok nie tylko osadził problem nadmiaru w szerszym kontekście społeczno-kulturowym, ale także zwrócił uwagę na różne mikrowymiary tego

Fot. Jacek Klejment/NCK

zagadnienia. Jak nadmiar wpływa na nasze relacje z naturą? Na czym polega rola lidera w tej sytuacji? Jak sektor może sobie radzić z tymi wyzwaniami? Blok zakończyła dyskusja z udziałem wszystkich gości.

W kolejnej części programu odbyła się seria warsztatów, m.in. poświęconych zielonym instytucjom kultury, sieciom leaderskim czy zarządzaniu zespołem. Warsztaty cieszyły się ogromnym zainteresowaniem, miejsca na nie szybko zostały zarezerwowane. Równoległe z warsztatami odbywały się inne aktywności, m.in. spacer szlakiem RadUnii Kultury, inicjatywy koordynowanej przez NCK, czy oprowadzanie umożliwiający bliższe poznanie Centrum św. Jana.

W ostatniej części wydarzenia wszyscy przenieśli się w kameralną przestrzeń zaufka Zachariasza Zap-pio. Tu przy muzyce, wspólnym stole i pięknej pogodzie mieli czas na luźne rozmowy, bliższe poznawanie się albo odnawianie starych znajomości. W kuluarowych rozmowach pojawiały się tematy, które być może w przyszłości zainspirują kolejne motywy przewodnie DDwK. Wśród nich mocno wybrzmiewały m.in. kwestie pracy z dziećmi i młodzieżą czy też aktywizowania odbiorców i zachęcania ich do świadomego współkształtowania przestrzeni społecznej.

Co warto podkreślić, podczas DDwK oficjalnie zainaugurowano ufundowaną przez samorząd województwa pomorskiego Nagrodę Teodory. Została ona ustanowiona z myślą o osobach wykorzystujących działania kulturalne jako narzędzie do budowania pozytywnej zmiany społecznej. Pierwszych laureatów Pomorskiej Nagrody dla Liderów i Liderów Kultury poznamy w przyszłym roku, podczas kolejnego Dnia Działających w Kulturze. Inauguracji nagrody towarzyszyło spotkanie z Katarzyną Kulikowską, dyrektorką Muzeum – Kaszubskiego Parku Etnograficznego im. Teodory i Izzydora Gulgowskich we Wdzydżach, która przybliżyła zebrany postać patronki nagrody – Teodory Gulgowskiej, artystki i społeczniczki, która wciąż może być inspiracją dla liderów i liderów kultury.

Jakie wnioski nasuwają się po DDwK? Pierwszy i najważniejszy: to wydarzenie potrzebne pomorskie-

mu sektorowi kultury. Z wielu stron pojawiały się głosy o tym, jak istotna jest możliwość osobistego spotkania się, nawiązania nowych kontaktów i podzielenia doświadczeniami. Praca działaczek i działaczy kultury, szczególnie w mniejszych ośrodkach regionu, jest często samotna. Poczucie alienacji, niedofinansowanie, długotrwałość procesów, które muszą zająć, by działania miały szansę wpłynąć na lokalną społeczność, są dużym obciążeniem. W tym kontekście możliwość spotkania z osobami borykającymi się z podobnymi problemami jest ogromnie ważna. Razem nie tylko łatwiej jest szukać rozwiązań, ale też rozładować napięcia i ponownie poczuć głęboki sens wykonywanej pracy.

Organizatorzy Dnia Działających w Kulturze dostrzegli istotną lukę w ofercie kulturalnej Pomorza i postanowili ją zapełnić. To ważna inicjatywa, która pozwala pracowniczkom i pracownikom sektora tak ważnego dla zrównoważonego rozwoju Pomorza poczuć się docenionymi i dostrzeżonymi. Ludzie kultury zwykle dużo dają innym, warto więc choć jednego dnia w roku skierować światła reflektorów na nich, głośno zaakcentować ich siłę, ale i problemy. I podziękować za to, co robią na co dzień.

MONIKA CZAJKOWSKA-KOSTKA

AUTOREKLAMA HIERONIMA DERDOWSKIEGO

Część 2

Po dwóch latach, w roku 1882, na stronach 49-55 petersburskiego kalendarza „Gwiazda” redagowanego przez Henryka Glińskiego, ukazał się napisany wcześniej, bo w Toruniu, w sierpniu 1881 r.¹, tak zatytułowany artykuł: *Poemat kaszubski „O Panu Czorlińskim, co do Pucka po secejachoł, zełgał dla swoich druchow kaszubściech Jarosz Derdowski”*, pod którym podpisał się Kaszuba. Choć było to drugie omówienie *Czorlińskiego* przez Hieronima Derdowskiego, kryjącego w pierwszym przypadku swe autorstwo pod redakcją „Przyjaciela”, a tym razem zostało podpisane przez konkretnego autora o pseudo Kaszuba, to również zostało zredagowane w celach reklamowych, jak moglibyśmy dzisiaj powiedzieć, ale że inne w swej treści, więc tym bardziej godne uwagi.

Pierwsze pisane było pod wpływem chwili i stąd miało głównie charakter streszczenia tegoż utworu, druga wypowiedź okazała się

bogatsza w inne treści. Wiadomo, że gdy tylko *Czorliński* się ukazał, trzeba było najwięcej miejsca poświęcić jego fabule, a tylko w pew-

¹ „Gwiazda. Kalendarz petersburski, premiowy, ilustrowany, literacki, społeczny i informacyjny na rok zwyczajny 1882 (rok drugi), pod redakcją Henryka Glińskiego”, Petersburg 1882, s. 55. Przy następnych omówieniach i cytatach podaje się w nawiasach tylko numer strony.

nych miejscach szerzej omawiać wybrane kwestie, natomiast jako że odbiorcy w Petersburgu nieznana była sprawa kaszubska, więc trzeba mu było ją przybliżyć, i właśnie na to warto tutaj zwrócić uwagę².

Tak więc, gwoli wprowadzenia, nasz Kaszuba rozpocznie od *Pieśni o ziemi naszej* Wincentego Pola, pytając, czy znamy własne nasze plemiona, po zakątkach ziemi naszej rozsiadłe³. Kierując te słowa do mieszkających w Petersburgu i okolicy Polaków, nie tylko miał na myśli Kaszuby, które można było i powinno się w jego czasach poznać, ale także o inne nieznane ojczyste regiony, jeżeli ułatwiona komunikacja zbliża nas teraz do siebie (s. 49). Wszak o pociągu w wieku wieku pary i elektryczności nie można było zapomnieć, o wędrownym zaś charakterze Derdowskiego – szczególnie. Zresztą do Petersburga dotarł kolejną i można by nawet znaleźć w rozkładzie jazdy, publikowanym w „Gwieździe”, o jakiej mogło to być godzinie. To jednak nie tak ważne wobec dalszych słów w tym akapicie o uczestniczeniu Kaszuby – Derdowskiego w pomorskim regionie w zebraniach, na których miał okazję zawierać nowe znajomości i wiedzieć, że ten i ów zakątek krańcowy pod obcym rządem zachował jeszcze narodowe cechy swoje i garnie się do swych braci, do wspólnej pracy (s. 49). To zrozumiałe jak na pozytywistyczne czasy stwierdzenie, Derdowski bowiem nie tylko jako dziennikarz w Toruniu (wszak pisał tam te słowa) brał udział w wielu spotkaniach, ale zdarzało mu się to już wcześniej. Na przykład 6 grudnia 1876 roku uczestniczył w pierwszym zebraniu gdańskiego Towarzystwa Przemysłowo-Kupieckiego „Ogniwo”, na którym jako przybysz z Kobysewa w swojej krótkiej mowie sensownie podawał – wedle osoby zdającej z jego słów sprawę – że *ziemia kaszubska, będąc jedynym krajem z ziem czysto polskich do morza przytykającym, tym samym wskazaną jest więcej na przemysł i handel, aniżeli na rolnictwo, zwłaszcza że i duch przedsiębiorczy Kaszubów najlepiej temu kierunkowi odpowiada. Toteż myśl Stowarzyszenia, noszącego na sobie cechę przemysłowo-kupiecką, trafia najlepiej w potrzeby ogółu i każe dążyć do tego, aby Wisła, mająca źródła swe na ziemi polskiej, także i ujście swoje między Polakami miała*⁴.

To jednak tylko gwoli dygresji, natomiast w omawianym tekście Kaszuba vel Derdowski powie, że jego ziomkowie żyją *na zachód od Gdańska, między źródłiskiem Raduni i Brdy* (s. 49), a słaba gleba, północny klimat oraz brak dróg, a także z jednej strony Bałtyk, z drugiej zaś *nieprzyjazne niemieckie osady* (s. 49) znacznie ograniczały ongiś Kaszubom kontakty ze światem i nawet z Polską, czego takie następstwa, że jeżeli mówiono tam z pańska, górnice, to *Kaszuba po staremu pozostał przy jędrnej i rdzennej swojej mowie* (s. 49). Trzeba więc Kaszuby odwiedzić, by poznać ten pomorski region i jego lud, a wtenczas będzie można dopowiedzieć do słów Pola: *Znasz ród kaszubskich Polaków, ich mowę, ich zwyczaje, ich życie i bycie?* (s. 50). Niewielu bowiem Kaszuby i Kaszubów zna, w czym nie pomaga literatura, wszak zarówno oni o sobie, jak inni o nich niewiele napisali, i to powinno się zmienić. Dobrze więc, że tak właśnie się dzieje i Kaszubi już mówią o sobie, o czym dowiadujemy się od Kaszuby promującego to dzieło:

Milczenie to przerywa teraz p. Jarosz Derdowski, urodzony r. 1850⁵ w kaszubskiej wsi Wiele, który po raz pierwszy dał się poznać na polu literackim w roku 1876 kilkoma korespondencjami z Kaszub pisanymi do „Gazety Toruńskiej”, a potem po czterech latach milczenia wydał w Toruniu, gdzie od dwóch lat pracuje w redakcji „Gazety Toruńskiej”, poemat kaszubski... (s. 50).

To oczywiście przebiegła i przemyślna auto-prezentacja Derdowskiego w Petersburgu, chociaż napisana w Toruniu. Mamy w niej cokolwiek z biografii autora, czyli kiedy i gdzie się urodził oraz kiedy i gdzie rozpoczął „literackie” pisanie. Podaje się tutaj, że zadebiutował w 1876 roku w „Gazecie Toruńskiej”, a *po czterech latach*, czyli w roku 1880, wydał swój poemat, chociaż jego pierwsza księga, o czym już tutaj się nie dowiemy, ukazała się pod koniec roku 1879 w „Przyjacielu”. Ponieważ pisał to wszystko w sierpniu roku 1881, więc z uwagi na twierdzenie, że od dwóch lat pracuje w „Gazecie Toruńskiej”, musiało się to pewnie stać w okolicy sierpnia roku 1879.

Następnie dowiemy się, jak trudno było autorowi tego pięknego utworu – tak bowiem starał się tym epitetem dowartościować *Czorlińskiego* –

² Pewne z nich wskazuje Maria Sadurska w internetowych omówieniach (www.gdanskstrefa.com – *Autor Hymnu Kaszubskiego*; <https://kartuzy.info> – *Hieronim Jarosz Derdowski*), ale bez jakichkolwiek przypisów, spomniawszy w jednym miejscu, że o tym w „Gwieździe”.

³ Kaszuba, *Poemat kaszubski „O Panu Czorlińskim, co do Pucka po sece jachot...”* „Gwiazda...”. W słowach Derdowskiego już wtenczas można było odczuć przekonanie, że nie ma Kaszub bez Polonii.

⁴ „Gazeta Toruńska” 1876, nr 285, s. 4.

⁵ Czyżby się pomylił? Powinien to być rok 1852.

autorowi pochodzącemu z *ludu*, zyskać uznanie nie tylko odbiorców, *by na wierzch wypłynąć* (s. 50). Ponieważ było konieczne do tego wykształcenie, *z którego do rodaków przemawiać się godzi* (s. 50), więc musiał skończyć szkołę średnią. *Zanim udało mu się ukończyć nauki w gimnazjum helsztyńskim, na Mazurach pruskich* (s. 50), czyli w Braniewie, *przez pięć szkół kolejno przechodzić musiał* (s. 50), ponieważ zachowywał się niczym Sowizdrzał, *który był ulubioną jego książką* (s. 50). Jego żywe *usposobienie* i sowizdrzański humor, a przede wszystkim kpiny z *belfrów niemieckich* były tego przyczyną. Kiedy na studia zabrakło pieniędzy, *jako praktykant przez lat kilka przebywał przy rozmaitych dworach szlacheckich na Kaszubach i w W. Ks. Poznańskim, gdzie dopiero jako tako nauczył się po polsku (dziś włada nim wybornie), a oprócz tego uczył się rosyjskiego, angielskiego i włoskiego* (s. 50). Pamiętając o znajomości tych czterech języków, wiadomo, że doskonale posługiwał się niemieckim.

Chociaż Derdowskiemu vel Kaszubie żyło się biednie, to marzenia *zagnały go aż do Włoch*⁶, gdzie na trzy miesiące trafił do więzienia w Padwie, bo nie mógł się „wylegitymować”. Te włoskie wojaże to oczywiście nie legenda, podobnie jak półtoraroczny pobyt w Paryżu (licząc z wędrówką do Torunia w latach 1877-1879), dokąd się udał, by słuchać wykładów Chodźki o polskiej literaturze (s. 50) i uczyć się warzenia piwa, co potem bez rezultatu starał się wykorzystać w Wielkopolsce, jak można dodać za J. Karnowskim⁷. Kiedy zaś brakło pieniędzy, musiał pracować i wtedy *spełniał funkcje woźnicy przy tramwajach, potem posunięty został do godności mechanika przy wozach tramwajowych o ścieśnionym powietrzu u inżyniera p. Mękarskiego, nareszcie od wystawy paryskiej udało mu się otrzymać posadę tłumacza w biurze generalnym wystawy* (s. 50). Udzielał też lekcji języka niemieckiego, o czym powie już Karnowski, przypominając przy tej okazji reportaż Derdowskiego z podróży balonem, na który natrafił w „Gazecie Toruńskiej” (1880, nr 59)⁸. Nie mogąc spełnić swoich zamierzeń, *młody poeta kaszubski opuścił Paryż i po większej części pieszo, przez Orlean, Lyon, Genewę, Ziiirich, Wilrburg, Lipsk, Drezno, Wrocław, Poznań, przybył do Torunia*

(s. 50), gdzie znalazł za 25 talarów pracę w „Gazecie Toruńskiej”⁹ jako *redaktor od kozy* (s. 50), ponieważ jego poprzednik, Ignacy Danielewski, akurat trafił do więzienia. Oczywiście miało to swoje konsekwencje, ponieważ *oniemiło muzę poety bodaj na rok*¹⁰ pisanie *suchych artykułów dziennikarskich* (s. 50), a bodaj wcześniej *poemacików okolicznościowych i to po większej części po niemiecku* (s. 50). Ale w roku 1879 Derdowski zaczął już pisać *Czorlińskiego*, którego ukończył w 1880.

I to tyle z tegoż *po krótko opowiedzianego curriculum vitae kaszubskiego poety, który jednym utworem zawojował sobie zaszczytne miejsce w literaturze* (s. 50), jak sam Kaszuba vel Derdowski powie. Mocne te ostatnie słowa Kaszuby udającego nie-Derdowskiego, ale wielce trafne, ponieważ z tak wysoką autooceną *Czorlińskiego* trzeba się jak najbardziej zgodzić. Można by to uznać za zarozumialstwo, gdyby nie przytoczone przez Kaszubę na dowód tego pozytywne omówienie Józefa Tretiaka oraz te najpierw negatywne, a potem inne uwagi Stefana Ramułta¹¹. Oczywiście nasz Kaszuba zdecydował się odważnie odpowiedzieć na pierwsze uwagi Ramułta:

Homer i Mickiewicz, masło i pieprz, mistrz i producent makulatury – zesłi się tu tak niefortunnie dla autora tej oceny, który sens i prawdę poświęcił na ofiarę dowcipnemu i złośliwemu frazesowi, że spierać się z nim i stawać w obronie poematu, uważamy za zbyteczne. Dodamy tylko, że Kaszubi, których p. R. widocznie nie zna, z przyrodzenia są rubaszni i tyle poetycznego zmysłu jak p. R. nie posiadają, że Kaszuba co kilka słów w najlepszej wierze i bez złej myśli powtarza „kuszniej mnie w rzeć”, że nareszcie poemat kaszubski musi być takim, jakim jest naród, dla którego i o którym jest napisany (s. 50-51), i nie zamilkł, gdy następne okazały się wielce pozytywne:

Z tych kilkudziesięciu stronic o wiele lepiej poznamy Kaszubów niż z całych foliów rękoma etnografów skreślonych. Poeta oprowadza nas z Czorlińskim po całych Kaszubach, ukazuje nam jakby w kalejdoskopie jeden obraz za drugim, przesuwają się przed naszymi oczyma wszystkie niemal typy, jakie tylko w krainie tej napotkać można, poczynawszy od szlachty i chłopów kaszub-

⁶ Por. T. Linkner, *Kaszubski wirydarz wszelkich treści pełen*, Gdańsk 2021, s. 228-232.

⁷ J. Karnowski, *Derdowski w Paryżu*, „Mestwin” 1931, nr 1, s. 5.

⁸ Tamże. Przedrukował go w tym numerze „Mestwina”, a potem Andrzej Bukowski włączył ten reporterski tekst do *Pism prozą* (Kartuzy 1939).

⁹ W czwartym kwartale roku 1879. Por. M. Sadurska, *Hieronim Jarosz Derdowski*, online: <https://Kartuzy.info>.

¹⁰ 1878?

¹¹ Por. J. Tretiak, „Gazeta Toruńska” 1880, nr 225, 227; S. Ramułt, „Kurier Poznański” 1880, s. 727.

skich; a skończywszy na Niemcach i Żydach. Dzieło czyta się z jednakową przyjemnością od początku do końca (s. 51),

wyrażając się niemal arogancko i może dlatego po francusku: *Qu'exigez vous encore* [Czego nadal żądasz], *Panie R.?* (s. 51).

Natomiast gdy przyszło Derdowskiemu, nieprzynajęmu się tutaj konsekwentnie do siebie, omówić treść *Czorlińskiego*, uczynił to w mniejszym stopniu niż przed dwoma laty w „Gazecie Toruńskiej”, nazywając z racji przypiewki o Czorlińskim poemat

żartobliwą epopeją

polską i Odyseją

kaszubską (s. 52),

a wędrowanie bo-

hatera *Ulissesowskim*

bląkaniem (s. 52).

Przypomniał również, że Czorliński pochodził ze szlachty „drażkowej”, jako że wielu Kaszubom Sobieski nadał szlachectwo za wyprawę pod Wiedeń. A przy tej okazji dowiemy się, jak i dlaczego na Kaszuby trafiła gorszego sortu szlachta z Wielkopolski:

Były też na Kaszubach od wieków osiadłe stare rody szlacheckie z Wielkopolski, które tu zakupiły majątki, aby te służyły za stacje dla ułatwienia komunikacji z Gdańskiem, dokąd z Kluczów Wielkopolski wysyłano zboże. Zwykle na taką stację posyłał dziedzic wielkopolski którego ze swoich synów lub kuzynów, zwykle najwięcej marnotrawnych, aby na ustroniu, nie mając okazji do zbytków, wiódł życie oszczędne (s. 52).

Po tym wtrąceniu dopowie Kaszuba kilka słów o pieśni *Zuziu, zuziu, coruleńko*, mówiąc więcej niż w poprzednim artykule reklamującym *Czorlińskiego* o rzeczy *sprawionej w Gdańsku przez Krzyżaków* (s. 53), powołując się tym razem na *Starożytności polskie* Jędrzeja Moraczewskiego (1842, t. I) i cytując z niego – podobnie jak przed dwoma laty – obszerny fragment z hasła „Gdańsk”, był nadal przekonany, że tak jak dawniej *rzeczka Radunia płynie przez Gdańsk* (s. 53). Mówiąc o Krzyżakach, przypomniał, że *Jagięło pod Grunwaldem taki dał [im] upominek, że od nie-*

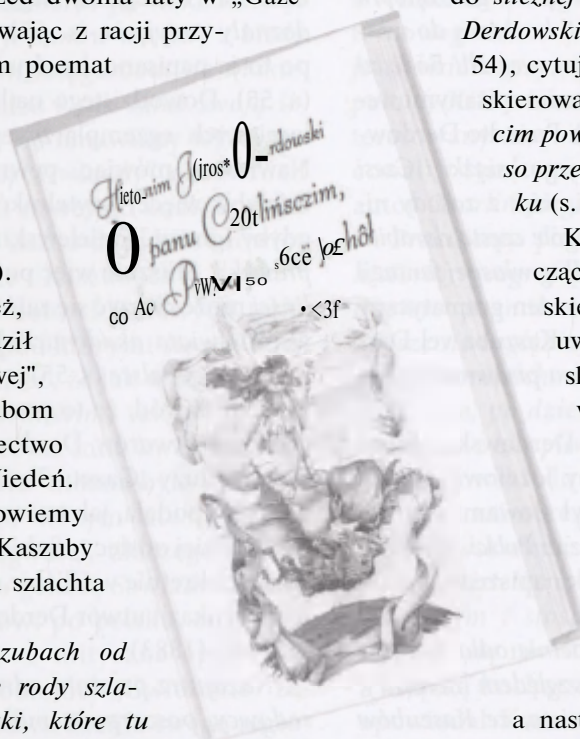
go na zawsze stracili na sile (s. 53). To jakby zapowiedź podróży na pola Grunwaldu, z której dał Derdowski obszernie sprawozdanie. Potem jeszcze Kaszuba dopowie, że w tym poemacie *autor wprowadza mitologiczne postacie Smętka i Mory* (s. 53), nie zapomniawszy opowiedzieć, jak to rybacy z Chałup sprawdzali puckie piwo w oberży. Kiedy zaś z *braku miejsca* nie udało się przedstawić całej treści, odesła czytelników do *ślicznej epopei kaszubskiej, którą p. Derdowski wzbogacił naszą literaturę* (s. 54), cytując na koniec słowa do nich skierowane: *Jeże chceta wiedzec, w jakim powiodoł porządku, / To jesz roz so przeczetejta łgorstwo me z początku* (s. 54).

Kaszuba vel Derdowski, kończąc opowiadanie o tej „kaszubskiej epopei”, zwróci wprawdzie uwagę na literaturę kaszubską, ponieważ dopiero w XIX wieku *poczęto na Kaszubach krzątać się około języka i piśmiennictwa kaszubskiego* (s. 54). Najpierw przywoła Celestyna Mrongowiusza, potem *jakiegoś Stanisława*, autora *trzech rozpraw w języku kaszubskim w Krakowie* (s. 54),

a następnie zajmie się Florianem

Ceynową, nad którym zatrzyma się najdłużej, by jego dokonania ocenić. Zwróci więc uwagę na jego *odrębną ortografię dla Kaszubów na podstawie języka czeskiego i łużyckiego* (s. 54) z racji znajomości na wrocławskim Uniwersytecie z Hórnikami i czeskimi studentami, a mówiąc o jego przekładach z polskich utworów, powie, że są *technące zgnilizną moralną, źle pojętym panslawizmem i nawet ateizmem* (s. 54).

Następnie powie, że w 1880 roku tylko Ceynową *reprezentował* kaszubską literaturę, ale ukazał się kaszubski poemat Derdowskiego jako *pierwszy oryginalny*, bo Ceynowa na niego *ani piórem, ani słowem nie wpłynął* (s. 54). Wszak z Derdowskim widział się tylko raz, w Toruniu, rok przed śmiercią, kiedy dowiedział się o tymże utworze. Wtenczas *Chciał go od autora nabyć i wydać w gwarze północnych Kaszub pisownią ks. Malinowskiego, na co jednak autor nie przystał* (s. 54). Jak powie Kaszuba, uczynił tak dlatego, że *Derdowski napisał swojego „Czorlińskiego” głównie*

¹²⁾ Karnowski, *Kilka osobliwości o Derdowskim*, s. 104.

w gwarze rozpowszechnionej na Kaszubach południowych (na południe od Gór Szymbarskich), jako miękkszej i lepiej nadającej się do poezji (s. 54); chociaż przy tym dobrał wyrazów i form z okolic północnych, nadmorskich, aby utworzyć jednolite narzędzie kaszubskie (s. 54), wszak na Kaszubach mówi się różnie. Wedle Kaszuby Derdowski uważał, że ma rację, u niego bowiem gwara niewiele różni się od gwary Ceynowy. Wystarczy porównać dwie piosenki Ceynowy z jego *Szętoprk* (pierwsza to *Pószta njevjasta/ S kurôszką do miasta*, a druga *Wój vegreł nasz pąn, wegreł!/ Bó lëdzi ze vsë vegreł*, s. 54) z piosenkami zapisanymi wedle gwary Derdowskiego (s. 54). Ponadto Derdowski uważał, że Ceynowa, aby jego książki i *Czesi i Łużyczanie* zrozumieć mogli, więc z zasady nigdzie głosek nie miękczył i w ogóle często dorabiał sobie gramatykę i pisownię podług własnej fantazji (s. 55). Nie wdając się jednak w ten gramatyczny dyskurs, trzeba powiedzieć, że Kaszuba vel Derdowski miał rację, że *dziwaczna pisownia* (s. 55) Ceynowy wręcz odstraszała.

Ponadto Kaszuba jako Derdowski, który w roku 1880 wiersz przesłany Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu zakończył słowami *Nie ma Kaszub bez Poloni,/ A bez Kaszub Polści*, rok później, jakby na dowód tego, tak napisze w petersburskiej „Gwieździe”:

Dr Ceynowa starał się zupełnie odłączyć Kaszubów od Polaków, tak pod względem literatury, jak polityki, lubo rzecz oczywista, że Kaszubów bez Polski zjedliby Niemcy, a przecież i mowa kaszubska jest tylko gwarą języka polskiego. Prawda, że Pomorzanie, od których Kaszubi pochodzą, stanowili niegdyś odrębny lud słowiański, z którym pierwotna Polska krwawe wiodła boje, ale potem wobec wspólnego i groźnego nieprzyjaciela, Krzyżaków, Pomorze chętnie łączyło się z Polską, a od pamiętnego roku 1466 zlało się z nią ostatecznie w jedną całość. Tradycje więc odrębności politycznej zaledwie są dalekie, aby na nich coś można budować, liczba przy tym Kaszubów zbyt mała, aby mogła wesprzeć te tradycje (s. 55).

W ostatnim zaś słowie tego autoreklamowego artykułu, do którego Derdowski stara się nie przyznawać, dowiemy się, że pisał tę autoreklamę dlatego, aby kupowano *Czorlińskiego*. Oczywiście nie czynił tego bezpośrednio, ale najpierw wyjaśniając, jakby był Polakiem, chociaż podpisywał się jako Kaszuba, że *prawie nigdy nie przyjdzie, aby Kaszubi mieli czytywać*

wyłącznie książki kaszubskie (s. 55), jeżeli chcą *zrównać się z nami zupełnie* (s. 55), by mówić po polsku. Wszak przyzwyczaili się do tego w kościele, modląc się w tym języku, słuchając kazań i czytając książki do nabożeństwa. Dlatego *mieliby to sobie za ujmę i niejakię przedrzeźnianie, gdyby ksiądz w kościele po kaszubsku miał wymawiać* (s. 55). Stąd trzeba zrozumieć, że ani książki Ceynowy, ani *Czorliński* nie zyskają u nich uznania i dlatego *zimnego od ludu kaszubskiego doznały przyjęcia* (s. 55). Kaszubi uważali, że po to je napisano, by *drwić z mowy kaszubskiej* (s. 55). Dowodzi tego najlepiej tak niewiele zakupionych egzemplarzy epopei Derdowskiego. Nawiasem mówiąc, pewnie nawet wtedy nie miałyby więcej czytelników wśród Kaszubów, gdyby Ignacy Danielewski w niej *nie porobił poprawek*¹². Słusznie więc powie Kaszuba, że *Czorliński* może cieszyć się zainteresowaniem jedynie wśród *świata akademickiego i wykształceńszych sfer w całej Polsce* (s. 55).

Jako dowód, że to prawda o tak niechętnym odbiorze utworów Derdowskiego przez Kaszubów, posłuży „Gazeta Toruńska” z tamtego czasu, która podała, jak to w roku 1883, w rocznicę wiedeńskiej odsieczy Sobieskiego, w bruskiej parafii, konkretnie w Gliźnie, potraktowano rozdany z tej okazji utwór Derdowskiego *Kaszube pod Widnem* (1883):

*Nazajutrz prostota odnosiła te ostatnie ofiarodawcy, poszarpane mówiąc, że ich nie chcą, bo tam „je wszystko zełgane”. Jakiś zapalenić obiegał po wsi i gwałtem odbierał te broszurki, wygadując niestworzone rzeczy na tego, „co tak brzedko szpecy świętą polską mowę i robi sobie z Kaszubów kpincie”, powykrawał z nich obrazek króla Sobka, a resztę wrzucał do ognia. Wykształceńsi natomiast serdecznie się tymi książkami nabawili*¹³.

Podobnie jak w przypadku *Czorlińskiego* niewiele dała autoreklama tego utworu autorstwa Kaszuby w „Gazecie Toruńskiej”:

*Z książeczki tej, kosztującej tylko 10 fenigów, mogą się Kaszubi wiele dowiedzieć o królu Sobieskim i swych przodkach. Bohaterem powieści jest osoba historyczna, Franciszek Kulczycki, którego, ponieważ w niewoli nauczył się po turecku, król Sobieski posłał ze swego obozu do oblężonego Wiednia. Kulczycki, przebrany za Turka, szczęśliwie przedarł się przez obóz nieprzyjacielski i spełnił zlecenie króla*¹⁴.

¹² J. Karnowski, *Kilka osobliwości o Derdowskim*, s. 104.

¹³ *Wiadomości potoczne*, „Gazeta Toruńska” 1883, nr 224, s. 3.

¹⁴ *Kaszuba. Listy do przyjaciół Pielgrzyma*, „Pielgrzym” 1883, nr 101, s. 2.

Wróciwszy do *Czorlińskiego*, trzeba powiedzieć, że pomimo takiej autoreklamy Derdowskiego, udającego w jednym i drugim artykule obcego autora, ta ludowa epopeja nie znajdowała w jego czasie zbyt wielu czytelników, co potwierdził po latach Jan Karnowski: *Epopeja ta mimo reklamy w „Gazecie Toruńskiej” nie miała wielkiego zbytu i całe stopy leżały w składnicy niesprzedane. Derdowski często przychodził i zabierał po kilkadziesiąt egzemplarzy, odnosił je sam w worku i z biedy sprzedawał rozmaitym księgarzom na makulaturę za psie pieniądze i tak łatał swoją literacką biedę*¹⁵, który na omawiany wyżej artykuł z petersburskiej „Gwiazdy” nie zwrócił w ogóle uwagi. Jeżeli nawet go znał, uczynił tak może dlatego, że nadto dosadnie mówiono w nim o Ceynowie i Kaszubach?

Kończąc słowo o autoreklamowych tekstach Derdowskiego, pod którymi się nie podpisał, można powiedzieć, że jak w pierwszym więcej mówił o *Czorlińskim*, tak w drugim zwracał uwagę jeszcze na inne kwestie. Z toruńskiego „Przyjaciela” można było m.in. się dowiedzieć, dlaczego w tym utworze taka właśnie kaszubska „gwara”, dlaczego w nim tyle humoru, którego genezą *Sowizdrzał*, dlaczego św. Michał mówi po polsku, co z tymi dzwonami czy jakie te mityczne opowieści. Natomiast w petersburskiej „Gwieździe” zachęcał Kaszuba do odwiedzenia swego regionu, podawał dość wiele w biograficznej prezentacji, zdecydowanie finalizował dyskurs z Ramułem, zdradzał, co myśli Derdowski o Ceynowie oraz swoich współbraciach, którzy tak niechętnie czytali w swojej mowie. Ponadto dowiadujemy się, że Derdowski, kryjący się pod imieniem Kaszuby, zwał utwór o *Czorlińskim* *żartobliwą epopeją polską, poematem kaszubskim, ludową epopeją, Odyseją kaszubską*, a wędrowanie tytułowego bohatera – *Ulissesowym błąkaniem*. Podana zaś tutaj błędna data pławienia czarownicy czy urodzin Derdowskiego to najpewniej zmyłki, chociaż – znając Derdowskiego – może celowy zapis, by odbiorca tym bardziej uwierzył, że pisze tutaj o *Czorlińskim* obca osoba, która mogła taki błąd popełnić. I to byłoby tyle,

a jak komuś tego za mało, to niechaj sobie przeczyta te artykuły i będzie wiedział jeszcze więcej.

Gwoli postscriptum: najpierw z racji pseudonimu Kaszuba, którego nie znajdziemy w haśle „Derdowski” w *Nowym Korbucie*, warto rozejrzeć się za takimi tekstami. Następnie, chociaż o tym w swej autoreklamie nie pisał, warto pamiętać, że w Petersburgu spotkał się z Wilhelmem Bogusławskim, autorem czterotomowego historycznego kompendium *Dzieje Słowiańszczyzny Północno-Zachodniej do połowy XIII wieku (1887-1900)*, który – zainteresowany również Kaszubami – współpracował w tym temacie z Derdowskim, z czego autor *Czorlińskiego* tak się zwierzał:

*Pracujemy po kilka godzin dziennie nad historią, geografią i etnografią Kaszub, i tu dopiero poznałem, czego mi jeszcze trzeba. Muszę się zagłębiać w mapie Ptolemeusza, Tacycie, kronikach niemieckich i polskich, i to nie pobieżnie, po dziennikarsku, lecz gruntownie, naukowo z cierpliwością i wytrwałością*¹⁶.

Derdowski do tego stopnia tym wszystkim się zainteresował, że pisał w liście I. Danielewskiemu, iż chciałby wydać *całe popularne dziełko z mojej podróży, o Petersburgu samym i stosunkach rosyjskich*¹⁷. Oczwiscie tak się nie stało. Być może inaczej było z książką kucharską, do napisania której, jak opowiadał Karnowskiemu prezes Izby Przemysłowo-Handlowej, Buszczyński¹⁸, zmusił Derdowskiego radca Lembeck, właściciel znanej w Toruniu drukarni, gdyż zamknął go na kilka dni i prędzej nie wypuścił, aż książka kucharska była napisana. Lembeck wydał ją później w druku¹⁹. Może tak było rzeczywiście, Derdowski spędzał bowiem wiele czasu przy piwie i kieliszku nie tylko z czeladnikami, głównie w restauracji przy ul. Szewskiej, ale także z kucharzami, którzy mu zdradzali najrozmaitsze recepty kucharskie i Derdowski znał je na pamięć²⁰. Może więc właśnie on przyczynił się do powstania *Kuchni polskiej: niezbędnego podręcznika dla kucharzy i gospodyń domowych...*, która ukazała się w roku 1885 nakładem Lambecka?

TADEUSZ LINKNER

¹⁵ J. Karnowski, *Kilka osobliwości o Derdowskim*, „Mestwin” 1926, nr 13, s. 104.

¹⁶ Z listu Derdowskiego do Majsterka (Danielewskeigo) wysłanego z Petersburga 22 sierpnia 1882, w: Janowicz, *Autografy Hieronima Derdowskiego*, „Mestwin” 1927, nr 12, s. 1.

¹⁷ Z listu Derdowskiego do Majsterka, s. 2.

¹⁸ Por. J. Karnowski, *Kilka osobliwości o Derdowskim*, „Mestwin” 1926, nr 13, s. 104.

¹⁹ J. Karnowski, *Kilka osobliwości o Derdowskim*, s. 104.

²⁰ Por. J. Karnowski, *Kilka osobliwości...*, s. 104.

potop

Smantne to byli stróny nibi wieś Bilica,
ale rozlećóna bóła na calutka ʼokolica.
A że ziamni urodzajni mało tu bóło,
biednie tedi tutaj tim Gustom sia żyło.

Niéraz óny nawzajam sia ʼužaleli,
gdzie jich te sryle aż tam zagneli.
Ni swata ni brata ni żywi duszi tu bóło,
za ludziami sia jim niéraz barzo cknioło.

Wszandi jano rosła dzika bilica,
a w dole szumniała rzyka Wiérzica.
Choć nie raz ji chlyba óny załaknyli,
gruńť że swégo sia tera dochrapnyli.

Mówió że nima złygo co bi na dobre nie wiszło,
aleć do Gustów w sóm raz szczańście prziszło.
Jim to sia tak nagle to życie zmieniło,
ʼopowjam wam wszitko jak to ʼonczas bóło.

Pewnégó wiosennégó dnia pojecheli brać pole,
akurat nad Wiérzcó w glambokim dole.
Bo tam žitka najlepsi sia udaweli,
to též Gust zez swó Gusto we woła ʼoreli.

Ón trzymał socha óna woła pogóniała,
už dziań trzeci ta robota trwała.
Ji bi dnia tego branie skóńczili,
aleć tom sochó ʼo coś w ziamni zachaczyli.

Zwiérzina z mniejsca jak writa stanyła,
choć Gusta zapalcziwie jo napalczakam góniła.
Aleć už ji Gust socha na bok ʼodstawjół,
a tim co ʼobaczół wjélce sia zaciekawjół.

ʼOba w ta bruzda jak w gnat patrzeli,
co též to óny za gar nie wiłoreli.
„Patrz jano matka przecia to złote talari”,
aż swojim ʼoczóm niédajó tamu wiari.

Gusta též odraz w bruzda ʼuklanknyła,
tim talarziskóm sia wjélce ʼucieszyła.
Zara do fartucha talari złote powgarniała,
co též przy tym chłópu cudów nie nagadała.

„Za te psianióndze to sia pó mniasta kupsi,
ti nigdzie nie gadaj nie bóńdz taki głupsi.
Bandó nóń ludzie tegon zazdrościli,
jak mi tera bandzim briczko ježdziłi”.

Aleć Gust ból wstrzamnianžliwi
ji trocha bojažliwi,
nieć móń babie pozwolić na te wszitke dziwi.
Tak dó ni powjeda: słuchaj a może só to sryla,
jano sia ʼogłóndnóć a bandzie tu za chwsila.

Gusta nabożnie sia odraz przežegnała,
jakbi od złota tégo złe odegnąć chciała.
Choćbi psiekło całe sia tera tu zlejciało,
babsko przenigdy bi złota nie ʼoddało.

„Biś ti Gusto swa gamba na kłódku zamknóła
ji ni po wsi całi ʼo tich talarach chlapała.
A tera jak bi nic sia nie stało takćgo,
ʼogarnijma sia ji jedźma do dóma naszego”.

Už též na polu branie skóńczyli,
ze swoim skarbam do dóma wróćili.
Zwiérzina w żłób wjélca siana dostała
a za robotó dość dłuęo czekać musiała.

Tera u Gustów wszitkego pod dostatkam bóło
babsko codziannie do mniasta ježdziło.
Žarcia wszilakćgo óny nakupoweli,
bo talarów na to nie pożałoweli.

Už ji ludzie co w ʼokolici mnieszkeli
z zazdrościo patrzeli na co Gusti só pozwaleli.
Jako że Gusta dłuęi jazór mniała,
z kretesam ludzióm wszitko wichlapała.

Že nibi skarbi ʼolbrzimnie ze ziamni wiłoreli,
ponoć nawet że srilowske óne bić mnieli.
Jedne wierzili ji sia žegneli, jinksze zazdrościli,
bo ji ʼtake niećdowjarki bili.

Aż dnia jednégo z urzańdu dosteli,
ʼO te talari co to ze ziamni wiłoreli.
W wiznaczónym dniu bi sia stawjóno
sprawa przez sóndam ma bić ʼobmówjona.

Małżaństwo z wjélgó uwagó czitania słuchało,
bo čitać žadno z nich nie ʼumniało
Pod karó do sóndu óni stawjić sia mnićli,
za dni psiańć tuž zaraz po niedzieli.

Odras Gusta taka potulna sia zrobjiła,
už ji do mniasta niećchantnie ježdziła.
Dłuęo w wječzori naradi ze sobó mnieli,
jak bi z tego feliamantu sia též wigrajdeli.

Co též to babsko nieć narobiło kłopotu,
tak só miślał Gust stojónc ʼu płotu,
Ji tak w żywe ʼoczi jamu przisiengala,
že už nieć bandzie niegdzie ʼo talarach gadała.

Nawetki ji przed krżiżam sia babsko zaklina,
ze to wcale nie jestaj jeji wjina.
Tera to gorzke łzi Gusta wipłakuje,
ale do wjiny eszcze sia nie czuje.

Gust znów coś cwanie tam wiszekulował
tęż zara swa połowica do siebje zawołał.
Pokazuje jakeś psismo ji co w niém napisane,
ze to wnietki u nas potop śwjata nastanie.

Gdzie bi tam Gusta na psiśmnie sia znała,
nawet ji podpisać sia baba nie 'umniała.
To też nagadał jeji chłop cuda wszelkiego,
ze aż sia przestrasziła od tego wszitkiego.

Przestrasziło sia babsko ji tuli sia do Gusta,
tak jak wtedi gdi bóła jého eszcze dziewucha.
Nić tul sia stara dla mnie to rzecz nić nowa,
jano na tan potop tera bońdź gotowa.

Nó ji chiba we łbie oleju bim nić mnieli,
zebi przed potopam mi sia nić wiretoweli.
Bo żam wsziściotańko z kretešem
wiszpekulował,
ji od ti śmnirci banda cia retował.

Ti napiecz chlyba, zebi nóm starczyło,
abi przez tan potop nóm nić zabraknyło.
Jako też powjedział už ji nić zwlikał,
Chwsili sposobni chłopysisko odczekał.

Ji tak nastanpného psiankného rynku
wsadził w psiekarnik ta swoja Gusta.
Ta nabożnie sia żegna, w psiekarniku leży,
w swoje ocalenie babsko mocko wierzi.

Leży w psiekarniku ji tak w duchu 'uboliwa,
wtam co to woda w psiekarnik sia wliwa.
Retunku krziczi woda sia leje,
babsko ze strachu ómal nić mdleje.

Ale wnet rzeczowo sobie Gusta pomiślała,
co to bi było jak bi jó woda zalała.
Mogła choc małżowji jak na spowjedzi,
wszitke swoje grzechy nabożnie powjedzić.

Aż sia wstrzónsnyła jak o tim pomiślała,
ze bez spowjedzi tu 'umrzeć bi miała?
Jak bim sia pokazała tam na drugim śwjecie,
mogłóm sia wyspowjedzić swému
chłopu przecie.

Wtam czasie Gust sia tak rozłochociół,
nosiół woda zez studni ji Gustowó moczół.
Ji tak przez dziań całi jó podliwa,
richło końca potopu babsko sia spodziewa.

Tak to trzymał babsko od ryna do nocy,
co raz jaki sia jeji tam popsoci.
Pod wieczór Gust psiekarnik otworzół,
bo tam z kreteşam wnetki bi jó zamorzół.

Gdi už wilazła Gusta cała zesztyniała,
dzianki cziniła, że je 'ocalała.
A kedi už prawje z wszitkiego ochłónęła,
dziankczinny paciórek kobieta zmówiła.

Za to w psiekarniku cudowne ocalanie,
bo už co bóło wjanci się nić odstanie.
Eszcze swojemu Gustowi sydecznie
dziankuje,
przi tam sia dziwji, że ón sia tak dobrzi czuje.

Na drugi dziań óni w droga się 'udeli,
bo przed objadem w sódndzie bić mnieli.
W drodze wzajem sia eszcze naradzają,
jak to wszitko 'opowjedzić mają.

Kedi to už w sódndzie sia jich zapiteli,
gdzie so talari ji gdzie je wiłoreli,
ile ich mają ji kedi to bóło.
Tedi to Guste odraz wzburzyło.

Ze złościć wjélgó sódnowji babsko wigarnyło,
ze przed potopem świata podobnoć to bóło.
Jak wjélgá woda świat calutki zalała,
aż w psiekarniku sia retowała.

Gust jak osieł jano kiwał głowó,
dziwjonc sia srodze nad Gusti przemowó.
Pomogła Guście ta kómpsiel potopowa,
klepała bile klepała zawdi od nowa.

Że aż sódnowji klepanie sia tak 'uprzykrzyło,
zez sódnu obuch jich na łeb wiwaliło.
Tak sia na dobrzi to wszitko skończyło,
Gustom jak to Gustom dobrzi sia żyło.

JAN WESPA

*Utwory napisane w formie wierszowanej w gwarze
kociewskiej*

miejsca z historia: podgrodzie i kościół św. ottona w słupsku

Słupsk jest miastem historycznym, od swego powstania był miejscem o znaczeniu handlowym i strategicznym w kontekście transportu towarów. Przebiegał tędy ważny szlak komunikacyjny łączący Gdańsk ze Szczecinem i Wolinem. Przeprawy przez Słupię były na porządku dziennym. To miasto miało potencjał, choć na początku było niewielkim ośrodkiem. Dziś w miejscu dawnej przeprawy usytuowany jest kościół p.w. św. Ottona, biskupa misjonarza z Bambergu, który przyczynił się do chrystianizacji Pomorza. O dawnym grodzie, posadowionym na stożkowatym wzgórzu w rozwidleniu rzeki Słupi, powstało wiele opracowań, tworzone legendy i pieśni, choć życie w średniowieczu i w wiekach późniejszych nie zawsze było łaskawe dla jego mieszkańców.

GRÓD NAS SŁUPIĄ

Wpatruję się w centralną część starego planu Słupska z lat 1867–1869, na którym widnieje miasto w obrębie murów, do tego część sekcji przedmieść i nowe części miasta. Patrząc też na wcześniejszą rycinę z mapy Lubinusa. Wielka Mapa Księstwa Pomorskiego przedstawia panoramę miasta z początku XVII wieku, powstawała w latach 1610–1618 na zamówienie księcia szczecińskiego Filipa II. Jej autorem był niemiecki kartograf Eilhardus Lubinus, który w celu ustalenia danych geograficznych długo podróżował po terenie księstwa. Przy zewnętrznej krawędzi arkusza umieszczono panoramę najważniejszych miast Pomorza, w tym Słupska. Holenderski malarz Hans Wolfart wiernie przedstawił położenie miasta i jego przestrzenną strukturę oraz dominujące budynki: główny wjazd do miasta obok zamku książęcego i bramy młyńskiej, w głębi – bramę nową, wieżyczkę szkoły łacińskiej, kościół mariacki, stary ratusz, kościół św. Mikołaja i bramę Holstenów¹.

Dalej spoglądam na rysunek techniczny kościoła św. Ottona. Niewątpliwie z wieku na wiek Słupsk powiększał się, przybywało mieszkańców, wznoszono kościoły, budowano kamienice i budynki przyrzeczne, stawiano pomniki i mosty.

Liczne źródła donoszą, że Słupsk był ongiś niewielkim ośrodkiem obronnym sięgającym początków IX wieku, grodziskiem nizinnym, zapewne pierścieniowym². Był usytuowany na wyspie, którą okalały silne ramiona rzeki Słupi (dziś nieistniejące), rozciągające się na wschód od jej dzisiejszego koryta. Od czasu do czasu stare rzeczne odnogi dają o sobie znać, szczególnie podczas silnych opadów deszczu. Wów-

Kościół św. Ottona w Słupsku. Fot. Danuta Maria Sroka

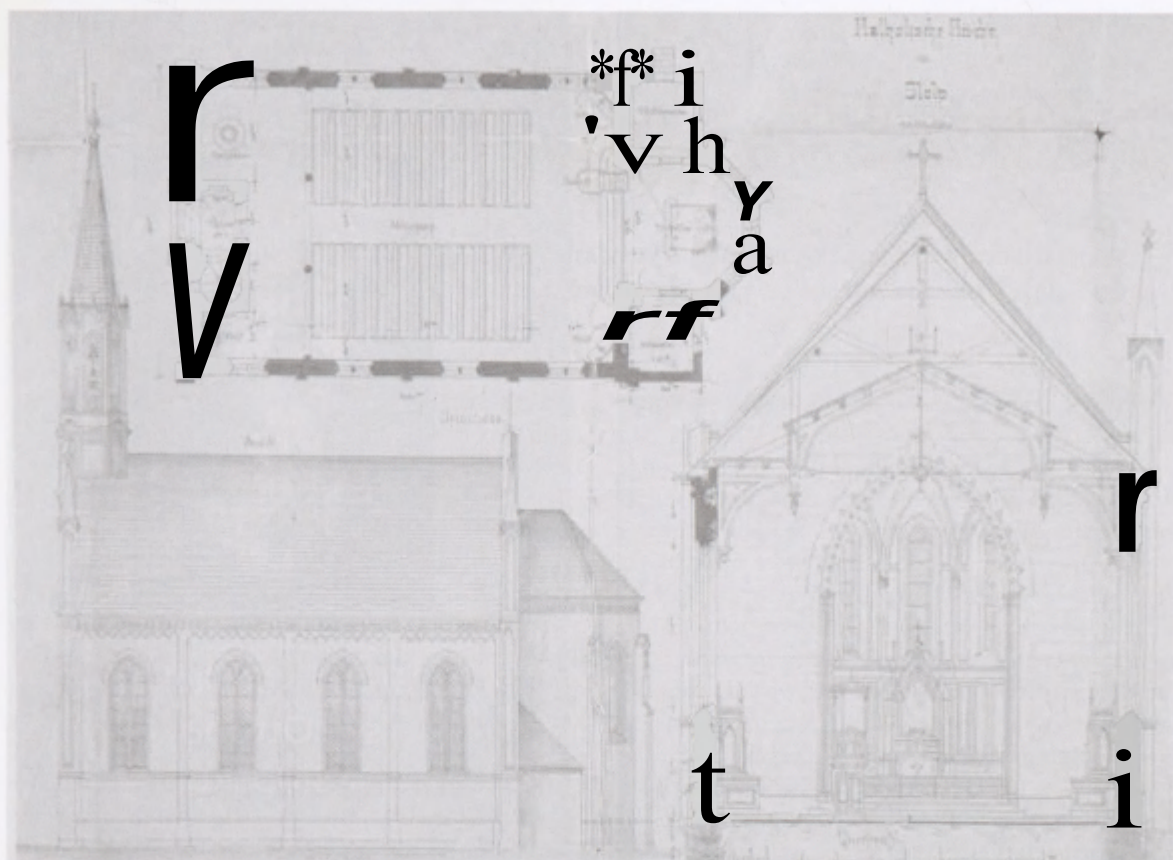
czas ulica Henryka Pobożnego zmienia się w rdzawy potok, a woda wlewa się strumieniami do piwnicznych wnętrz starych kamienic, zdobionych swoistą ilustrowaną opowieścią o mieście. Natura pamięta, daje o sobie znać!

Dawny gród otoczony był wałem ziemnym wzmocnionym drewnianymi balami, jego podstawę chroniła konstrukcja kamienna. Powierzchnia starego grodu zachowała się do dziś, przybrała postać stożkowego wzniesienia, które ograniczają ulice: Partyzantów – od strony zachodniej, Henryka Pobożnego – od strony wschodniej i Kościelna – od strony południowej.

Gmach kościoła św. Ottona stoi w głębi ulicy Partyzantów, dawniej Blumenstrasse. Niegdyś była to

¹ K. Skrzypiec, *Jak zmieniał się Słupsk?*, w: *Powiat słupski*, 2013, s. 20–22.

² W. Goliński, *Grodziska Słupska i powiatu słupskiego*, CL 1, Ustka 2019, s. 12, online: <https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/art32a.pdf>.

jedyna słupska świątynia katolicka – Katholische Kirche zu Stolp. Jako dzień erygowania parafii katolickiej przyjęto 25 maja 1889 roku. Jest to data zatwierdzenia przez władze pruskie katolickiej parafii św. Ottona w Słupsku, która działała jako parafia misyjna już od 12 lutego 1866 roku.

Kościół wybudowano w latach 1872-1873: kamień węgielny położono w 1872 roku, a uroczyste poświęcenie nastąpiło 11 grudnia 1873 roku. Świątynię zbudowano na terenie niegdyśszego grodu książęcego, w miejscu uświęconym tradycją, istniała tu bowiem kaplica grodowa pw. Najświętszej Marii Panny. Zdzisław Machura podaje, iż historyczne źródła wzmiankują o istnieniu kaplicy już w roku 1281, inni autorzy wymieniają wcześniejszą datę. Jedno jest pewne: kaplica istniała na dawnym grodzisku i starym zamku do czasu wybudowania murów w lewobrzeżnej części miasta i nowego zamku książęcego³. Pisząc o starym zamku, nie sposób nie odwołać się do nazewnictwa, które przywołuje Władysław Goliński w publikacji *Grodziska Słupska i powiatu słupskiego*. Autor uświadamia czytelnika, że nazwy mogły pochodzić od ludności tubylczej: *Zwyczajową nazwą była „Góra Zamkowa” („Schlossberg”)*⁴. Ta nazwa mogła stanowić dominujące określenie grodziska, po-

zostańmy jednak przy starym zamku, zdecydowanie lepiej brzmi, przynajmniej w mojej ocenie. Razem z kościołem św. Ottona pobudowano plebanię oraz szkołę katolicką.

SPOŁECZNOŚĆ KATOLICKA W SŁUPSKU

Już w 1265 roku Słupsk, założony przez księcia gdańskiego Świętopełka, posiadał parafie katolickie i dwa klasztory, które spełniały wiele ról w życiu Pomorza. W grodzie znajdowała się kaplica Najświętszej Marii Panny, funkcjonowały również parafia i kościół pw. św. Piotra. Potem książę wybudował kościół pw. św. Mikołaja (obecnie biblioteka). W 1281 roku powstał kościół pw. św. Maurycego. W początkach XIV wieku parafia św. Maurycego przemianowana została na parafię Najświętszej Marii Panny.

Ludność Pomorza stała przy wierze katolickiej od XII do XIV wieku. Nastąpiła reformacja. Książę Barnim XI wprowadził na Pomorze luteranizm. Religia ewangelicka przyjęła się i była panującą na Pomorzu do XIX wieku⁵.

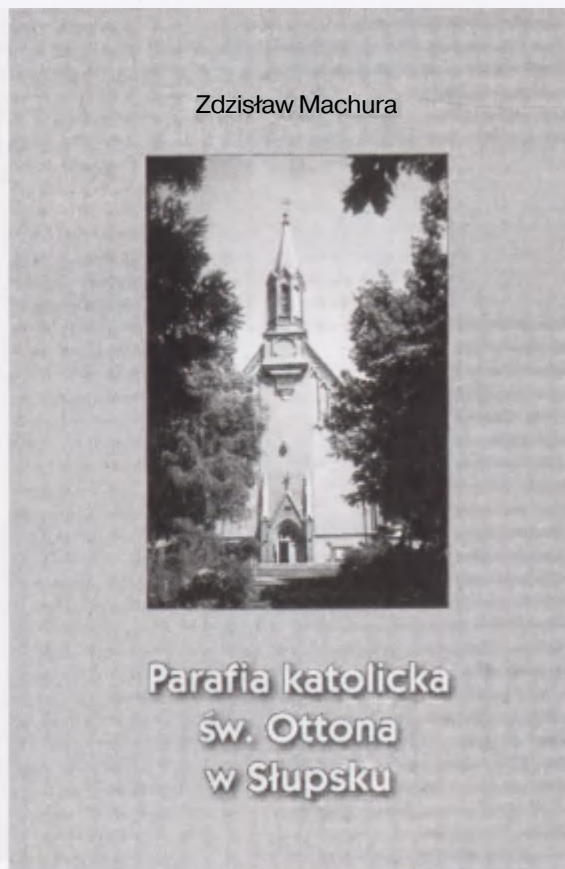
Społeczność katolicka w Słupsku zaczęła się ponownie organizować w pierwszej połowie XIX wieku. Inicjatorem wybudowania nowej świątyni był ks. Oscar Schönborn, proboszcz w latach 1869-1887⁶.

³ Z. Machura, *Parafia katolicka św. Ottona w Słupsku w latach 1866-1947*, Słupsk 2001, s. 9.

⁴ W. Goliński, dz. cyt., s. 4.

⁵ Z. Machura, *Parafia katolicka i kościół św. Ottona w Słupsku w latach 1866-1946*, Słupsk 2019, s. 10.

⁶ J. Szymański, *Tworzenie struktur parafialnych i życia religijnego w Słupsku w latach 1945-1948*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” nr 112 (2019), s. 397.

W roku 1927 parafię objął ks. P.E. Gediga. Warto wspomnieć, że ów kapłan powiększył szkołę katolicką, zachęcał też parafian do działalności społecznej, zakładał stowarzyszenia przykościelne. Dzięki niemu powstał m.in. chór Cecylia kultywujący śpiew gregoriański w języku łacińskim⁷. To musiało być niesamowite! W mojej ocenie Słupsk był niezwykle muzycznym miastem, historia tego dowodzi. I takim pozostał.

Po II wojnie światowej do Słupska przybył ksiądz Jan Zieja. Początkowo był jedynym kapłanem katolickim w Słupsku. Po wyremontowaniu kościoła św. Ottona zajął się innymi świątyniami. Utworzył Komitet Odbudowy i Konserwacji Kościołów Zabytkowych Słupska⁸. Ksiądz Jan Zieja – duchowny, działacz społeczny, publicysta i pisarz religijny, uczestnik wojny w 1920 roku i kampanii wrześniowej w 1939 roku, kapłan Szarych Szeregów, uczestnik powstania warszawskiego, działacz opozycji demokratycznej w PRL, podpułkownik Wojska Polskiego, współzałożyciel Komitetu Obrony Robotników i Komitetu Samoobrony Społecznej KOR⁹, a poza wszystkim dobry i mądry człowiek – zasługuje na osobną opowieść.

Obecnie świątynia jest kościołem klasztornym, położonym na wzgórzu grodowym. Struktura pier-

wotna grodziska siłą rzeczy musiała zostać zniwelowana w partiach górnych podczas budowy owego gmachu. Wokół kościoła znajdują się ulice z historycznymi kamienicami, m.in. ulice Henryka Pobożnego i Partyzantów. Niektóre z budynków wymagają kompleksowego remontu.

Tuż po II wojnie światowej, a mianowicie w roku 1947, kościół przekazano siostrze klaryskom od Wierzytwej Adoracji. Przybyły one do Słupska 14 stycznia, było ich dwanaście. Początkowo prowadziły przy klasztorze sierociniec i przedszkole, które z czasem zlikwidowano, działalność opiekuńcza i edukacyjna kolidowała bowiem z powołaniem kontemplacyjnym sióstr – jak pisał Eugeniusz Wiąrowski w artykule *Oddane adoracji Najświętszego Sakramentu*¹⁰. W 1951 roku kościół, dom klasztoru oraz kaplica dla sióstr zostały przebudowane.

DANUTA MARIA SROKA

Dodatkowe źródła:

- Szymański Józef, *Tworzenie struktur parafialnych i życia religijnego w Słupsku w latach 1945-1948*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”.
- Szczepaniak Paweł, *Gród w Słupsku i jego losy na tle wczesnośredniowiecznej sieci grodowej ziemi słupskiej*, „Archaeologia Historica Polona” nr 24.

⁷ Tamże, s. 400.

⁸ Z. Machura, *Parafia katolicka i kościół św. Ottona w Słupsku w latach 1866-1946*, dz. cyt., s. 80.

⁹ Kryptonim „Gracze”. *Slużba Bezpieczeństwa wobec Komitetu Obrony Robotników i Komitetu Samoobrony Społecznej „KOR” 1976-1981*, wybór, wstęp i opracowanie Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 61.

¹⁰ E. Wiąrowski, *Oddane adoracji Najświętszego Sakramentu*, „Gość Niedzielny” nr 48, 1994.

wielki kack

CZĘŚĆ 2

W kolejnym artykule dotyczącym Gdyni powracamy do Wielkiego Kacka, położonego w południowej części miasta. To dzielnica, której mieszkańcy od wieków charakteryzują się bardzo silnym poczuciem tożsamości kaszubskiej.

Pierwszą część wielkokackiej historii przybliżaliśmy w ostatniej „Pomeranii”. W niniejszym artykule prezentujemy dzieje tamtejszej parafii św. Wawrzyńca i kapliczki, Źródło Marii, dawne jezioro oraz pozostałości odkrywkowej kopalni bursztynu.

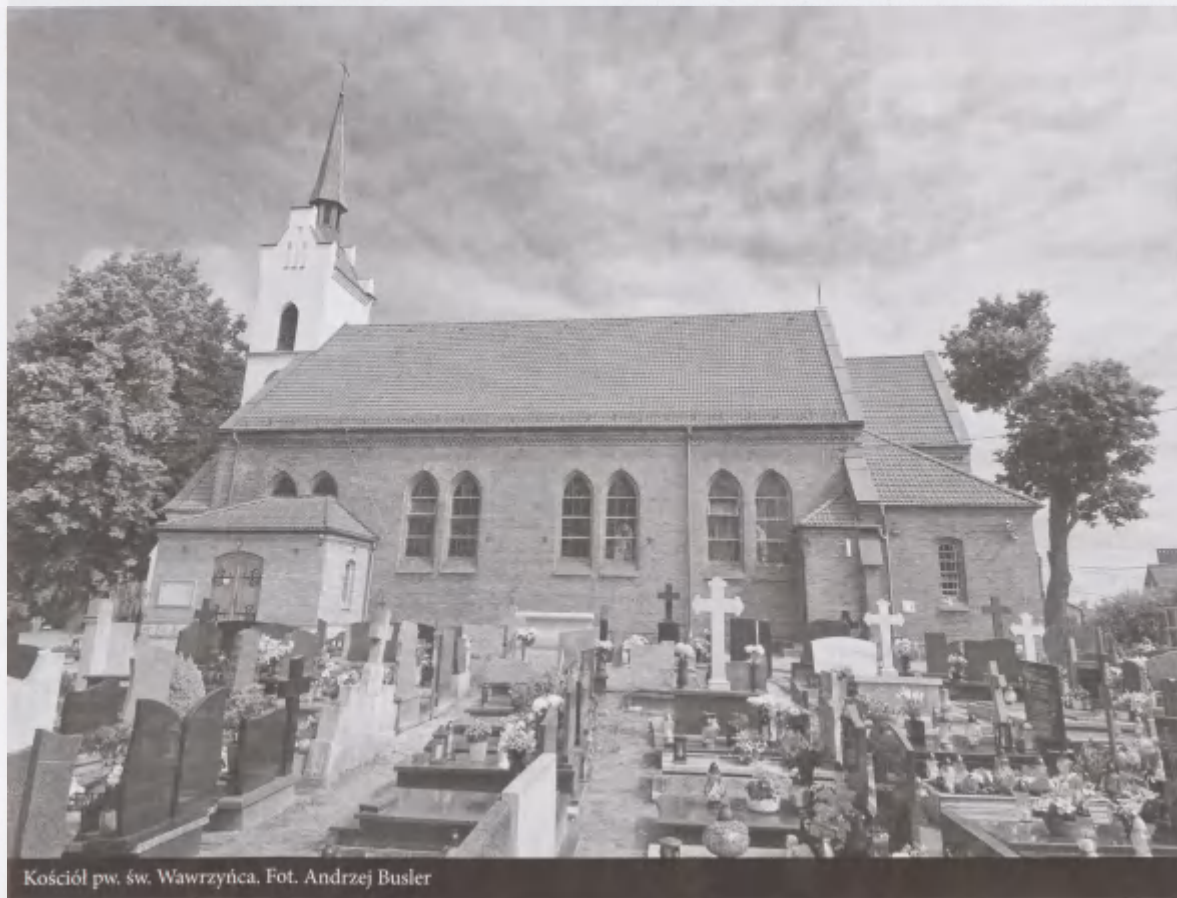
DZIEJE WIELKOKACKIEJ PARAFII

Pierwszy kościół powstał tutaj po 1353 roku. Nie zachowały się dokumenty obrazujące losy tej świątyni w kolejnych dwóch wiekach. Dopiero w zapisach pochodzących z 1570 roku stwierdzono, że kościół filialny w Wielkim Kacku podlegał parafii w Chwaszczynie. Wizytacje biskupie z 1583 oraz 1599 roku potwierdzają, że we wsi znajdował się drewniany kościół pw. św. Wawrzyńca, który w 1560 roku został obrabowany i spalony przez luteranów z Redłowa (Małego Kacka). Protokoły z wizytacji biskupiej w połowie XVII wieku wspominają, że bi-

skup wybudował w Wielkim Kacku niewielki drewniany kościół. W 1687 roku świątynia była w złym stanie technicznym, nie miała wyposażenia. Kościelny dzwon został przewieziony do Chwaszczyna. Prawdopodobnie było to spowodowane wojnami szwedzkimi w XVII w.

Kolejna wizytacja biskupia na przełomie 1710 i 1711 roku potwierdziła fatalny stan świątyni, będącej wówczas ruiną. Po tej wizytacji, z inicjatywy biskupa włocławskiego Felicjana Szaniawskiego, powstał nowy kościół. Według zapisów z 1765 roku miał konstrukcję szkieletową, przyległa dzwonnica z dwoma dzwonami była drewniana.

W drugiej połowie XIX wieku wielkokacki kościół został zniszczony. W 1894 roku opracowano projekt nowej, ceglanej już świątyni i przystąpiono do budowy, kończąc ją zaledwie rok później. Nowy kościół w stylu neogotyckim, wzniesiony na ka-

Kościół pw. św. Wawrzyńca. Fot. Andrzej Busler

miennym fundamencie, miał niewielką wieżę oraz dach kryty dachówką holenderską, dach wieży – łupkiem. W nawie znajdowało się 220, a na chórze 80 miejsc siedzących. Pod chórem i w ganku mogło pomieścić się kolejnych 300 osób. Łączny koszt budowy świątyni wyniósł 40 tys. marek. Konsekracji kościoła dokonał 10 czerwca 1895 roku biskup chełmiński Leon Redner.

Decyzją z dnia 16 października 1902 roku biskupa Augustyna Rosentretera Wielki Kack przestał być filią chwaszczyńskiej parafii i odtąd stanowił tzw. kurację z osobnym duszpasterzem na czele. Należały do niej także Mały Kack i Kolibki z kościołem filialnym oraz Chwarzno. W 1927 roku od kuracji odłączono kościół pw. św. Józefa w Kolibkach wraz z Kolibkami, Orłowem i wybudowaniami Małego Kacka.

Pierwszym kuratusem wielkokackim został ks. Melchior Bałach (1868-1929), wcześniej pełniący funkcję wikarego chwaszczyńskiego. Za jego posługi w parafii powstały Bractwo Różańcowe i Towarzystwo Młodzieży Ks. Bałach zmarł w Wielkim Kacku i tutaj spoczął.

Jego następcą był ks. Jan Paweł Sieg (1889-1962), polski patriota, świetny organizator, podobnie jak jego poprzednik – członek Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Za jego posługi dekretem biskupa Stani-

Kawiarenka „Przystań” – miejsce spotkań mieszkańców Wielkiego Kacka. Fot. Andrzej Busler

sława Okoniewskiego z dnia 21 kwietnia 1936 roku Wielki Kack stał się samodzielną parafią. W 1939 roku ks. Jan Paweł Sieg został aresztowany, był przetrzymywany w Gdańsku. Uniknął powtórnego więzienia 24 października 1939 roku, ponieważ nie powiadomiono go o konferencji księży gdyńskich w siedzibie gestapo w Gdyni, podczas której dokonano aresztowania kapłanów. Władze niemieckie pozwoliły mu na pracę duszpasterską w parafii.

Świątynia ucierpiała podczas działań wojennych w 1945 roku – zniszczona została iglica na wieży kościelnej, podziurawiono dach i ściany. Rekonstrukcję wieży przeprowadzono dopiero w 2001 roku. W pierwszych miesiącach 1945 roku po wyzwoleniu ks. Sieg wraz z mieszkańcami zabezpieczył świątynię, dzięki czemu obiekt nie został splądrowany. Ks. Sieg był antykomunistą związanym ze środowiskami kaszubskimi. W 1948 roku został dotkliwie pobity przez nieznanych sprawców na plebanii, a w późniejszym czasie przenie-

siono go do Przyjaźni. Pozostałością po dawnym proboszczu jest piękny sad przy plebanii. Ogrodnictwo było jedną z pasji wielkokackiego kapłana.

Jego następcą w Wielkim Kacku został ks. Tadeusz Jasiński (1907-1986) – były więzień obozów koncentracyjnych, po wojnie aktywny działacz Zrzeszenia Katolików „Caritas” i Koła Księży „Caritas”. W momencie włączenia Wielkiego Kacka do miasta Gdyni wielkokacka parafia przeszła z dekanatu żukowskiego do dekanatu Gdynia-Śródmieście.

Urokliwy zakątek Wielkiego Kacka – Źródło Marii. Fot. Andrzej Busler

W latach 1989-2015 proboszczem wielkokackiej parafii był ks. Ryszard Kwiatek, pochodzący z ziemi chełmińskiej. Przez lata wrósł tak mocno w kaszubską wspólnotę Wielkiego Kacka, że nauczył się podstawowych zwrotów kaszubskich i czytania tekstów w tym języku. Od jego czasów w wielkokackim kościele, we współpracy z tamtejszym kołem gdyńskiego oddziału Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, odbywają się systematycznie nabożeństwa w języku kaszubskim. Raz w miesiącu są także odprawiane msze św. z kaszubską liturgią słowa.

W 2002 roku do parafii powrócił XVII-wieczny obraz św. Wawrzyńca. Podczas II wojny światowej został ukryty u rodziny Jasińskich przy ul. Chwaszczyńskiej i tam przeczekał do początku XXI wieku.

Od 2015 roku proboszczem parafii Św. Wawrzyńca jest ks. Jarosław Piotrowski, który w dalszym ciągu wspiera i promuje kaszubskość tego miejsca. Parafia poza funkcją sakralną stanowi także centrum kulturalne dzielnicy. W tutejszej kawiarence Przysiań oraz na przykościelnym placu odbywa się wiele spotkań, festynów, widowisk plenerowych, m.in. „Ścinanie kani”. W sąsiedztwie kościoła znajduje się cmentarz parafialny, na którym pochowano cały panteon wielkokackich rodów kaszubskich. To także zapis historii tego miejsca.

KAPLICZKI WIELKIEGO KACKA

Śladem dawnej historii są trzy zabytkowe kapliczki, które znajdziemy na ul. Wielkopolskiej i Chwaszczyńskiej. Pierwsza z nich – św. Rocha – znajduje się w centrum dawnej wsi u zbiegu ulic Chwaszczyńskiej i Źródła Marii. Pochodzi z XIX wieku, a jej patron jest silnie związany z czasami zarazy. Pierwotnie otaczały ją cztery lipy, a w sąsiedztwie znajdowała się murowana szkoła.

Druga kapliczka – św. Józefa – znajduje się przy ul. Wielkopolskiej. Powstała w międzywojniu. W 2023 roku została nieznacznie przeniesiona i poddana gruntownej renowacji (pisałmy o tym w grudniowym numerze „Pomeranii” w 2023 roku).

Trzecią kapliczkę z 1913 roku – Anioła Stróża – znajdziemy przy stacji paliw przy ul. Chwaszczyńskiej. Dawniej była ustawiona na rozwidleniu dróg w stronę Krykulca, Dąbrowy i Fikakowa. Była kaplicą pielgrzymkową, zatrzymywali się przy niej pątnicy zmierzający na Kalwarię Wejherowską. Podczas budowy wspomnianej stacji paliw kapliczka została przesunięta w stronę skarpy i wzgórza z tzw. Lasem Jasińskich. W tym miejscu znajdował się cmentarz choleryczny będący śladem epidemii z 1831 roku. Nie znajdziemy tam już żadnych nagrobków, jedynie drewniany krzyż.

Wspominając o wielkokackich kapliczkach, nie sposób ominąć jeszcze jednego ważnego miejsca – Źródła Marii. Dawniej ul. Źródło Marii wiodła do

źródełka zwanego *brzączką*. Dziś znajduje się ono już za obwodnicą Trójmiasta budowaną w latach siedemdziesiątych XX wieku. Obecnie najczęściej docieramy do niego okreśną drogą przez Fikakowo. W czasach zaboru pruskiego źródło było nazywane – na cześć panującego cesarza Wilhelma III – Źródłem Cesarskim. Zmieniło się to po włączeniu Pomorza do Polski w 1920 roku. Dwa lata później – 3 maja 1922 r. – ustawiono tutaj figurę Maryi i stąd obecna nazwa tego miejsca.

W międzywojniu i po wojnie, aż do lat sześćdziesiątych XX wieku, odbywały się tutaj uroczystości kościelne, a czasem także potańcówki. Budowa wspomnianej obwodnicy Trójmiasta zasadniczo utrudniła dojazd lub piesze dojście do tego miejsca. W 1996 roku uporządkowano otoczenie kapliczki i odtworzono niewielki staw. Od tego czasu *brzączka* znowu tętni życiem – powróciły tu nabożeństwa, festyny i spacerowicze szukający odpoczynku i zadumy.

Ze Źródłem Marii związana jest legenda. Ustawienie w tym miejscu figury Maryi ma być związane z ocaleniem robotników pracujących w międzywojniu przy budowie linii kolejowej z Gdyni do Kokošek. Od składu z materiałami budowlanymi odczepił się jeden z wagonów i zaczął zsuwać się na odpoczywających robotników. Wedle podania wagon wykoleił się samoistnie tuż przed nimi w miejscu pobliskiego źródła. Dzięki temu żadnemu z robotników nic się nie stało.

RZKA, JEZIORO I BURSZTYNOWE KULE

Wielki Kack położony jest pomiędzy doliną rzeki Kaczej (dziś oficjalnie zwanej Potokiem Marii) a Jeziołem Kackim. Rzeka płynie przez wielkokacką ziemię do dziś, jednak próżno szukać tu jeziora. Zostało ono osuszone na przełomie XIX i XX wieku, ale wodę w tym miejscu można było zobaczyć jeszcze kilka dekad temu. Pierwotnie zajmowało obszar około 20 ha. Był to dość płytki, ale zarybiony zbiornik. Dziś w jego miejscu zobaczymy podmokłe łąki – przyczynę osuszenia zbiornika – niegdyś użytkowane, a obecnie stanowiące nieużytki będące siedliskiem dla różnych gatunków ptaków.

W pobliżu obszaru dawnego jeziora w obrębie Lasów Oliwskich natrafimy na relikw XIX-wiecznej odkrywkowej kopalni bursztynu zwany bursztynowymi kulami. Jest on otoczony pięknym, przeszło 100-letnim bukowym lasem. Wspomniana kopalnia znajdowała się niegdyś przy leśnym dukcie łączącym kolonię Bernadowo z Osową. Bursztyn wydobywano tu ręcznie metodą odkrywkową. Okoliczne wzgórza do dziś są poorane dawnymi odkrywkami, a w miejscu pierwotnego wyrobiska natrafimy na torfowisko i niewielkie oczka wodne.

ANDRZEJ BUSLER

historyczne dzwony powróciły do gdańska

Trzy osiemnastowieczne dzwony po blisko 80 latach powróciły z Lubeki do Gdańska. Najlżejsze, o masie 47 i 110 kg, pochodzą z kościoła pw. Bożego Ciała, a najcięższy, ważący 580 kg – z nieistniejącego już kościoła w Wocławach. Do października będą prezentowane w Zespole Przedbramia.

W czasie drugiej wojny światowej obiekty miały być przetopione w Hamburgu na łuski na naboje dla niemieckiej armii, jednak w wyniku ataku lotnictwa alianckiego w lipcu 1943 roku zakład hutniczy został zniszczony. Dzięki temu dzwony ocalały. Po wojnie nawiązywały wiernych w ewangelicko-luterańskim kościele św. Michała w Lubece, zbudowanym w 1951 roku. W 2008 roku świątynia została zaadaptowana na cele niesakralne.

Jak poinformował Andrzej Gierszewski z Muzeum Gdańska, zabytki powróciły nad Motławę na mocy umowy zawartej na początku marca tego roku w Berlinie między Unią Kościołów Ewangelicznych

DZWONY KOŚCIOŁA BOŻEGO CIAŁA W GDAŃSKU

MAŁY DZWON:

Ton uderzeniowy: fis' – 6

Średnica: 48 cm

Waga: 47 kg

Rok odlewu: 1733

ŚREDNI DZWON

Ton uderzeniowy: e' – 5

Średnica: 57,5 cm

Waga: 110 kg

Rok odlewu: 1758

DZWON Z PARAFII WOCŁAWY

Ton uderzeniowy: g – 4

Średnica: 99 cm

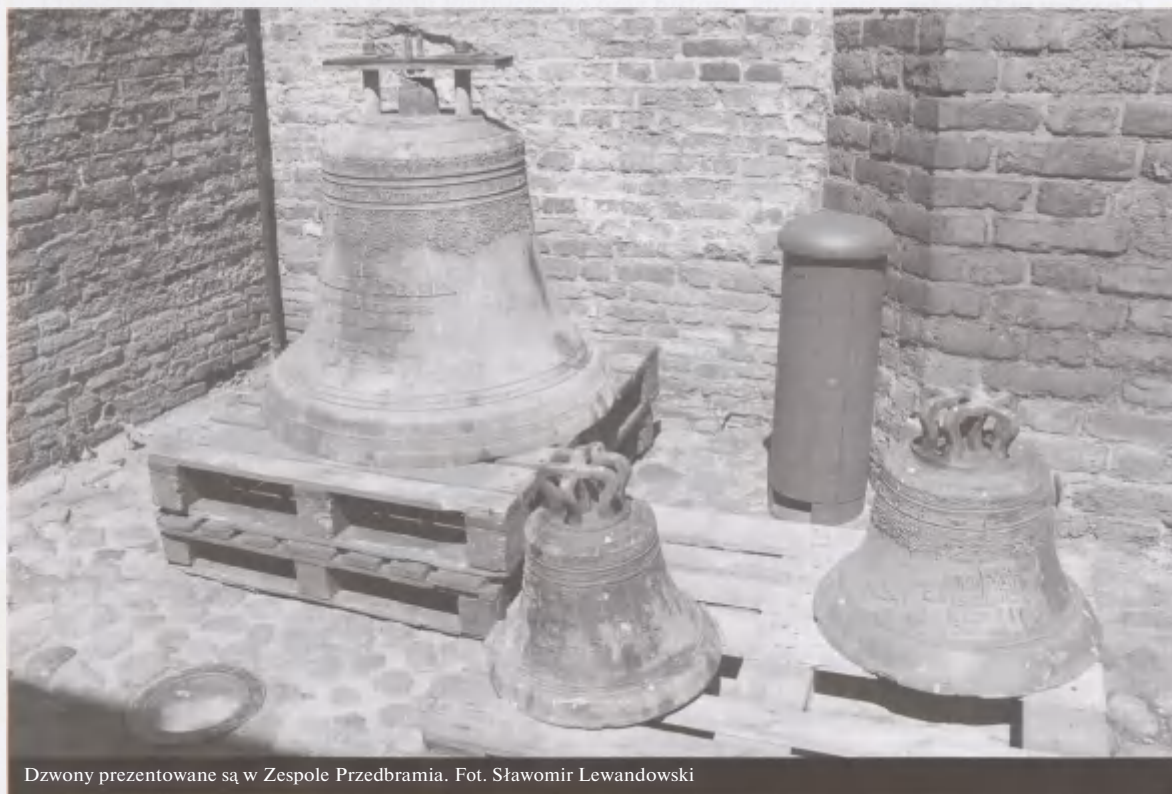
Waga: 580 kg

Rok odlewu: 1733

ckich (UEK) a Parafią Polskokatolicką pw. Bożego Ciała w Gdańsku.

Zainteresowani mogą zobaczyć dzwony w Zespole Przedbramia, którym zarządza Muzeum Gdańska. Historia trzech dzwonów wpisuje się w tematykę prezentowanej tam wystawy, która przybliży dzieje odbudowy miasta po zniszczeniach w czasie drugiej wojny światowej. Zabytkowe dzwony będą prezentowane przynajmniej do października 2024 roku. Po zakończeniu prac na wieżach gdańskiego kościoła pw. Bożego Ciała w Gdańsku oraz bazyliki mariackiej przeprowadzone zostaną prace konserwatorskie i – zgodnie z intencją Unii Kościołów Ewangelicznych – dzwony będą ponownie nawiązywać wiernych do modlitwy.

RED.

Dzwony prezentowane są w Zespole Przedbramia. Fot. Sławomir Lewandowski

szlakiem hanzeatyckim

W kwietniu tego roku Rada Miasta Gdańska zdecydowała, aby północno-zachodnie nabrzeże Wyspy Spichrzów nazwać nabrzeżem Hanzy. W dwa miesiące później odbył się w Gdańsku 44. Międzynarodowy Zjazd Hanzy. Wybieramy się więc na spacer szlakiem średniowiecznego, ale i współczesnego związku miast.

Ruszamy, schodząc z Zielonego Mostu na promenadę ciągnącą się wzdłuż nowoczesnej zabudowy Wyspy Spichrzów. Powstała ona w 2014 roku, rozciąga się na długość 260 metrów i prowadzi na cypel wyspy. To tu zaczyna się nabrzeże Hanzy.

NABRZEŻE HANZY

Budynki powstałe w 2019 roku nawiązują do dawnych spichlerzy, które zostały zniszczone pod koniec II wojny światowej. Projekt kompleksu Deo Plaža, ciągnącego się do kładki obrotowej, wykonała Pracownia Architektoniczna KD Kozikowski Design, natomiast zespół zabudowy na cyplu Granaria zaprojektowało Studio Architektoniczne Kwadrat. W jednym z budynków, dawnym spichlerzu Madonna, znajduje się przejście na ulicę Chmielną. Zobaczymy w nim mapę Europy z zaznaczonymi miastami hanzeatyckimi oraz najważniejszymi produktami, którymi handlowano w średniowieczu. W długim korytarzu wyeksponowano także zdjęcia ukazujące, jak zmieniała się Wyspa Spichrzów, a także fotografie znanych osób, które odwiedziły Gdańsk. Wejście do pasażu mieści się na wysokości Bramy Chlebnickiej, którą widać po drugiej stronie Motławy.

GDĄŃSK W HANZIE

Historia związków kupieckich w Europie sięga XII wieku. Pierwsze hanzy powstawały we Flandrii, gdzie kupcy z Brugii walczyli o monopol na handel z Anglią. Z czasem miejsce organizacji kupieckich przejęły miasta.

W XIII wieku swoje siły połączyły Lubeka, Hamburg i Kolonia. Pierwszy zjazd związku odbył się w 1356 roku w Lubece, która stała się stolicą Hanzy. Przedstawiciele Gdańska dołączyli Niemców w 1361 roku w Greifswaldzie.

Wiek XIV to czas hegemonii gospodarczej Hanzy na Morzu Bałtyckim. Miasta hanzeatyckie rozszerzyły swoje przywileje w Anglii, Danii, Norwegii, na Rusi i we Flandrii, przejmując kontrolę nad handlem między wschodnią a zachodnią Europą.

Gdańsk brał aktywny udział w zjazdach i działaniach politycznych Hanzy, jednak od XV wieku coraz bardziej uniezależniał swoją politykę. Związek upadł przez coraz większe rozbieżności interesów jej członków i w wyniku wielkich odkryć geograficznych. Ostatni zjazd w 1669 roku zgromadził sześć miast, w tym i przedstawicieli Gdańska.

Aby dowiedzieć się więcej, warto udać się na wystawę czasową „Mamy wiatr do żeglowania... Związki

Gdańska z Hanzą w XIV-XVI w." w Ratuszu Głównego Miasta.

NOWA HANZA

W 1980 roku w holenderskim mieście Zwolle zawiązała się Nowa Hanza. Nawiązuje do średniowiecznych tradycji, choć współcześnie kładzie nacisk przede wszystkim na rozwój turystyki i wymianę kulturową pomiędzy miastami członkowskimi. Gdańsk przystąpił do związku w 1993 roku. Z okazji tysiąclecia miasta w 1997 roku był po raz pierwszy gospodarzem Międzynarodowego Zjazdu Hanzy. Świętując milenium, gościliśmy przedstawicieli ponad stu miast, a honorowymi gośćmi byli prezydenci Polski i Niemiec.

Obecnie do Nowej Hanzy należy dwa razy tyle miejscowości z 16 państw Europy. W Polsce są to: Białogard, Braniewo, Chełmno, Gdańsk, Kołobrzeg, Koszalin, Kraków, Sławno, Stargard Szczeciński, Strzelce Opolskie, Toruń i Wrocław. Zgromadzenie Delegatów Hanzy decyduje, gdzie będą odbywały się kolejne zjazdy. Polska dostąpi tego zaszczytu ponownie w 2026 roku, kiedy zaprosi do Stargardu, a w roku 2032 – do Elbląga.

MARTA SZAGŹDOWICZ

pamięci księży pomordowanych w lasach piaśnickich

O początkach Rowerowego Rajdu Piaśnickiego oraz historii, która przetoczyła się przez Lasy Piaśnickie, z Michałem Kowalskim, pomysłodawcą i współorganizatorem rajdu, rozmawia Dominika Głowienka.

W ubiegłym roku odbyła się już trzecia edycja Rowerowego Rajdu Piaśnickiego. Skąd pomysł na taką inicjatywę?

Na początku chcieliśmy uczcić pamięć młodego księdza Ludwika Angryka, byłego wikarego w kościele Świętego Wojciecha, który przybył tu w 1939 roku i miał się zaopiekować parafią we Władysławowie. Po wybuchu wojny wraz z księdzem Wojciechem Pronobisem, proboszczem Swarzewa, został jedenastego września aresztowany i wywieziony do Wejherowa, gdzie spędził blisko dwa miesiące. W listopadzie, kiedy zaczęły się egzekucje w Lasach Piaśnickich, obu księży zastrzelono.

Czy oprócz księdza Ludwika Angryka byli wśród nich ludzie, których szczególnie wspominają uczestnicy rajdu? Według historyków w Lasach Piaśnickich dokonano zabójstwa ponad piętnastu tysięcy Polaków.

Tak, to prawda, ale trzeba pamiętać, że zginęli tam także między innymi Czesi i Niemcy, którzy nie go-

dzili się na hitleryzm. Jako radni powiatu i mieszkańcy Władysławowa razem z Piotrem Dettlaffem chcieliśmy upamiętnić przede wszystkim księdza z Władysławowa, ale w trakcie rozmów zdecydowaliśmy się poszerzyć tę formułę tak, aby wspominać również wszystkich kapłanów ziemi puckiej. To właśnie oni w okresie międzywojennym stanowili bardzo ważne ogniwo w procesie tworzenia tożsamości narodowej. Byli wielkimi patriotami, nie poddali się, nie prosili o litość, z honorem oddali życie. Ostatnio wspominaliśmy księdza Władysława Wielewskiego, pierwszego proboszcza parafii w Łebczu, który na wieść o tym, że ma zostać aresztowany, sam wyszedł przed plebanię i oddał się w ręce hitlerowców, nie ukrywając się i nie uciekając przed wrogiem. W Lasach Piaśnickich znajduje się mogiła pomordowanych księży. Spoczywają w niej duchowni z powiatów puckiego, wejherowskiego, z Gdyni i okolic. Rajd ma dla mnie wymiar osobisty, ponieważ wychowałem się kilkaset metrów od miejsca, gdzie wikariusz Ludwik

Angryk rozpoczął swoją posługę jako osiemnasto-latek i gdzie stracił życie. Za pośrednictwem rajdu chciałem uświadomić mieszkańcom, że w Piaśnicy zginęli nie tylko nauczyciele, policjanci, rzemieślnicy i urzędnicy, ale również osoby duchowne.

Jak Pan sądzi, czy z tragedii, która wydarzyła się w Lasach Piaśnickich, możemy wyciągnąć jakieś wnioski przydatne w obecnych czasach?

To bardzo trudna lekcja historii. Do mordów doszło pod koniec trzydziestego dziewiątego i na początku czterdziestego roku w wyniku niemieckiej akcji „Inteligencja”. Zamyśl hitlerowców był taki, aby wymordować polskich patriotów, Polską inteligencję, żeby naród nie mógł się odrodzić. Dla mnie bardzo istotne jest to, że ludzie stracili życie tylko dlatego, że byli Polakami i kochali swoją ojczyznę – młode państwo, które dopiero odzyskało niepodległość po stu dwudziestu trzech latach zaborów. W każdej edycji rajdu wspominamy duchownych, ale – jak powiedziałem wcześniej – w Lasach Piaśnickich wymordowano kwiat polskiej inteligencji, przedstawicieli różnych zawodów. Sytuacja podobna, jak w czterdziestym roku w Katyniu. Uważam, że jest to wielka lekcja historii dla nas, żebyśmy więcej nie pozwolili na takie czyny. Musimy o niej pamiętać i wspominać ją w różnych formach. My zdecydowaliśmy się na przekaz, powiedzmy, sportowo-rekreacyjny powiązany z wątkiem historycznym.

Czym kieruje się Pan przy wyborze tematów przewodnich rajdu?

Razem z innymi organizatorami sporządziliśmy listę nazwisk jedenastu kapłanów i każdego roku podczas Mszy Świętej wspominamy innego duchownego. Ksiądz, który prowadzi mszę, podczas kazania

opowiada właśnie o wybranym przez nas kapłanie. W pierwszej edycji wspominaliśmy księdza Angryka. W drugiej – proboszcza Kręckiego ze Strzelna, a w trzeciej księdza Wielewskiego z Łebcza.

Dlaczego akurat rajd rowerowy, a nie tradycyjna pielgrzymka?

Pielgrzymki są potrzebne, jednak powszechne. Chcielibyśmy nauczyć historii, patriotyzmu w inny sposób, stąd pomyśleliśmy o rajdzie. W powiecie puckim są piękne, doskonale połączone ścieżki rowerowe, co umożliwiło nam stworzenie formy, która jest dynamiczniejsza. Poza tym trasa z Władysławowa do Piaśnicy ma prawie dwadzieścia pięć kilometrów, przejście takiej odległości zajęłoby kilka godzin, a rajd trwa trzy godziny w jedną stronę. Chcieliśmy również zachęcić młodszych, a nie każdy młodzieniec czy dziecko przejdzie taki dystans. Jazda na rowerze jest łatwiejsza i mniej wymagająca. Zatem formuła rajdu rowerowego daje bezpieczną gwarancję, że wyprawa nie zajmie całego dnia, trwa około ośmiu godzin. W tym czasie jesteśmy w stanie przyjechać do Piaśnicy, wziąć udział we Mszy Świętej, zapalić znicze, wrócić do Leśniewa na poczęstunek i rozjechać się do domów. Jest to dość wygodna forma zarówno dla osób starszych, jak i dla dzieci.

Oprócz Pana organizatorami rajdu są Sławomir Idkowiak i Piotr Dettlaff. Kiedy nawiązaliście współpracę?

Do pierwszych dwóch edycji zaprosiłem Piotra Dettlaffa, który jest radnym Władysławowa. Później dołączył do nas Sławomir Idkowiak z Łebcza, radny gminy Puck. W ubiegłym roku przyłączył się również Waldek Mieczkowski, który koordynował pracę z OSP Łebcz. Każdy z nas jest odpowiedzialny za coś

innego. Trzeba kupić piny, znaczki czy zająć się dostarczeniem ciepłych posiłków do parafii w Leśnie-
wie. Wszyscy wywiązujemy się na medal. Inicjatywa okazała się sukcesem – zarówno naszym, wewnętr-
znym, bo cieszymy się, że nie stworzyliśmy jednora-
zowego wydarzenia, jak i zewnętrznym, ponieważ
uczestnicy już pytają o kolejną edycję. Jestem bardzo
wdzięczny kolegom za pomoc przy zorganizowaniu
rajdu. Sztab takich organizatorów jest niezbędny.

Trudno było zachęcić mieszkańców do udziału?

Staramy się wybrać taki termin, który będzie dla
każdego wygodny. Trzy lata temu rajd odbył się w li-
stopadzie, jednak uznaliśmy, że ze względu na pogo-
dę i temperaturę to za późno. W zeszłym roku spró-
bowaliśmy na początku października. Ten termin
również nam się nie spodobał. Razem ze Sławkiem
i Piotrkim uznaliśmy, że ustalimy stałą datę i bę-
dzie to ostatnia sobota września. Tym razem liczymy
na wzrost frekwencji. Rajd jest nagłaśniany w Inter-
necie, radiu, w kościołach. Co ciekawe, można się
przyłączyć na każdym etapie trasy, nie trzeba prze-
jechać całych dwudziestu pięciu kilometrów. Ważne,
żebyśmy wszyscy razem dotarli na miejsce. Warto
dodać, że w Lasach Piaśnickich w sanktuarium co
roku w pierwszą niedzielę października odbywa się
Msza Święta, w której bierze udział biskup gdański,
więc nasza wyprawa jest preludium do tego nabo-
żeństwa.

W jaki sposób opracowujecie trasę?

Na początku polegało to na siedzeniu przy kompu-
terze i oglądaniu mapki, którądy biegnie ścieżka ro-
werowa, gdzie są przystanki i kto się może dołączyć.
Po zrobieniu wstępnego szkicu, bez liczenia, ile trwa
przejazd poszczególnych odcinków, została nakre-
ślona pierwotna trasa. Później wspólnie z Piotrkim
przejechaliśmy tę trasę dwa tygodnie przed rajdem
i dokładnie zmierzylśmy czas: o której godzinie jeste-
śmy na wybranych przystankach, ile zajmuje dojazd
z Władysławowa na przykład do Łebcza czy z Łebcza
do Starzyńskiego Dworu. Oczywiście wliczyliśmy pe-

wien margines, bo nie każdy ma takie tempo, jakie
sobie ustaliliśmy. Przejechaliśmy tę trasę dwukrotnie,
po raz drugi z zegarkiem i stoperem. Było to istotne
dla pielgrzymów, którzy dołączali do rajdu. Musieli-
śmy bardzo dokładnie stworzyć mapę i rozkład jaz-
dy, tak żeby nikt się nie spóźnił ani nie musiał czekać
zbyt długo. Udało nam się stworzyć plan, który się już
nie zmieni. Nie ukrywam, wymagało to pewnej pra-
cy, ale była ona bardzo przyjemna. Dodam, że trasa
jest bardzo malownicza i warta zobaczenia.

Jak pozyskiwaliście patronów? Było to trudne za- danie?

Nasza inicjatywa nie wiąże się z dużymi wydatkami.
Całość jesteśmy w stanie opłacić ze składek z naszych
diet, które otrzymujemy jako radni. Patronaty pełnią
funkcję bardziej prestiżową niż sponsorską. Naszymi
partnerami są przede wszystkim parafie z ziemi pu-
ckiej, z których pochodzili pomordowani. Wszyscy
proboszczowie bez żadnych oporów i z wielką przy-
jemnością wspierają to przedsięwzięcie. Cieszymy się
również z patronatu instytucji, takich jak Minister-
stwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego czy Instytut
Pamięci Narodowej. Staramy się także pozyskiwać
patronat samorządów i różnych stowarzyszeń.

Gdzie można znaleźć szczegółowe informacje do- tyczające rajdów?

Wszystkie informacje można znaleźć na Facebooku
Rowerowego Rajdu Piaśnickiego. Są tam dostępne
harmonogram, mapa i lista nazwisk jedenastu za-
mordowanych księży. Publikujemy także zapowiedzi
rajdów, a później zdjęcia i relacje.

Czego Panom życzyć przed następnym rajdem?

Żeby jak najwięcej ludzi się do nas przyłączyło. Wi-
dzimy, że z roku na rok frekwencja wzrasta. W pierw-
szej edycji wzięło udział kilkudziesięciu uczestników,
następny przekroczył setkę, a na kolejnym rowerzy-
stów było jeszcze więcej. Chcielibyśmy, aby w następ-
nych latach udało nam się zebrać nawet tysiąc osób.

Tego zatem życzę i dziękuję za rozmowę.

kalwaryjka

Nad kaplicą unosiły się jeszcze resztki porannej mgły. Wiosną i jesienią tak bywa. Teraz jednak rozkwitała wiosna, a świat wydawał się wyjątkowo piękny. Prawda, że świeża zieleń i że ptaki jak oszalałe urządzały koncerty swoich miłosnych trel, a słońce z dnia na dzień coraz wcześniej wstawało i coraz później, coraz bardziej niechętnie zachodziło za nieboskłon, ale było coś jeszcze – wielkimi krokami zbliżał się koniec roku szkolnego.

Dla dwóch uczennic gimnazjum siostr zmarłych w Wejherowie owo coraz bliższe wydarzenie miało szczególny wymiar. Ania i Marta miały w tym roku pojechać pierwszy raz na wspólne wakacje, takie prawdziwe, nie nad Dobrze lub nad Redę na kąpielisko, gdzie letnie miesiące spędzała Ania, ale bardzo, bardzo daleko, aż do Truskawca, na drugi koniec Polski. Ileż to kilometrów! Dziesiątki eleganckich willi i pensjonatów, woda mineralna Naftusia, kąpielisko siarczano-solankowe, panie w wytwornych kapeluszach i eleganccy panowie, może nawet będą miały szczęście zobaczyć Jadzię Smosarską lub samego Bodo! Tak marzyła Ania. Rodzice Marty wypoczywali tam z córką co roku, a tym razem obie uprosiły swoich rodziców, żeby i Ania mogła pojechać. Dziewczynka pochodziła ze znacznie uboższego domu i jej rodziny nigdy nie byłoby stać na truskawieckie wywczasy, ale Ania była grzeczna, pomagała w nauce Marcie i rodzice tej ostatniej cieszyli się, że ich córka zaprzyjaźniła się z kimś porządnym, a nie, dajmy na to, z takimi siostrami L., które oglądały się już za chłopcami z gimnazjum Sobieskiego i nawet raz pomalowały sobie paznokcie na czerwono. A Ania była jeszcze dodatkowo członkinią wejherowskiej Sodalicii Mariańskiej i często namawiała Martę na przechadzki po kalwarii, gdzie dziewczęta rzeczywiście się modliły. Rozmawiały też oczywiście o swoich problemach, „o życiu” i nawet się trochę wygłupiały, zawsze jednak w granicach norm wyznaczonych przez dorosłych.

Tak było i tym razem. Sobotni poranek Marta i Ania spędzały na wejherowskich wzgórzach, chodząc od kapliczki do kapliczki.

W domu powoli zaczynano już martwić się nieobecnością Marty i jej przyjaciółki. Pan Władysław nerwowo otwierał zegarek i miętosił haftowaną chusteczkę z monogramem ukrytą w bonżurce. Dziewczęta zawsze już o tej porze piły gorące kakao i zjadały się rogalikami z cynamonem. Pani Emilia, aby nie drażnić męża, nie okazywała zaniepokojenia, ale i ona byłaby znacznie spokojniejsza, gdyby w domu od godziny słyszało było wesołe głosy córki i Ani.

Oboje nie wiedzieli, co zatrzymało Martę i Anię na kalwarii.

Pod koniec spaceru, gdy dziewczęta zbliżały się do kaplicy Spotkania z Matką, Ania w pewnym momencie mocno chwyciła ramię przyjaciółki. Oto w niewielkiej odległości, tuż przy kaplicy, stała kobieta. Była odwrócona plecami do nich, więc nie widziały, w jakim jest wieku. Usłyszały ją jednak. Modliła się jednostajnym, monotonnym głosem, niekiedy przerywając i prawdopodobnie spoglądając na trzymany w dłoniach różaniec. Z tej odległości nie bardzo było go widać. Obie jednak pomyślały właśnie o różańcu.

Niby nie było w owym widoku niczego zaskakującego, przecież i one modliły się na świętych wzgórzach i co raz spotykały tam osoby w różnym wieku, obu płci, same lub w towarzystwie innych. A jednak ta kobieta miała osobliwy głos, ni to głuchy, ni metaliczny. Nie wiedzieć czemu, schowały się za stary, gruby buk i w milczeniu przypatrywały się modlącej.

Nie wiedziały, ile czasu trwał ów rytuał. Marta miała wprawdzie zegarek, nowiutką adriaticę, ale ostatnie, co jej wtedy przyszłoby do głowy, to sprawdzić, która godzina.

Tymczasem kobieta skończyła się modlić, otworzyła torebkę i jakby coś do niej schowała. Pewnie ten różaniec.

Dopiero kiedy oddaliła się niespiesznym krokiem, Marta spojrzała na przegub lewej dłoni. I aż pisnęła.

– Rodzice mnie zamordują – szepnęła.

– Tak – odparła Ania. – Rodzice często cię mordują.

I zaśmiały się obie, ale nie tak żywiołowo, jak zazwyczaj.

W drodze do domu, zatopione w myślach, prawie się do siebie nie odzywały.

..

Minęły dwa dni. Dziewczęta, co zrozumiało w ich wieku, przez ten czas myślały trochę o nauce, nieco o książkach niebędących szkolnymi lekturami, o najnowszym numerze „Bluszczu” i o sukienkach, nawet o Panu Bogu i Najświętszej Pannie, ale i kobieta z kalwarii pojawiała się w ich rozważaniach o wpływających dniach.

Wspomnienie tamtego spotkania zmieniło jednak swą barwę. Szczególny, trudny do nazwania rodzaj niezwykłości, nieco wykreowany w młodych umysłach, które wiele rzeczy otaczają

romantyczną aurą, zastąpiony został łagodnym, choć nieco sztubackim humorem. Marta, jakoś tak bezwiednie, nazwała kobietę Kalwaryjką. Obie z początku nie zwróciły uwagi na owo przezwisko, ale po jakiejś godzinie tak samo „ochrzciła” ją Ania. Przyjęło się.

Kalwaryjka znów się pojawiła. Wracały ze szkoły nieco okreśną drogą. Przez święte dróżki, które tak lubiły i które wiosną wyglądały szczególnie pięknie.

Tym razem stała przy kościele Trzech Krzyży. Kaplica była zamknięta i tak samo, jak poprzednio, Kalwaryjka stała przed drzwiami, modląc się głośno i jednostajnie. Teraz już zauważyły różnec w jej dłoniach. Regularnie, miarowo obracała w palcach jasne paciorki i patrzyła prosto, jakby z ufnością, w środek drzwi kaplicy.

Modliła się po polsku, co wcale nie było oczywiste, zważywszy na skomplikowaną historię miasta i niedawne zabory, których dziewczęta wprawdzie nie pamiętały, ale lubiły historię i wiedziały co nieco o poprzednich niemieckich rządach, a w Wejherowie co rusz stykały się z Niemcami.

Tak. Kalwaryjka modliła się po polsku. Nie zauważyła ich chyba, a one stały niedaleko niej cichutko, bez słów i nawet w myślach zaczynały towarzyszyć różańcowej modlitwie.

Kobieta skończyła wreszcie i odeszła w dół, w stronę kaplicy grobowej zbudowanej z piaskowca. Nie poszły za nią. Miały za mało czasu, choć od razu żałowały. Bardzo je ciekawiło, dokąd uda się kobieta. Do miasta? Na pewno, ale dokąd potem? W jaką ulicę skręci? A może nie, może

pochodzi z jakiejś pobliskiej wsi? Z Sopieszyna? Z Donimierza? Wskazywałyby na to jej niemodny strój, jakby z poprzedniej epoki. Panie z miasta, nawet jeśli są nie najbogatsze, starają się podążać, w miarę możliwości, za nowymi modami.

Oby jeszcze kiedyś mogły ją spotkać i potem wysłedzić... Ciekawość jest okropną cechą, prawda, ale kiedy to wszystko takie intrygujące!

Dziewczęta siedziały nad pięknym, barwnym atlasem świata od Gebethnera i Wolffa, najnowszym nabytkiem pana Władysława. Ich myśli zaprzętało jednak, inaczej niż poprzednim razem, nie Imperium Brytyjskie czy najwyższe szczyty Himalajów ani nawet dokładny plan Bukaresztu, o którym to mieście czytały ostatnio w „Gazecie Kaszubskiej” przy okazji relacji z jakiejś wizyty dyplomatycznej.

– Ty, ciekawe, czy ona znów tam będzie, gdy wybierzemy się na kalwarię? – zapytała Ania, wkładając do ust czekoladkę od Piaseckiego. Tych nigdy u Marty nie brakowało, a drogie były!

– No coś, ty – zaśmiała się Marta. – Myślisz, że Kalwaryjka tylko czeka, nie wiem, w jakimś ukryciu, za węglem na przykład, i wychodzi, żeby się nam pokazać? Nie jadłaby, nie spała, nie chodziła nigdzie ani nie odpoczywała, tylko by czekała na nas? I właściwie dlaczego?

– Żeby pokazać, jak być naprawdę pobożną i żebyśmy się nie wałęsały po wzgórzach, gdy nie chcemy się akurat modlić? To może lepiej rzeczywiście przysiąść więcej nad nauką? Czy ja wiem? – Ania zaczynała dobrze się bawić, wypowiadając swoje przypuszczenia ze śmiertelnie poważną miną i układając dłonie w mały krzyż.

– Tak, to zmienia postać rzeczy. Oczywiście porozumiała się w tej kwestii z naszymi rodzicami.

– Oczywiście.

Ania nie wytrzymała. Przy kolacji zapytała tatę i mamę, czy znają taką starszą panią, która cały czas chodzi po kalwarii i głośno się modli, i ma na sobie taką dziwną suknię, jakiej nikt w mieście nie nosi.

Spojrzeni na siebie i odniosła wrażenie, że przez moment, przez dwie, trzy sekundy naradzała się wzrokiem.

– Nie, dziecko, a dlaczego pytasz?

Opowiedziała im, jak to podczas peregrynacji po świętych drózkach spotkały dwa razy nieco dziwną starszą panią.

Nie potrafili powiedzieć jej niczego konkretnego. Tylu ludzi chodzi przecież modlić się na kalwarii.

– Wyjątkowo dobre dziś te cynaderki – zakończył ojciec i jego widelec stuknął w niemal już pusty talerz.

x.

Cofnęły się o krok. Kalwaryjka truchtała prosto na nie.

– Dzień dobry łaskawym paniom! – krzyknął Ignas, który szedł z naprzeciwka i dzierżył w dłoni aparat fotograficzny. Był zapalonym łowcą krajobrazów i, zafascynowany Janem Bułhakiem, postanowił jakiś rok temu, że mu kiedyś dorówna. Znajdował się może dwadzieścia metrów od Kalwaryjki.

Kobieta nie przestraszyła się donośnego głosu młodego człowieka, mimo że Ignas znajdował się niemal tuż za jej plecami.

Dziewczęta nie odpowiedziały na zawołanie, wpatrzona w zbliżającą się do nich tajemniczą postać. Tymczasem Kalwaryjka nieco zboczyła i minęła je bez żadnego spojrzenia.

– Coście takie milczące? – zapytał Ignas, gdy stanął przed koleżankami.

– Niech Ignas szybko zdejmie tę panią, proszę, szybko – szepnęła Ania.

Zdziwiony następca Jana Bułhaka, niewiele się namyślając, wycelował aparat fotograficzny w plecy oddalającej się Kalwaryjki i, jak mógł najszybciej, nastawił ostrość. Charakterystyczny dźwięk, potem drugi raz i trzeci.

– Dla panny Ani wszystko. – Wyszczерzył białe, równe zęby.

– Dziękujemy Ignasiowi! – cieszyła się Marta.

– Ja tam zawsze mogę zdejmować widoki i osoby, same wiecie. Mogę i koleżanki chętnie sportretować, w lesie, na trotuarze, przed kościołem, nawet w mieszkaniu, wystarczy jedno słowo.

– Dziękujemy, może Ania się skusi. – Marta znacząco spojrzała na przyjaciółkę, która z Ignasiem wiązała pewne nadzieje, może nie bez wzajemności.

– Doskonale! Oczywiście obie dacie się zdjąć – poprawił się zaraz, ponieważ był dobrze wychowany. – Ale po co ta pani na fotografiach i to od tej mniej pięknej strony, w dodatku z oddalenia?

– A kiedy Ignas może wywołać? – pytaniem odpowiedziała Ania.

– Choćby dziś, a jutro przyjdę pod szkołę po waszych lekcjach. To po co te zdjęcia?

– Później powiemy. Zresztą, kogoś nam przypomina – skłamała Ania i spuściła wzrok.

Fotografie nie udały się. Ignacy był bardzo, bardzo niemile zaskoczony. Oczywiście na początku przygody z aparatem fotograficznym, jakieś półtora roku wcześniej, musiał płacić frycowe i uczyć się trudnej sztuki fotografowania w ogóle, a wkrótce później fotografii artystycznej, jak lubił mówić o swoich dziełkach, ale już od dłuższego czasu nie było tak, żeby zdjęcia po prostu nie wyszły. A przecież miał całkiem dobre błony fotograficzne. Za ultrapan z Alfą płaciło się nawet pięć złotych.

Stał nieopodal wejścia do gimnazjum sióstr zmartwychwstanek z nieco spuszczoną głową, przygarbiony i zły na siebie. Kiedy drzwi otworzyły się szeroko i wylał się z nich tłumek rozgadanych dziewcząt, postąpił krok naprzód i zaraz cofnął się, gdy Marta i Ania zauważyły go.

Niemal podbiegły do chłopca, wprawdzie zmęczone zakończonymi zajęciami, ale zaróżowione z emocji. Fotografie Kalwaryjki!

– Niech Ignas pokaże te zdjęcia – niemal krzyknęła Marta, a Ania pomyślała, że może jednak wypadało najpierw pozdrowić uczynnego i słownego chłopca.

– Dzień dobry Ignasiowi – powiedziała.

– Dzień dobry łaskawym paniom – powtórzył powitanie z dnia poprzedniego, ale bez wczorajszego entuzjazmu.

– Fotografie? – Teraz już i Ania nie wytrzymała.

– Względem nich muszę powiedzieć...

– Ignas chciałby kilka jabłek albo buziaka od Ani. – Marta, jak to często bywało, miała niewyparzony język.

– Nie, nie, to znaczy ja nie chciałem powiedzieć, że nie, bynajmniej, ale...

– Ale co? – Ania zaczynała się domyślać i miała już dość droczenia się przyjaciółki z sympatycznym młodziankiem.

– Bo wyobraźcie sobie, że one nie wyszły.

– Jak to nie wyszły?! – zaperzyła się Marta.

– No sam nie wiem, jak mamę kocham. – Ignas znów spuścił wzrok. – Po prostu fotografie nie wyszły, ja trzy razy zdjąłem tę panią. Znaczący cały film prześwietlony, a wszystko robiłem zgodnie z kanonami sztuki fotograficznej i naprawdę nie rozumiem, jak to się stało.

Ani zrobiło się żal chłopca, mimo że nie potrafiła ukryć rozczarowania. Marta była bezlitosna. Wzięła Anię pod rękę i skłoniwszy się chłodno Ignasiowi, pociągnęła za sobą przyjaciółkę. Fotograf obrócił głowę i ze smętną miną stał tak przez chwilę, podczas gdy panny oddalały się coraz bar-

ziej od szkolnych murów, aż w końcu zniknęły za rogiem.

Siostra Leonia, zmartwychwstanka, jak ognia wystrzegająca się podsłuchiwania. Cóż jednak, gdy na szkolnym korytarzu kilka godzin wcześniej usłyszała podczas przerwy Martę i Anię, jak rozmawiały o Kalwaryjce. W pierwszym momencie stanęła jak wryta, zaraz jednak postanowiła, że musi posłuchać do końca.

Następnego dnia poprosiła dziewczęta o chwilę rozmowy, tuż po lekcjach. Przeprosiła za ciekawość, niewłaściwą może i płochą, ale zapewniła, że zaraz wytłumaczy swoje zachowanie. Niech tylko powiedzą jej wszystko.

– Widywałyście ją – pokiwała głową siostra Leonia, gdy Marta i Ania skończyły swoją, właściwie banalną, opowieść. – To jest moja siostra.

Pożegnały się ze zmartwychwstanką. Były nieco rozczarowane. Niekiedy snuły Bóg wie jakie opowieści o Kalwaryjce, tymczasem okazała się zwykłą, co prawda nad wyraz pobożną, kobietą. Miały jednak w sobie olbrzymią, właściwą ich dopiero kilkunastu przeżytych latom, przemożną wolę życia, wolę poznawania ludzi i czerpania radości z każdego dnia, a każdy dzień, gdy ma się tyle lat, co one, stanowi prawdziwą niespodziankę. Zaraz będą myślały o kimś innym i o innych sprawach, a jeśli spotkają kobietę na kalwarii, po prostu ją miną, jak tylu innych.

Dopiero wieczorem, po komplecie, mogła wrócić do swojej celi. Opadła na krzesło i westchnęła. Miała tego dnia wiele zajęć, wiele obowiązków, ale myślała tylko o jednym. O spotkaniach Ani i Marty z Anastazją. Nie mogła powiedzieć im najważniejszego. Nawet spowiednikowi się nie odważyła.

Sięgnęła do szafki z osobistymi rzeczami, których trochę wolno było zmartwychwstankom posiadać.

Trzymała w ręce niewielkich rozmiarów, wytarty, skórzany album ze zdjęciami. Przewróciła drżącymi, zreumatyzowanymi palcami kilka kart i wreszcie zatrzymała wzrok na jednej z fotografii.

Wejście do ceglanego domu, rodzaj ganka. Przed nim, na dwóch stojakach, otwarta trumna. Leży w niej kobieta w średnim wieku, która tak często po śmierci męża chodziła z różańcem po kalwaryjskich drózkach. Mąż był zły człowiek i pijak, ale ona bardzo go kochała i przyrzekła sobie, że wyratuje go z czyśćcowych terminów.

Niektórzy śmiali się ze zdziwaczałej dewotki, za jaką zaczęto ją uważać, ale dla niej, dla Leonii, Anastazja na zawsze pozostała ukochaną, dobrą siostrą.

PIOTR SCHMANDT

„Śladami Remusa” płyną miłośnicy Kaszub. Fot. Grzegorz Rozkwitalski

przycieś

*Gdzie mōja chęc̃z, gdzie rodny plōn,
Jō slā pôzdrōwk z daleczich strōn.*

Jón Trepczik

Tu się urodziłem, w przydiadkowym pokoju, akuszerką była ciotka Putynkowska. Dziadek Bolesław wybudował solidny dom z cegły, na fundamentach z łupanego kamienia miejscowych wzgórz moreny czołowej, podpiwniczony, piętrowy, kryty dwuspadowym dachem z nacółkami po bokach, z ryzalitem i balkonem od ulicy, tarasem od podwórza. Poprzednio stała tu należąca do ciotki Zielińskiej drewniana chałta kryta strzechą, więc rozebrał ją do przyciesi i fundamentu. Żona Bolka, Stefania, dziedziczyła po ciotce Zielińskiej, jesteśmy jej pociotkami, choć nazywamy się kwiecieście – Rozkwitalscy.

Dziadek Bolek urodził się na Kaszubach, babcia Stefania była Kociewiaczką. A ja kim jestem? Może Kaszubą? Czy jestem na Stegnie – kaszubskiej ścieżce?

Gdy byłem licealistą, mało mnie te tematy obchodziły. Historia tyle o ile, aby tylko groźny Rózio przepuścił dalej. Mieszkiałem w pasie przedwojennego „korytarza”, przez wieś przechodziła linia kolejowa, biegnąca równolegle do tej, która była już po stronie pruskiej. Węgiel ze Śląska musiał jechać w tamtym czasie do Gdyni, bo Gdańsk był Danzgiem, do tego z jakiegoś powodu Wolnym. Rodziców się pytało o wojnę, ale oni milczeli, szanując pamięć swoich rodziców. Ze strony mamy dlatego, że się nie andojczowali, drugich – wprost przeciwnie. Pierwsi przypłacili to pod koniec wojny życiem, uśmierceni przez hitlerowców, drudzy cierpieli z powodu syna wysłanego na front wschodni, bo zachciało się komuś „przestrzeni życiowej”. Nic dziwnego, że pytania młodego syna zbywali milczeniem. Mama nie chwaliła postępów w nauce rosyjskiego, bo przypominało jej to, jak ukrywała się pod pierzyną babci, aby jej ruska hałastra nie zgwałciła. Tata jeszcze przez dziesięciolecia mil-

czał o tym, co przeżył (ledwo przeżył) w łagrze za Moskwą, uwolniony z niego w rok po wojnie. Wrócił w połowie, bo ważył tyle co skóra i kości. Jako młody licealista mimo uszu puszczałem podręcznikowe informacje, że podobne losy to była codzienność na Pomorzu, w Wielkopolsce i na Śląsku. Taka oto „korzyść” z wcielenia podobitych terenów do Rzeszy. Bo podobno ci w Generalnej Guberni mieli jeszcze gorzej. Nie wspominając o Żydach.

Czy więc było się Kociewiakiem, czy Kaszubą, miało to realnie jednakże znaczenie. Było się podejrzanym obywatelem Wielkiej Rzeszy. Po wojnie za to odwrotnie. Dla napływających na Pomorze prawdziwych Polaków, szczególnie dla ochotnych milicjantów obywatelskich, podejrzenie odwracało się w drugą stronę. Kaszubi byli nie dość polscy. Stąd przed wścibskimi dziećmi lepiej było milczeć. Niemieckiego języka używać tylko wtedy, gdy miały nie rozumieć, co sobie mama z tatą szepcą. Takie to było zakłamanie w nauczaniu. Szkoła milczała o Katyniu, bo prawda niewygodna dla reżimu. Rodzice milczeli o pomordowanych w Miednoje, bo się bali. „Nie powiadaj nikomu, co się dzieje w domu”. Rostło pokolenie nieświadome realnej historii.

Mój dylemat dotyczący pochodzenia jest stosunkowo znikomy. Kaszuba czy Kociewiak, tak czy owak – Pomorzanin. Moje wnuki mają większy. Mąż córki urodził się we Wrocławiu, tam też razem zamieszkali – ich dziewczynki to zatem wrocławianki, Dolnoślązaczki. Żona mojego syna urodziła się w Krakowie, oboje w tym mieście żyją – para ich dzieci jest więc krakowiakami. Ale czy ich korzenie są na Kaszubach?

Zawsze warto wiedzieć, skąd się pochodzi. Potwierdza się to w kontakcie z absolwentami mojego rocznika ze studiów w sprawie planowanego zjazdu. W młodości nie dostrzegaliśmy różnic, oznak powiązań z własną ojczyzną. No, może u niektórych dało się usłyszeć gwarową melodię języka, choć szkoła eliminowała regionalizmy. Po latach ujawniają się różnice mentalne między osobami żyjącymi przez lata w swoich małych ojczyznach. Jednym z pomysłów na zjazd jest broszura wspomnień. Mam ją zredagować i wydać. Zostanie rozdana na spotkaniu w sali wykładowej 22 maja 2020 roku.

Zaczynając pracę, umieściłem na komunikatorze, na którym zgrupowano koleżeństwo, własny tekst:

Fama

Na obozie naukowym w Karlinie któregoś dnia kolega zapowiedział odwiedzić Ewę. Chciała przyjechać z Dorotą, właśnie kończyły praktykę w fabryce płyt pilśniowych w Czarnej Wodzie, niedaleko. Miały waletować i obie nocować z nami, choć łóżek polowych nie przywiozły. Ewa, wiadomo, przyjechała do Łukasza, Dorota była kiedyś moją dziewczyną, to prawie jak dziewczyna. Damy radę!

Pokazaliśmy im budowany zakład, rynek, a nawet zorganizowaliśmy w domu kultury imprezę dla mieszkańców – potańcówkę przy muzyce jazzowej. Rozwiesiliśmy na mieście plakaty malowane na tekturze. Było wesoło, nieliczna publika bawiła się prawie tak dobrze, jak my. Namiastka Famy ze Świnoujścia – „ersatz, cholera, nie życie”.

Owocne było lato 1975 roku. Wywoziłem z obozu odzyskaną dziewczynę, jak się okaże, przyszłą żonę i matkę naszej córeczki.

Mój wpis wywołał komentarz Basi:

Grześ, ale miłe wspomnienia. To świetny pomysł, aby zebrać je z okresu studiów. I tu mój apel... Powiem po poznańsku: tej, wiara, piszta do Grzecha. Będzie fest zachować historie, które powoli się wymazują.

Lidka, która emigrowała do Kanady (redagując, wyczyściłem wypowiedź z błędów, o których wspomina):

Właśnie o spisywaniu wspomnień mówiłyśmy z córką Alicją. Pamiętacie? Była maskotką naszego roku. Planowane spotkanie – jakie będzie? Czy bardzo wzruszające? Czy będziemy mieli poczucie powrotu do młodości, do bezpiecznej zagrody, jak kierdel na hali beskidzkiej? Kto to jest ten siwy pan?

Ten zjazd ma niebagatelną wartość: mija pięćdziesiąt lat, to nasz jubileusz. Powtórzmy za poetką: nie będziemy repetować żadnej zimy ani lata.

PS: Sorry, jeśli mój język wymaga powrotu do szkoły.

O motywach wyboru kierunku napisała Łucja z Niemiec (i jej zdarzyły się błędy, które też usunąłem; emigracja i brak kontaktu z językiem robią swoje).

Sięgnę do roku 1973 – koniec technikum drzewnego. Co dalej? Mój tata był inżynierem w fabryce mebli, powiedział, że drewno ma przyszłość. Moja kalkulacja uwzględniała połączenie zainteresowań technicznych z fascynacją drewnem – pięknym i wciąż tajemniczym wytworem Natury.

Teraz Ela:

Wykładowców wspominam jako miłych i zaangażowanych. Pan od fizyki na jednym z pierwszych wykładów przywitał dziewczęta taką tyradą: „Nasze panie na tym kierunku studiuję po to, aby znaleźć mężów. Radzę, żeby na pierwszym roku nie rozglądać się za kandydatami, na drugim można, na trzecim już należy, na czwartym to obowiązkowo, bo potem szanse są znikome”. Oburzające!

Ale zaskoczę Was: na studiach poznałam męża (na czwartym roku).

Mój cotygodniowy głos:

Piszcie nie tylko o studiach, ale też o tym, co się z Wami dzieło, jak widzą świat Wasi potomni, gdzie zapuściliście korzenie.

Może tak: Któregoś dnia wracaliśmy ze spływu Wdą na Kaszubach, nasza ciężarówka z tobołami nie mogła przejechać polną drogą z łąki nad rzeką. Zablokowały ją dwa traktory. Chłopi żądali stowy za przejazd. Jeden z naszych, młody inżynier, z którym w wolnych chwilach rozmawialiśmy o budowie mostów i Homerze, podszedł do nich i płynną, acz soczystą kaszubszczyzną wytłumaczył, co jego ojciec może im zrobić. Potulnie odjechali, mówiąc, że dla swoich droga wolna.

Maciej opisał incydent z klientem w Hadze:

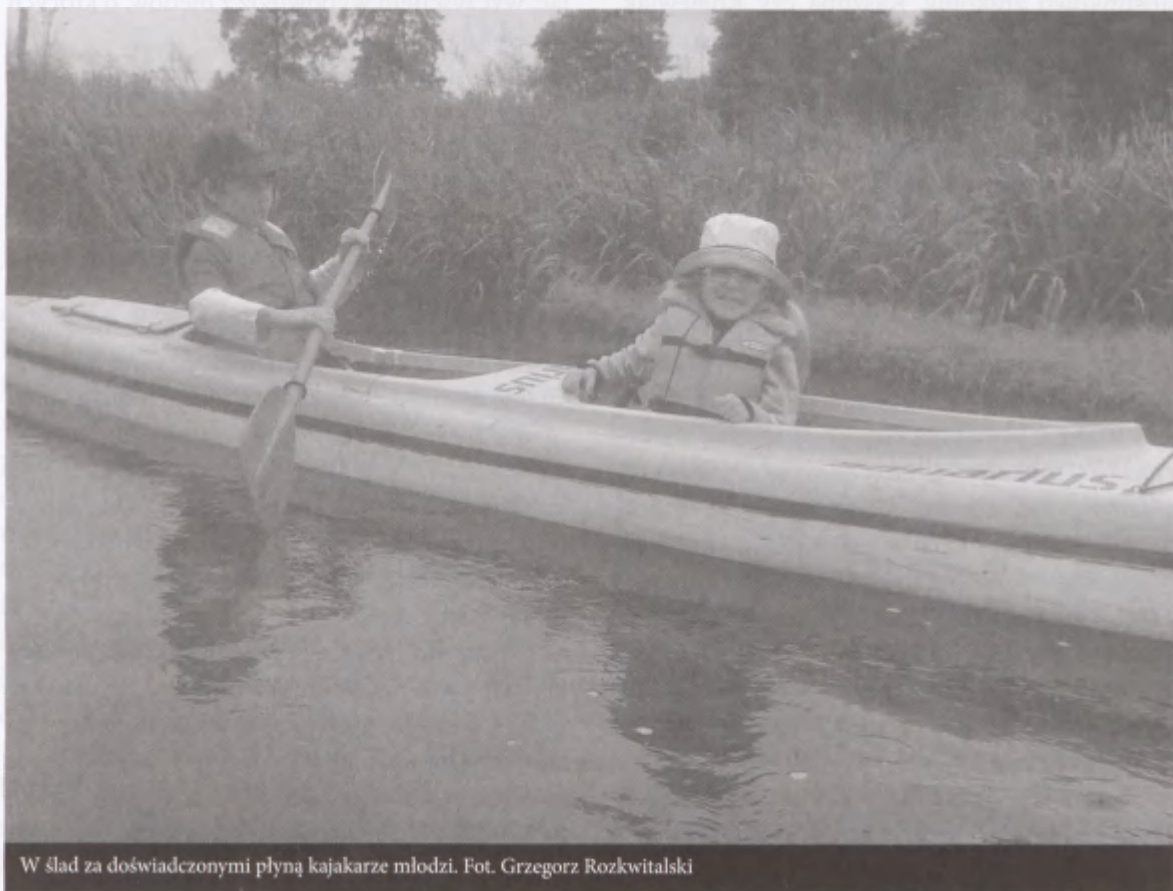
Krym

Pojechałem z pracownikami montować drzwi. Byli ze mną Paweł i Jurij, Ukrainiec. W robocie niewiele gadaliśmy, szło sprawnie. Na koniec klient postawił kolację i wódkę. Ja nie piłem – prowadziłem. Od słowa do słowa wyszło, że klient jest Rosjaninem. Zaczęli się z Ukraincem spierać, kto ma prawo do Krymu. Rosjanin zarzucił Ukraincom, że blokują transport wody i żywności dla mieszkańców półwyspu. Na dodatek przeszkadzała w budowie mostu przez Cieśninę Kerczeńską. W miarę opróżniania butelki spór narastał. Wystałem Jurija z narzędziami do auta, a sam rozliczyłem kasę za robotę. Klient wręczył Pawłowi zwyczajowy napiwek, ale dla Jurija już nie. Wracając, milczeliśmy o tym.

Genek okazał się lokalsem.

Z puszczy

Kto z was protestował przeciw niszczeniu Puszczy Augustowskiej podczas budowy obwodnicy w roku 2007? W całej Polsce prowadzono akcje w obronie Rospudy. Gdy mieszkalem w Augustowie, byłem zainteresowany poprawą komunikacji, jednocześnie oburzałem się na dewastację środowiska.

W ślad za doświadczonymi płyną kajakarze młodzi. Fot. Grzegorz Rozkwitalski

Jeleń, uchodzący w wierzeniach mazurskich za zwierzę święte, powinien mieć swoją ostoję. Żubr stał się symbolem Polski. Łabędź kojarzy się tu z czystością wód. Czyste wody – z regionalną specjalnością: białą gęsią, która zwykle ląduje na bogatym stole, lecz gdy jest bohaterką klechd lub literackich powiastek, trafia do wspomnień z ziemi ojczystej.

Nikt nie może rościć sobie większego niż pozostali prawa do tych lasów i jezior.

Ja muszę siebie zdefiniować jako Polaka, ale też Litwina (moja mama była w połowie Litwinką). Żyjemy w takim międzyziemiu: my jesteśmy stale u siebie, to granice państw się przesuwają. Powoduje to niezwykle wymieszanie etniczne. Kto wie, ilu jest dzisiaj w Polsce Białorusinów, Litwinów, Tatarów, Żydów, Ukraińców, Mazurów, katolików, muzułmanów, prawosławnych, staroobrzędowców, unitów? A jeszcze trzeba uwzględnić ludzi, którzy napłynęli po wojnie i współcześnie, Polaków przegonionych z kresów przez Ruskich, Polaków z centralnej Polski czy wreszcie przesiedlonych z Karpat Bojków, Hucutów, nawet Ukraińców. Do tego dochodzi imigracja z winy reżimu białoruskiego. Jesteśmy skazani na dialog międzykulturowy. Ta ziemia nad Bugiem i Niemnem jest naszą wspólną ojczyzną. Nikt tutaj nie może być obcy. Przykładem – Sokrat Janowicz; mówi się: pisarz transgraniczny, a był pisarzem raczej bezgranicznie oddanym dwu narodom, łączył Polaków z Białorusinami. Ale pojawiają się też postawy nacjonalistyczne, z hasłami: „Polacy to wielki naród”. Zatem są i napięcia.

Pojechałem do Piotra Blachnika, którego znamy z wędrówek po świecie (ktoś nazwał go nawet wszędołazem). Akurat miał spotkanie u parolotniarzy z sudeckiego stowarzyszenia. Mimo charczącego nagłośnienia zdołałem wyłowić istotne fragmenty z jego najnowszej relacji z wyprawy. Z emocjonalnego zaangażowania Piotra w omawianie trudów ekspedycji emanowała miłość do rodzimych gór. Jego rodzina, od wieków osiadła na Dolnym Śląsku, to rdzenni autochtoni. Dziadek mógł wyjechać z wysiedlanymi po wojnie Niemcami, ale został. Był w miasteczku szanowanym elektrykiem.

Polar

Trzy lata temu, startując z Haukeliseter, widzieliśmy, że nasza droga prowadząca na zachód jest trochę zaskakująca jak na płaskowyż. Była górska i trudna. Jednak wschodnia część, „płaskowyżo-

wa”, została gdzieś w tyle czaszki. Jeżeli pierwszy raz widzisz zapierającą dech dziką przestrzeń, rozciągającą się na prawie osiemdziesiąt kilometrów, to nie ma siły – coś ciągnie.

Podczas mijanki na stacji w Jaworzynie Śląskiej nie było zbędnych dyskusji z kolegą: jedziemy rozprawić się z tą częścią, wschodem największego płaskowyżu w Europie – norweskiej Hardangerviddy. Czym jest Hardangervidda? Najlepiej objaśnić to po sudecku. Wyobraźcie sobie klimat na szczycie Śnieżki, ale takiej o pół kilometra wyższej. Nie ma obserwatorium, nie ma poczty, drogi, telefonii, wyciągu ani tłumów. Zamiast dwóch godzin do Karpacza są cztery dni do cywilizacji. Nie ma nic poza surową przyrodą, opadami, wiatrem, zimnem, śniegiem, lodowcami i – rzadko – słońcem. Pod nogami – setki metrów rumoszu skalnego do pokonania. A to wszystko wpisane w prostokąt o wierzchołkach osadzonych tak mniej więcej w Zawidowie, Sobótce pod Ślężą, Bystrzycy Kłodzkiej i mieście Mładą Bolesław. O Hardangerviddzie mówi się, że jest najbardziej wysuniętym na południe terenem o klimacie subpolarnym. Wieje cały czas. Chodzić trudno, namiotem rzuca, ścianki duszą we śnie jak gaza nasączona chloroformem, do tego temperatura około zera i co najmniej mży. A jak już wyjdzie słońce i reszta nareszcie się uspokoi – komary żrą jak porypane. Ty zaś, chcąc oszczędzić na wadze, nie zabrałeś ze sobą żadnego środka ochronnego i potem biegniesz miejscami jak Forrest Gump.

Na głos tego włóczykija odezwał się inny, z komentarzem.

Kuba: *Gdy wspinaliśmy się w skałkach, było tak gorąco, że guma w butach parzyła stopy, dlatego biegaliśmy chłodzić się do klimatyzowanego supermarketu.*

Nawleczmy tu perełkę opowieści Kazika, który okazał się wspaniałym projektantem mebli (widać „głupia” miłość nie musi wykolejać):

Bursa – życie moje

Moją pierwszą miłością, od drugiej klasy liceum, była dziewczyna rok młodsza od nas, Róża. Wtedy była to miłość szczeniacka i niedojrzała, jednak dla nas piękna, romantyczna, czasem nawet tragiczna, ale prawdziwa. Przez rok siadywaliśmy w parku obok siebie, uśmiechnięci, współobjęci, na wietrze rozlegał się nasz głośny śmiech. Gdy musieliśmy się na krótko rozstać, tęsknota wykrzywiła nam twarze jak za ukłuciem róży.

Tęskniliśmy za miejscem, wolnością, słońcem. Cierpieliśmy, rozłączeni z bliską osobą. Gdy tylko było można, spędzaliśmy ze sobą bardzo dużo czasu, więc musiało się to odbić na nauce. Często ładowaliśmy na dywaniku u kierowniczkę internatu (Zofia B., pseudonim Kacza), która mówiła, że powinienem mieć więcej rozumu, bo ta młoda łązi za mną jak cieć za krową. Potem Kacza wezwwała rodziców. Róża oblała pierwszą klasę i przeniosła się do Gdańska.

Pozbierała się, skończyła liceum celująco. Spotykaliśmy się jeszcze, choć coraz rzadziej. Próbowaliśmy odnaleźć te internackie klimaty, ale raczej bez powodzenia. Te dni już się nie powtórzyły, ani noce.

Studiowała filologię polską, zrobiła doktorat. Kiedyś napisała list, że poznała chłopaka, że opowiadała mu o mnie; a potem ktoś – już nie ona – zdradził mi, że wyszła za mąż, że ma córeczkę. I tyle...

Jak teraz wygląda Róża? Nigdy już jej nie spotkałem ani nie szukałem.

Teraz list od Zosi z Małopolski, opisujący wynurzenia jej ojca.

Poczęcie

Moi rodzice poznali się w szkole. Oboje mieszkali w internacie. Już pod koniec nauki byli razem, tata jeździł do przyszłych teściów na niedzielne obiady. Ślub odbył się jeszcze przed ukończeniem przez młodych szkoły i w opinii weselników był podyktowany domniemaną ciężką. Jednak tata stanowczo tym pogłoskom zaprzeczał. Po prostu mieli wspólne plany. Obowiązywały wówczas nakazy pracy, czyli przymusowe kierowanie absolwentów do zakładów potrzebujących kadr, rodzice chcieli jechać razem. Groził im wyjazd na „ziemie odzyskane”, wtedy głodne wykształconych ludzi. Zostali skierowani na wyspę Wolin, ponad pięćset kilometrów od domu. Wkrótce tata dostał wezwanie do wojska w Kostrzynie nad Odrą, gdzie był „pisarzem”, a to wpływowa fucha. Gdy już możliwe były odwiedziny, przyjechała do niego moja mama – było nie było żona. Dowódca kompanii załatwił im intymny pokój. W tym momencie tata wypowiada znamienite słowa: „Według moich obliczeń to właśnie tam poczęłaś się ty, córeczko. Od wtedy jesteśmy razem”. No czegoś takiego jeszcze nie słyszałam. Zwykle to kobieta oblicza, kiedy zaszła w ciążę. Ma materialne podstawy i ostateczne dowody. Ale facet? Nie słyszałam, żeby według obliczeń ojca ustalać datę poczęcia dziecka. To był

dzień istotnego odkrycia. Dzień prawdy dla moich potomnych.

Kolega opisał nam swoje studenckie wesele z Marylą Topolską i okres przed narodzinami dziecka młodej pary.

Chochół

Wesele polegało głównie na ucztowaniu, bo w ciasnym mieszkaniu teściów nie było miejsca na tańce. Coś w rodzaju sali tanecznej zostało zaimprovizowane w innym budynku, ale zimą to nie było dobre rozwiązanie. Trzeba było przechodzić przez pole, tak koło Bronowie mówi się „na dwór”. Może chodziło o spotkania z chochołem? W każdym razie nie było mowy o spaniu w przerwach między tańcami, nie było warunków nasen o porwaniu przez diabły. Za to o Pannie Młodej można było powiedzieć: „A To Polska właśnie... wyszła za mąż”.

W tamtym czasie w piosence polskiej królował krakowianin Marek Grechuta.

Będziesz zbierać kwiaty, będziesz się uśmiechać,

Będziesz liczyć gwiazdy, będziesz na mnie czekać,

I ty, właśnie ty, będziesz moją damą!

I ty, tylko ty, będziesz moją panią!

W okresie świątecznym byliśmy z Marylą w jakimś klubie studenckim w Krakowie, gdzie występował początkujący wtedy zespół muzyczny Pod Budą, oddzieliwszy się niedawno od kabaretu pod tą nazwą. W piosence Ballada o ciotce Matyldzie Andrzej Sikorowski śpiewa, że ciotka w drodze do niebieskich bram pod pachą taszczy kota – przecież biedak nie mógł zostać całkiem sam. A Wisława Szymborska mu wtóruje, że TEGO nie robi się kotom.

Po Nowym Roku wróciliśmy do zajęć na uczelni. Życie wróciło do względnej normy. Maryla była pod opieką medyków, ciąża przebiegała normalnie. Ale do czasu. Pod koniec stycznia pojawiły się symptomy nieprawidłowej ciąży. Usłyszałem opinię, że w związku z trybem życia ciąża jest obciążona ryzykiem. Być może trzeba będzie ją podtrzymywać w szpitalu. Powikłania narastały i bodaj 4 lutego Marylę zabrało pogotowie do Kliniki Położniczej Uniwersytetu na Polnej. Już wkrótce urodziła się nasza słodka córeczka.

Maria spisała dla nas wspomnienie córki Diany z czasów jej dzieciństwa:

Urok wsi

Dla wiejskiego dziecka, przywykłego od małego do pracy w polu i zagrodzie, niewiele rzeczy może budzić tam zachwyt. Kojarzy się raczej z obowiązkiem, rutyną i trudem. Dla mnie, miejskiego dzieciaka zaproszonego na wakacje do dziadków „na wsi”, to było coś wyjątkowego. Wszystko było nowe, inne i fascynujące. Te smaki – mleko z pianą świeżo od krowy, ziemniaki z parownika podebrane świniom czy talerz ogromnych pomidorów z własnego ogrodu, z cebulką i pieprzem. Jeszcze kromki z dojrzwającą szynką pokrojoną w kwadraty przez dziadka Tadka, a od święta maślane torty babci Helenki. Przejazdźki „na nielegalu” na traktorze lub na wozie drabiniastym ze snopkami; chodzenie po gorącym, świeżo wymłóconym zbożu, leżenie na sianie w stodole. Karmienie żółtkiem z pokrzywami rosnących pod lampą lustrzaną puchatych, żółtych pisklaków. Bieganie boso z kuzynami po ściernisku. Wycieczki do pobliskiego jeziora, żeby zmyć z siebie pył całego aktywnego dnia. Istna bajka.

Mariola nagrała rozentuzjasmowaną wnuczkę, gdy ta wróciła z obozu przerwanego nawałnicą w lasach Pomorza w roku 2017.

Relacja Hani

Ewakuacja rozpoczęła się wkrótce, gdy wróciliśmy z ogniska. Ledwie się położyliśmy, już słychać było grzmoty. Przeszliśmy na miejsce zbiórki... Przyjechały samochody straży pożarnej... Śpiewaliśmy Barke, jakieś szanty w ulewie... Mocnej, ulewa była duża, wszystkim buty pływały... Przewieźli nas do świetlicy... To była taka burza... I tak grzmiało ciągle, grzmoty były... Błyskawice takie fajne, tak blisko... Nikt nie spał. A w ogóle to najpierw przynieśli nam herbatkę, bo przyszły tam jakieś panie, nie wiem, wolontariat chyba... Było spoko.

Obszerny list Grégora. Współcześnie to autor tekstów o Kaszubach, drukowanych w miesięczniku „Pomerania”. Szło o to, że bē ũecknāc ōd rozmajitēch diskusji ō tim, czym je kaszēbskō lēteratura. A doch nōt pamiātac, że w ũsztoce bēlē rozmajitē pōzdrzātci na to, chto pržēnōlēži do ti lēteraturē: leno ti, co pišzā pō kaszēbskū, czē tēž taczi lēdze, jak chōc wej Augustin Necel czē Günter Grass¹.

Kajak na wspak

Co roku w lipcu pływałem z grupą Kaszubów, poznających swoje strony. Wszak to idealne miejsce do wędrówek po ostępach leśnych i odpoczynku nad wodą wśród trzciny i oczeretów, przy drzew poszumie. Meandrujące rzeki to cała sieć kajakowych szlaków.

Spływ lipcowy, coroczny, nazywa się „Śladami Remusa”, bohatera książki formującej w początkach XX wieku charakter literackiego języka kaszubskiego. Specyfiką tego spływu jest bogaty program turystyczno-kulturalny, co roku dotyczący innego rejonu Kaszub. W roku spływu Brdą poproszono mnie, abym na ostatnie etapy zabrał ze sobą „poetessę”, która dotąd była załogantką doświadczanego kajakarza Józia Weltrowskiego, ale on, staruszek, nie dawał już rady. Zgodziłem się. Zaczęło się na pomoście, gdzie dwóch kolegów musiało przytrzymać kajak, aby pasażerka zajęła miejsce z przodu. Ruszyliśmy przy dobrej pogodzie. Wioślowałem jedynie ja, bo ona nie miała siły. W zamian opowiadała o poezji, a nawet czytała swoje utwory. Wychwalała mnie, że z nią płynę, twierdząc, że oni, znaczy organizatorzy, nie stanęli na wysokości zadania: spać musi w ciasnym namiocie, nie ma kto wioślować, bo przydzielili jej jakiegoś starego dziada. „Co innego ty, jesteś taki energiczny – na pewno spod znaku Barana [faktycznie – Bliźniąt], od razu rozpoznaję te cechy – taki przebojowy, odważny, pewny siebie. Nie to co oni, ci cholerni organizatorzy, oby ich piekło pochłonęło, najlepiej, gdyby przyszła burza i ich potopiła. Niech spadnie grom z jasnego nieba i ich porazi. Lecz jeśli cierpiał kto więcej ode mnie [...] / Jeśli w kim serce (wzgardy) głośniejsze grzmiało. Ja jestem jak Bukary mistyka Słowackiego, mam duchowy kontakt z zaświatami, to im to załatwię!”. Próbowала wciągnąć mnie w rozmowę, ale zbywałem ją, milcząc. Przez cztery godziny musiałem wysłuchiwać tych tyrad, bo była zawiedziona przyjęciem na spływie. Przecież „sowicie zapłaciła za miejsce w kajaku dwuosobowym”. Gdy tak wzywała te gromy jaśniejsze, wokół nas zaczęły się kłębić malownicze chmury. Pierzaste cumulusy dawały chwilę wytchnienia w swoim łagodnym cieniu. Na horyzoncie pojawił się jednak, zrazu jasny, ale potężny, cumulonimbus – formował się w potężnego grzyba, grożącego ścianą deszczu. Na razie było gorąco i parno. Płynąłem, oglądając się,

¹ Grzegorz Schramke, *Procēm Smůtkōwi*, „Pomerania”, nr 3/24, str. 6.

czy nas zmoczy, czy zdążymy dopłynąć do Ryty. Zaczęło kropić, gdy wpływalismy pod ostatni most. Chciałem przeczekać nawałnicę. Deszcz padał jak z oberwanej chmury. Z góry na dół! Jakby się urwał, jak gdyby gdzieś na szczycie nieba pękł olbrzymi wór i woda runęła na ziemię całym ciężarem. Potem zmienił się w burzę z piorunami. W długim tunelu błyski odbijały się w wodzie z wielokrotnione. Przyszna, że czułem bojaźń, czy moja towarzysząca faktycznie nie ma do czynienia z Lucyferem. Na szczęście nawet najdłuższe burze mijają – rozjaśniło się, przestało padać. Pomogłem jej wsiąść, podałem plecak. Zanim odeszła, zapytała, czy jutro płyniemy razem. Przemilczałem to, udając zajętego osuszaniem kajaka.

Śmieci w lesie, las pełen śmieci. Gdy widzę człowieka porzucającego butelkę, pytam, czy pełna nie była cięższa. Zdaniem Włodka takie oto dno stłuczonej butelki próbowało udawać nieoszlifowany szafir do naszej kolii:

Oprócz kup śmieci wyrzuconych do lasu widziałem śmieciową robotę wynajętego przez leśników ze wsi chłopa. Sam na hektarach wyoranego leśnego gruntu niby sadił młode sosny.

Sadzonka prawidłowa i z zawiniętym systemem korzeniowym, co osłabia młode drzewko i może spowodować przewrócenie się drzewa, nawet po latach. Fot. Grzegorz Rozkwitalski

Zamiast kosztura używał obcasa własnego buta: kopniakiem rozgrzebywał nieco piasek, wtykał w zagłębienie sadzonkę i butem ją dociskał. Na uwagę, że ten las nie pokłoni mu się za sto lat, odburknął, że to nie moja sprawa. Po roku sprawdziłem – drzewka wyrosły w pałąk, ich korzeń palowy leżał tuż pod powierzchnią.

Jednak by wyrósł las, przydatne jest oko gajowego.

Naniżmy kolejny paciorek tego naszyjnika regionalistów. Relacja mojej rodaczki Haliny:

Kaszubka w Lubuskim

Niedawno spotkałam tu krajanę, która osiadła na Łużycach już w 1952 roku. Pani Anna Roczniak, żona Ślązaka, przeżyła na Kaszubach trudne dzieciństwo. Oto jej wspomnienie: „Mama przeszła wiele trudów, bo tatusia porwali Niemcy, zaraz jak przyszli w trzydziestym dziewiątym, i od tego czasu ani śladu po nim. Ja byłam najmłodsza, miałam dwóch braci starszych, ich to Niemcy zabrali na roboty u bauerów. Jeden to się trafił do bambra aż za Lyck. Dzieci mu do szkoły woził, bo bogaty ten Niemiec był. Siostrę Bożenę też na roboty do Niemców wzięli, ale mówiła, że jej tam dobrze było. Nas z mamą i najmłodszym bratem Niemcy wywieźli ciężarówką, a później pociągiem do granicy z Ruskimi, gdzieś na Podlasiu. Tam tośmy ciężko mieli, mieszkając w stodole, zima nie zima, że cztery lata tak. Złe godziny napełniały nas łękiem. Mama tam na kole pracowała, przędła wełnę i na krosnach płótno robiła. My z powrotem bliżej trafiliśmy dzięki pomocy Czerwonego Krzyża. Na warszawskiej stacji dwa dni przesiedzieliśmy. Dobrzy ludzie coś nam do jedzenia dali, ale inni w nocy to ukradli. Głodni wracaliśmy na Kaszuby”.

Zaskoczyła nas wieść o śmierci Łászlö, „naszego” Węgra z roku. Oboje z Katalin ukończyli roczny kurs języka polskiego, miła para i nasi przyjaciele. Na początku źródłem nieporozumień były ich imiona i nazwiska. Ona nazywała się Katalin Łászlö, a on Łászlö Papp. Braliśmy ich od razu za małżeństwo, ale pobrali się dopiero na trzecim roku. Byli dla nas przewodnikami po swojej ojczyźnie. Gdy wyjechali z Polski, na Węgrzech dorobili się świetnie prosperującej fabryki mebli. Przyjeżdżali co pięć lat na zjazdy. A teraz – taka wiadomość.

Oto krótki list od Kati, który wysłała, kiedy już nieco ochłonęła (zachowuję język oryginału,

aby wyrazić uznanie dla jej znajomości języka polskiego mimo upływu ponad czterdziestu lat):

Drodzi koleżanki i koledzy ze Studia. Teraz już mam siłę podziękować Wasze współczucie w smiercu Łászló. Dziękuję za miłe i ciepłe słowa.

Od roku do roku ciekaliśmy z Łászló zé będzie spotkanie studentów roku gdzie byłoby okazje z Wami się spotkać i pamientac na dawne czasy. Jeszczeraż podziękowanie na wspólnie przeżytych studenckich lat z Wami. Katalin Pappene

Gdy wybuchła pandemia, ogłoszono lockdown. Już w pierwszych dniach kwietnia COVID-19 porównywano do grypy hiszpanki z 1919 roku. Nie było szczepionki. Sposobem na ograniczenie ekspansji wirusa okazała się izolacja. Władze nakazały pozostawanie w domach, zakazano wstępu do lasu (nam, drzewiarzom – wstępu do lasu!), tylko pracownicy niezbędnych służb mogli się przemieszczać, stosując środki ochrony osobistej.

Zrezygnowaliśmy ze zjazdu i postanowiliśmy połączyć się online, a ze wspomnień stworzyć książeczkę. Wtedy nadszedł dramatyczny list od Krysi:

Pamięć

Witaj, Grzegorzu, siedzę już kolejny dzień i jest mi strasznie wstyd. Zero wspomnień, za to jakieś wizje! Nie wiem, co się dzieje. Chyba to mnie usprawiedliwia, bo lukę mam nie tylko w tych tematach studenckich. Jestem przerażona. Pewnie ma to związek z przebytym covidem. Niedotlenienie

mózgu, a co za tym idzie – wymazanie niektórych dawnych spraw...? Kiedy rozmawiam z moimi dziećmi, znajomymi lub z partnerem, muszę o wszystko pytać. Wybaczysz mi, że odpuszczę i poczytam, co napiszę inni? Przepraszam, że się na mnie zawiodłeś.

No nie. Siła wyższa. Nasza broszura będzie nieduża. Musiałem czasoprzestrzeń wspomnień uciąć i dopisać zakończenie:

A TY nażyjesz się do woli, poczujesz pustkę, koniec Stegny, beznadzieja; zapakuj swoje członki w drewnianą skrzynię i zakop. Zostań u siebie, jesteś miejscowy. Twój epizod dobiegł końca. Albo nie? Nad twą mogiłą wyrośnie drzewo – może rozłożysta lipa? Doczekasz się, że ktoś usiądzie w jej cieniu i odpocznie sobie. Dobrze się ma ta lipa, która wyrosła na ziemi wielokrotnie wzbogacanej przez wcześniejsze pokolenia. W cieniu i ciszy tego starego drzewa pobrzmiwa westchnienie poprzedniczki.

„To takie proste, naturalne, właściwe i potrzebne być starym, umierającym drzewem – być tym, co nigdy nie umiera”. W wilgotnym powietrzu, wśród młodszych następców, być powalonym na zawsze w miejscu, gdzie się wyrosło. Stanować pożywienie dla mchów, porostów, paproci. Być domem dla owadów, osłoną dla płazów, wtapiać się stopniowo w glebę, stawać jej użyźnieniem. Jak słodko być kłodą – piastunką siewek. Odrodzić się w nowych drzewach.

GRZEGORZ ROZKWITALSKI

W 2024 roku
„Pomerania”
w cenie 7 zł A

ZAPRENUMERUJ „POMERANIĘ”
NA 2024 ROK Z DOSTAWĄ DO DOMU,
A OTRZYMASZ CIEKAWĄ KSIĄŻKĘ

Liczba egzemplarzy każdej pozycji książkowej jest ograniczona.

Decyduje kolejność zgłoszeń.

kdj 500 183 832
prenumerata@kaszubi.pl

WYSTARCZY ZŁOŻYĆ ZAMÓWIENIE
W BIURZE ZARZĄDU GŁÓWNEGO
ZRZESZENIA KASZUBSKO-POMORSKIEGO

Michał Göspödarczik

do bilietu muszimë sã dopasować

Jaczima jesmë turistama i co wórt ôbaczëc na Kaszëbach? Jak tóno rézowac pô świece? Ô tim gôdómë z Michałã Göspödarczikã, miewcã rézowégõ bióra.

Móm czëtë, że ju jakno młodi knôp jes wiedzôł, co chcesz robie w žëcym.

Jo. W drëdzi klasë gimnazjum jó so udbôł, że mdã sã sztôcył na czerënkù spartaczonym zturistikã. Bël jem tegõ tak gwësny, że pödanië do strëdny szkôłë zložil jem leno do Zespôłu Eköomiczno-Usługówëch Szkôtów w Bëtowie, i to na jeden czerënk.

Skądka u ciebie takô miłota? Wzãła sã może z familijnégõ rézowaniô?

Përzinkã jo. Mój tatë je spód Zaköpónégõ. Mieszkómë równak w Kôłczëgłowach. Na wszëtczë zëmówë i latné ferie jezdzył jem w górë, do rodzënë. To bëła leznôta nië leno do ji ôdwiëdzeniô, ale i do rézowaniô pô pôłniowi Polsce. Zaszczëpiało to we mie pöznówcã czekawôsc. Na szkôłowëch wëjazdach, czëj wszëtccë mielë namkłë na to, cogôdôł prowadnik, bël jem ôd tëch, co ô wszëtκό gô pitelë.

Chutkô jes rëgnãł w swôjã pierwszã samöstójną wëprawã?

Jem pójachôł krótkô pô tim, jak jem skuñcił 18 lat. To kãsk smiësznô historiô. W nym czasu bël jem słužkã, më prawie chôdzëlë pô kôładze. Midzë jednym a drëdžim wstãpã zazdrzôł jem w móbilkã i ôbôcił ofertã Berlin – Majôrka za... 12 zł. Nawet jem sã wiele nie zastanôwiôł i zarezerwôł lot. Na zôczãtku mielë jachac ze mnã drëszë, ale kuñc kuñców pôlecił jem sôm. Starszi, czëj jô jima ô tim pówiedzôł, nie bëlë rôd. Ale sã zgôdzëlë.

A jak jes sã dostôł do Berlina? Cuga?

A gdze tam. Z Kôłczëgłów do Słëpska autobusa. Tedë do Gduńska, a stamtãdka bez Poznań do Berlëna. A póžni wnetka kôždã wôlnã chwila gdzes jem wëjëzdôł.

Jaczë kraje jes wëbiérôł?

Taczë, wjaczychjeszjemniebël [smiëch]. Nazôczãtku to bëłë: Italiô, Portugaliô, Francjô i Zrzeszonë Arabszëcë Emiratë. Pôžni doszëlë pöstãpnë.

A co z dëtkama?

Wiedno jem wëbiérôł nôtañszë bédënczi. Nie je wôžné, na wiele dniów jadã, jem w sztãdze sã zapakôwac w pódrazny bagaż, żebë nie płacëc za nen dodôwkôwi. Na placu szukôm za tónym noclegã, czasã môłã jizdebkã z pöspólnã kapnicã.

Ale na jestkù za wiele ôszczãdzëc sã nie dô. Jesc kôždi mitszi...

Je wiele aplikacjów, w jaczich lëdze zaznaczijawã dobrë a tónë barë czë restauracje. W kôždim kraju móm starã sprôbôwac czëgôs lokalnégõ, a to wcale nie ôžnôczô, że drodžëgõ.

W rézach cygnie ce do pöžnówaniô mólów czë lëdzy?

I jedno, i drëdžë. To je wiedzec, że czëj gdzes jem, chcã ôbaczëc nôwôžniëszë, môžna rzeknac „sztampowë”, atrakcje. Ale zazëróm tëž w mni znónë place. Në i wiele gôdôm z rniestnymã lëdzama.

Pitają ō to, skądka jes?

Jo. Nie interesēja jich równak niżódne drobnotë ō n-
jich stronach. W krajach wkół Strzódzemnégo Mörzô
môjich rozmówników baro czekawiło, czë je ũ nas tak
zëmno, jak sã gôdô. Pô atakù Rusje na Ukrajinã pitelë
ō to, czë mómë strach, że i na nas napadną. Interesēja
jich to samò, co naju, jak më bë pôtkelë Italczika,
Francuza czë Szpanijczika. Wôrt nadcziðnac, że kraja,
w jaczim baro Pôlôchów lubiã, je Gruzjó. Mëszlã, że
pamiãtają wizytã prezydenta Lecha Kacziñsczégò
w 2008 roku.

A co z lotniczima biletama. Mozesz dac czile wskôzów, jak je tóno kupie?

Baro czãsto chtos mie ō to pitô, a gadać móżna
ō tim gôdzënama. W drobnotach to, jak je kupiac,
ôpisôł jem na swôjim facebookôwym profilu Proje-
ct Travel. Krótkò gôdajacë, wiele zanôlégò ód cza-
su naszégò wëjazdu. Je wiedzec, że ób lato mdze
drożi. Bë tóno rézowac, muszi pamiãtac, że to nie
bilet chcëmë dopasować do se, ale siebie do biletu.
Jeżlë w wëszukiwarkã wpiszemë, że ód tegò do tegò
dnia mómë ùrlop i chcëmë gdzes pôlecec, môžemë
nick nie nalezc. Ale jeżlë wpiszemë, że lot môže bëc
np. bez całi strëmiannik, a do te z całi Pôlszczi
i z Berlëna, z przesadkama, cos czekawégò sã pójawi.

A jak sóm rezerwujesz biletë?

Dokładno tak samò. Muszi rzeknac, że linie wca-
le nie zarôbiają na biletach, a na dodôwkówëch
usługach, jak wiãkszi bagaż, zakupë na pókãdze
itd. Wôrt téż pamiãtac ó internetowëch algóritmach.
Czej czile razy szukómë za konkretnym czerënkã,
to w pôdpowiedzach dostóniemë kãsk drogszë
propôzycje. Żebë sã przed tim bronie, przechodzą
w órt incognito. Wpisëją czerënk, nie ustôwióm datë,
zaznaczywóm wszëtczë lotniska i sortëją wedle prizu.
Póznì óstówò ju nama wëbranië nôlepszi ófertë i...

... dopasowanie sã do biletu.

Dokładno [śmiech].

Chcëmë cos rzeknac ō Kaszëbach. Co wedle ciebie je wôrt ũ naju ôbaczcë?

To zanôlégò, kómù je pókazywómë, czë chtos je
z Pôlszczi, Kaszëb czëzeza granicë. Jeżlë ótëch óstatnëch
gódómë, to na nocleg jô bë wëbrôł cos nad jëzora.
A tëch ũ naju je skópica. Na zóczãtk wôrt pókazać
Wdzydze, Klëczy, Swółowó, a póznì cos môdernégò,
jak chócë Trzëgard. Reszta bë ju zanôlëgała ód lëdzy.

Chcã jesz zapëtac ō promócjã. Corôz wicy miast wëzwëskiwò do ni piipùlczì. W Bëtowie mómë Bët- ka, w Malbôrgu je Mariónk, Zgryfùs w Żukowie, Brusek w Brusach... Mëslisz, że je to bëlnô ùdba na promócjã?

A jô bë zapitôł, gdzie je môžna ôbaczcë? Jeżlë to je
leno pùpùlka do dostaniô w jaczims krómie z pamiãt-
kama, to je to dló mnie kãsk za małò. Magnesã dló
turistów je cos, co sã nama z miastã parłãczy. W Bëtò-
wie na gwësjë to zómk. I chóc mómë Bëtkóbusë, seria

Portugalsczì òstrów Madera. Ódj. z arch. M. Gòspôdarczika

W Nowim Jorku. Ódj. z arch. M. Gòspôdarczika

ksãżków ō Bëtkù, to równak czej przëjedzemë zwie-
dzać miasto, to gó w nim nie ôbôczimë. Czësto jinaczi
bë bëłò, czejbë Bëtk chódzył pó krziãcczim zómku.
A jeżlë bë do tegò cos ôpówiedzôł ó historie i zrobił
uczba kaszëbsczégò jãzëka... to sóm bëm ja wëkupił
[smiëch].

Wiëm, że chùtkò jes zmienil miłotã do rézowaniô w robôtã – óstôł jes pilotã wanogów.

Sztatura Wólnotë. Ōdj. z arch. M. Gōspōdarczika

Madera. Ōdj. z arch. M. Gōspōdarczika

Tuwō musi jasno rozdelęc pilota ōd prowadnika. Wiele lëdzóm sã to mili, a i rëzowë bióra, żebë za wiele nie wëdawac, partaczã ne fùnkcje. Prowadnik, je wiedzec, ōprowōdzō pō placu. Pilot ōdpwōdō lëno za to, żebë wszëtczë pōnkhtë z programu ōstałë zrealizowónë. Pilëje trasë, dopōmōgō w nalëzenim parkingù. Witającë sã z ùczãstnikama wanodżi, gōdóm czile słów ō tim, gdzie jedzemë, co ōbōczimë, ale sã to spōdłowë infōrmacje, nick w drobnostach. Wōrt wspōmnãc, że wiōldżë miasta, jak Warszawa, Gduńsk, Wrocław czë Kraków, wëmōgają do ōprowōdzaniō licencjonowónëch prowadników, jina-czi mōżna dostać sztrōfã.

Pamiãtōsz swōje pierszë karno?

Gwës. W trzeci klasë strzëdny szkōłë më mielë prakticzni. Wëbrōł jem jedno ze słëpszych rëzowëch biórów. Mëszlã, że bëlë kãsk zaskōkli tim, że nie zanōlëgałō mie lëno na pōdbicym kōrtë, ale wszëtkō mie interesowãło. Dosc chutkō przenioslë mie do ōbsłudzji klientów. Trafiłō sã, że jeden z pilotów z naglã ni mōgł jachac na rëzã. Biōro zapitałō, czë nie chcã gō zastãpic.

Bël jes wërzasłi?

Mōże nië wërzasłi, ale pōjawił sã lãk przed tim, jak mnie lëdze przëjimnã. Mōglë np. pómëslëc, że biōro wësëlō z nima młōdëgō niedoswiōdconëgō człōwieka. Czãsto je tak, że jezlë pōwiëmë, że jedzemë pierszi rōz i cos sã stōnie, nawetka nië z naji winë, to wszëtkō spadnie na naju. Musz pamiãtac, że jesmë reprezentantã bióra. Ale ù mie wszëtkō pōszłō do-brze.

Ōd negō czasu zaczął jes jezdżëc z nym bióra?

Jo. Rëzowōł jem z wszëtczima grëpama – ōd dze-cy i młōdżëznë pō seniorów, ōd szkōłowników pō szkōlnëch.

Ō zachōwanim młōdëch a starszych na rëzach wiele bël mōgł wiera gadać. Mōsz jaczis czekawi wspōmink?

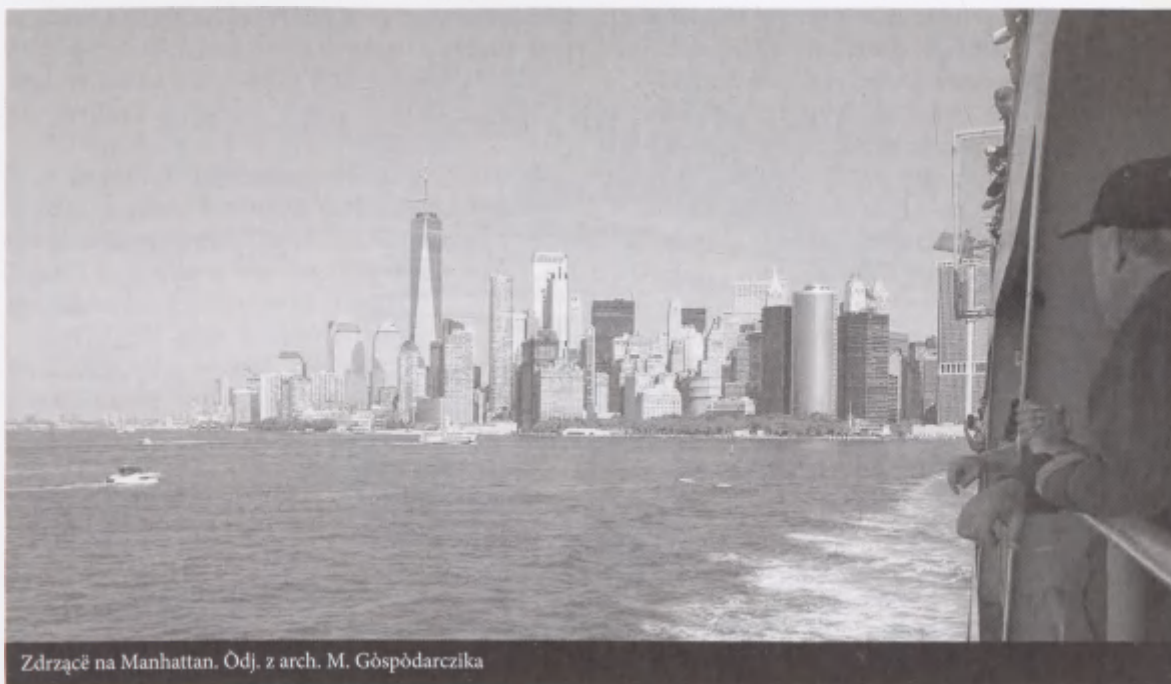
Przëbōcziwóm so taczji przëtrōfk. Pōdchōdzy do mie białka i pitō, czemu wszëtcë wëcygają kōsmeticzi. Gōdóm, że je musz pōkazać, co sã wieżë, a mōżna ze sobã miec lëno 100 ml płënow. Bëlã baro zadżëwōwónō, a jō ju wiedzōł, że cos sã wëdarzi. Në i jem sã nie zmilił. Czej bez brōmczi przeszła na białka, ōd razu „zapikałō”. Cłownicë kōzelë ji wëcygnãc to, co schōwała w bielëżnie. Ōna zagwësniwãła, że niczegō ni ma. „Proszë z nami wspōłpracowãć. Na skanerze wyraźnie widać, że cos pani schōwała”. Në i sã zacząłō wëcyganië szampōnów, krëmów z filtra... A pōgranicznicë lëno: „No, a teraz za wprowadzenie urzëdnika państwowëgo w błãd mandat 400 złotych”. Tej jem zaczął jima tłōmaczëc, że białka nie wiedza-ła, że rëza, że za 15 minut mómë fliger... Ŭdałō sã. Sztrōfa jã minãła.

Bez pōł roku bël jes rezydentã na grecczim ōstrowie – Kōrfu. Czim jes sã zajimōł?

Rezydent je przedstōwcã bióra na placu. Ōdbiërmë grëpã z lotniska, wiezëmë do hōtelu i dopōmōgōmë w kwaterënkù. Przedstōwiōmë bédënk dodówkwówëch atrakcjów. Në i jesmë do pōmōcë w rozmajitëch jiwrach, jaczë ōb czas rëzë mōgã sã zdarzëc. Dlō gōsocy jesmë 24 gōdzëni ōb dżcñ. I wiëm, co gōdóm. Miōł jem telefonë ō pierszi abō drëdżi w nocë. W ti-dzeniu dostōwōmë jeden wólny dżcñ i tedë mōżemë wëłaczcëc mōbilkã.

Wspōminōł jes ō jiwrach. Mōżesz czile wëmienic?

Jiwrë sã rozmajitë, tak jak rozmajiti sã lëdze. Jezlë jō bël mōgł cos doradzëc, to przede wszëtczim, żebë baro dokłãdno zapōznać sã z ōfertã rëzowégō bióra. Na starnie jednëgō z nich wërãzno, grëbszim drëkã, napiselë, że w hōtelu sã lëno pōdwójnë łōżka. Në

Zdrzając na Manhattan. Ōdj. z arch. M. Gōspōdarczika

i przēlecała grēpa młōdēch, dwadzescepōralatnēch beńlōw, zadzēwōwōnēch, że muszā razā spac. Niejedny z czētińcōw pewno nie űwierzā, ale zdōrzało mie sa odbierać turistōw z lotniska, chtērnēch pierszim pitanim bēło, w jaczim kraju wēładowelē, bō sami nie wiedzā. Miōł jem taczē wseczēcē, że dzēl z nich poszedł do biōra, wēbrōł nōtańszā ōfertā i nawetka sā nie zainteresowōł, gdzie jedze. Pōźni sā zadzēwōwōny, że cos nie je wliczonē w rēzā. Ale to niē leno felēnk dētkōw. Białka wēkūpiła bēdēnk all inclusive w baro dobrim hōtelu. Miała pōźni pretensje, że w barze w darmōwi ōferce je *Martini bianco*, a ni ma *rose*, bō ōna leno taczē pije.

Za wszētczē jiwřē ōdpōwiedzalny bēlē turiscē?

Gwēs, że niē. Przēbōcziwōm so jeden baro ōsoblēwi przētrōfk. Zwōnilē do mie żēniałi, starszi lēdze, tak kōl sētmēdzēsātczi, mało wiele ze łzama, gōdajā ō szkalindze, jakā zrobił jima miēwca hōtelu. Jadā na plac i co sā ōkōzało? Chłōp z białką, nawetka ō tim nie wiedzāc, najālē leżaczi na sztrādze niē ōd hōtelarza, a ōd kōnkūrencje. Ale prōwdā gōdajācē, to z tim chłōpā letkō nicht ni miōł. Czedēs jōsa gōspitōł: „Czemū bierzece za leżaczi 25 eūro, jak w ōferce je 15”. „Bō tak” – rzekł. „Ale wczora chtos zapłacył 5” – cygnā dali. „Bō tak bēło” – ōdpōwiedzōł. I jak tu z kimś taczim gadać?

Ale swōjā rezydenturā na Kōrfu baro mileczno wspōminōm. I przējēżdżajācēch, i jinszych rezydentōw.

Jes przeszedł wszētczē etapē w swōjim warku. Ōd recepcjonistē bez sprzedōwcā w biōrze pō pilota i rezydenta. W gōdniku űszlęgō roku załōžil jes swōjā firmā.

Ō tim jem ōd wiedna mēslōł. W fōrmalnoscach, a kāsł tegō je, pōmōgł mie człowiek, chtēren ju bez to przeszedł. Razā wspōłrobimē przē

ōrganizowanim rēzōw. W ōferce mōm rēzē w mōłēch kamach – ōd 5 do 15 lēdzy. Wējazdē sā w trzech czerēnkach – na Maderā, Majorkā i do Grecje. Na placu je sprōwdzony człowiek, chtēren zajimō sā grēpā. Mōzemē jachac w swōjim malinczim karnie, nie jesmē spartāczony z jinyma lēdzama. Mōm przērēchtowōny program, ale je ōn baro elasticzny, niē wszētkō muszi zrealizowāc.

Nowōscā je projektowanē rēze na miarā. Klijent sōm wēbiērō, czē w ōferce mō bēc leno wēsukaniē tōnégō lotu, a mōże do te tēż hōtel i całi plan rēze. Tej przesēłōm mū 7-8 propōzycjōw. Do te (jeżlē wēbrōł szukaniē hōtelu) dostōwō linczi do starnōwi i ōdjimczy hōtelōw. Klijent sōm wszētkō rezerwuje. Ale mōgā to zrobić za niēgō. Wszētczē infōrmacje nalezć mōżna na mōji starnie www.projecttravel.pl.

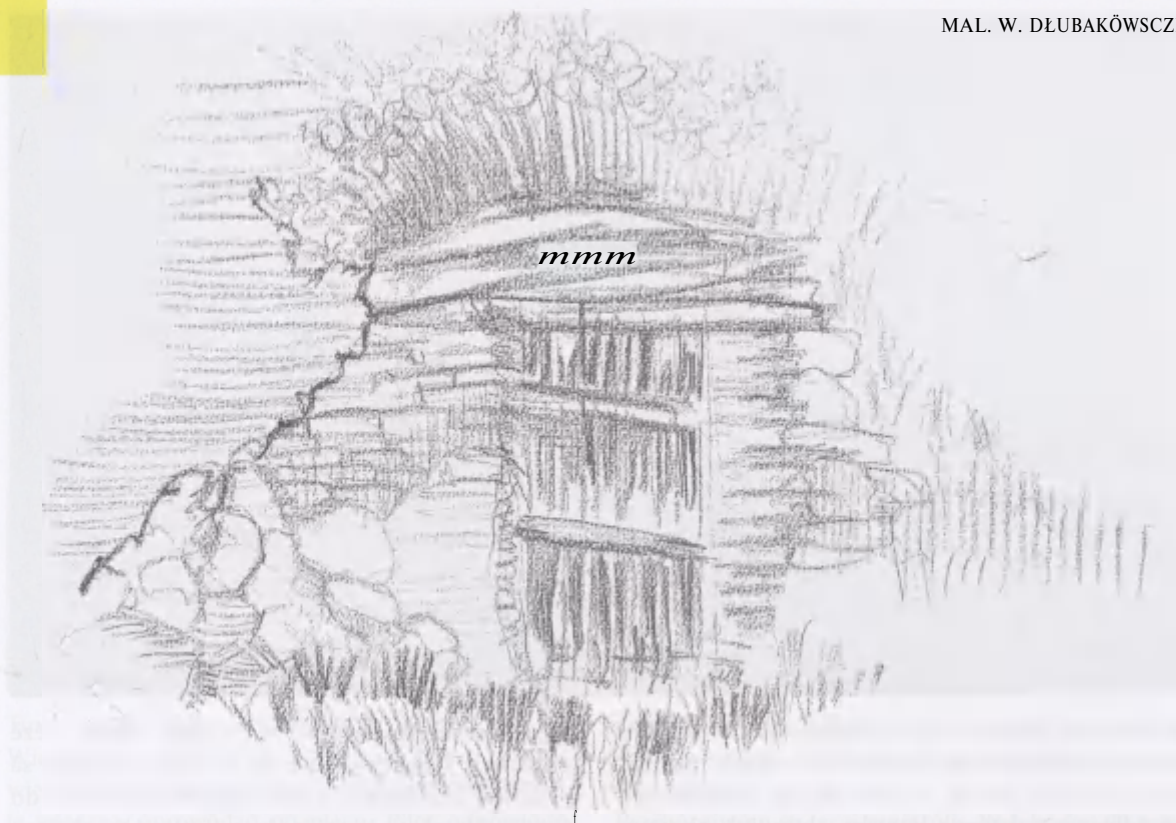
Wiēm, że jes pisōł licencjacczi dokōz z apartnoscōw w rēzowanim.

Titel dokładno brzēmiōł: „Rōżnice w wyborach konsumenckich Polakōw na przēłomie XX i XXI w.” Chcōł jem pōkazać, jak lēdze w rōżnym wieku rozmajice wēbiērajā, czej jeżdżā na wēpōczink. Wēszo na to, że corōzka mni lēdzy wēbiērō all inclusive. Chcemē poznawāc jinszē kraje. Młōdi wōlā sami ōrganizowāc swōje wējazdē. Wōżny je tu Internet, bō dzāka niemū mōzemē zarezerwōwāc lot abō hōtel chōcle na drēdżim kuńcu świata. Młōdszim pokoleniōm, ōbeznōnym z wirtualnym świata, przēchōdō to wiele lži.

To ōznōczō, że w przīndnosćē rēzowēch biōrōw niē mdze?

Ō swōj wark sā nie jiscā [śmiech], W Polsce wcyg jesz chcemē, żebē najim űrlopōwim wējazdā zajało sa biōro. I mēsłā, że to sā tak chutkō nie zmieni.

GŌDŌŁ ŁUKŌSZ ZOŁTKOWSCHI

tam a nazôt

PART 2

Wrôcômë donaszi pôwiôstezi ô karniedzôtków, chtërnym nie felowalo ùdbów dozôbawë. Przëbôczmë, bëło jich szesc, a pò tim, jak ópa czëtôł jima fantasticzną ksążkã, chcelë rêgnãc w takã wanogã prawie jak w ti historëji. Pôkônalë wiôldzé jezoro, za chtërno robiło jich blotkò, szlë przez cemny, gasti las, co pò prôwdze bél ôgródkã z kwiatamë. W kuńcu muszelë wiornãc przed cotkã. W ni widzelë strasznegò trola. Prawie w tim sztòce pòtikômë jich zôs. Chcemë ùzdrzec, jak jima pùdze dali.

Czedë nasze karno dobiegło nazôt na sztrãd wiôldzégò jezora, wnet wszëtczi jegò nôleżnicë padlë zmarachówóny na zemiã. Ùmãczony, a môże barzi ùrzasli? Kò z górë jesz bëło czëc wadzenië trola-cotczy, chtërna ùprówia swój ôgródk. Drist na szpérach stojôł blós Jónk, wódca. To ón cygnãł za sobã jich wózyk.

– Tóna! Krësztôf! Wa mielë piłować naszégò wózu! – zaczął.

– Kó më bë z nim nie sfórtowałë ùcekac – tlomaczëlë sã młodszi knópi.

– Cëż wa jesta wszëtcë taczi ód se?! – dzywil sã dali wódca. – To doch nie bëło tak dalek! A do tegò z górë w dól. Nawetka tã, Zocha?!

– Jô muszã rêmac z nią na rãkach! – tu dzëwczã pôkôza na mólã Lénkã, chtërna blós jedna sã terò smiała. – Lepi wëmëszlë, co dali robimë.

– Jô widzã – gódól dali Jónk z pówózną muniã – że nasze karno brëkuje odpóczic. Tu nad jëzora jô mësłã, że mómë bezpiek. Kó jezlë z wódë nie wëlëzã niżódne ùkózczi, je wiedzec!

– Jaczé ùkózczi?! – dosta strach Gréta.

– Tu môgã wszëljaczë bëc.

– Dëchë tãch, co tu sã czedës pótopilë – klarowała krëjamnym glosã Zocha.

– Wicy ji nie gadó, bô ju dostówó muniã do rëczenió – rzek wódca. – Tak czë jinak, tu muszimë przinc do se. Tóna z Krësztôfa, wa móta pierszã wachtã. Móta dawac óbacht, czë nick nama nie zagrózó ód wódë a ód górë, jo?

– Jo, wódco! – ôdrzeklë knópi.

– A tã, Grétkó, dawó te sztòle, co mósł wzaté na wanogã! Zjémë.

– Ale... – cos krãcyl dzewùs.

– Co ale?

– Jó móm je zjadlë.

– Jak? Czedë?

– Në tak, tak, w midzëczasu, to wanożenië baro kól mie wiôldzi aptit robi. Terò jó bë téż cos zjadła.

– Mój Bôże – ôdrzek Jónk a spuszczil rãce – jémë, spiémë a wszëstkò robimë, czedë jó rzekã!

– Jo jo – przerwa mù Zocha. – Jestku ni ma. Co dali?

Jónk sóm sód w kuńcu na wózyk a wiera mēslōl. Malineczkō Lēna przēdrēpta do niego a wspiāła sā na race. W kuńcu knōp ōdezwōl sā:

– Wiēm!

– Tē gadō.

– Trole doch mają swōje jaskinie, swōje sklepe. To wszētci wiedzą. Muszimē taczi placnalezc. Tam mōgā bēc wszeljacze skarbē. Przēbōczta so, tak jak w ksążce. Mēsłā, że w sklepie tegō naszégō trola mōżemē nalēzc tēż jestkū. Tedē mdzemē ūretōné.

– Ha! Ale gdzie je takō jaskiniō? To je drągō przigōda. Cotka, to znaczy, jō chcą rzeknac troi, je ju mōcno rozgōrzoniy. Jak to zrobić? – glosno mēsłāla Zocha.

– Móm ūdbā. Jō nalēza Stegnā, a cebie z Lēnkā mē wēstawimē na przēnātā. Troi mdze waji gōnil, a mē zrobimē swōje!

– Niē niē! Ni ma mōwē! Niē dosc, że jō muszā Lēnczi piłować dērch, to jesz móm razā z nią bēc przēnātā?! Mēsłē dali!

– Kō dobrze, pūdzemē ōpōcuszkū wszētce razā. Le pamiatō, Zocha, że tē wszētczich narōżōsz.

– Móm to w knērze!

– Tedē ni ma co żdac! Tōna, Krēsztōf, pōjta do grēpē. Muszimē jic dokōła, dlēgszā drogā, żebē minac cemny las.

Karno rēsżēlo dali. Nasza szōstka wrōcēla na Stegnā swōji wanodzi. Tak jak zapōwiedzōl wōdca, ōbeszłē gōrā dlēgszā, ale Iżēsā stegnā. Drēptalē, aż doszłē pōd pōdwōrk przē chēcze cotczy, chtērna mielē tegō dnia ju tak mōcno rozgōrzonē. Zaszłē tam równak ōd drēdzi stronē. Przē krzach, na chtērnych wiselē czerwōnē tipczy, Jónk kōzōl wszētczim sā pōłożēc a schōwac.

– Wezta so w grōsc pērznā brzadē, co sā lepi pōczējeta, a dōjta Lēnce, żebē bēla cēchō. Muszimē ōpasowac.

Wszētci, leżac w trōwie, rōd zriwalē tipczy, ale tegō na jich głōd bēlo malo.

– Jō widzā ju jaskiniā – cēchō cygnāl dali wōdca – wzerōjta tam.

– Gdze? Ō co cē chōdzy – nie rozmielē Tōna a Krēsztōf.

– Hi hi – smia sā cēchō Zocha – tē kuńdo! Tē mēsłisz ō cotczēny kuli, jo?

– Jo! To je trolowi sklep. Tam muszā bēc skarbē.

– Tu tē mōsz prawie prōwdā. Gūrcki, zaprawē. Jidzemē?!

– Spōkōjno. Muszimē to zrobić ōstrożno. Jidzemē przē zemi, pōmalinkū, tak dokōła – tu pōkōzōl rakā – muszimē przemknac pōd klōtkamē, w chtērnych troi zamk swōje slēdzi, a tedē prosto do jaskinie.

– Gōdōsz ō klōtkach z kaninkamē?

– To nie sā normalnē kaninczi – klarowōl jak w brawādze Jónk – na nie tēż muszi dawać ōbachť.

Pōmalinkū rēsżēlē. Na sztērzech szlē przez wēsokā trōwā. Nie bēlo letkō. Grētkā postawiła rakā na pōkrzēwach, a chcą rēcżec. Barzi bōjāla sā równak

trola, a jakōs strzima. Ledwō zmieszcżēlē sā pōd klōtkamē, ale stād bēlo ju krōtkō do kuli.

– Terō jō jida pierwszy! A pō sztōcēkū Grēta, knōpi a na kuńc Zocha z Lēnkā. Cēchō!

Jónk w jedno bicē sērca przeskōk pōd kulā, ōtemk dwiērzi a znik bēnē. Za nim zrobilē to samō jiny. Wszētce nalazlē sā w cemnym sklepie.

– Letkō muszimē dwiērzi ōstawic ōtemklē, bō jinaczi nick nie ūzdrzimē. Nēże, Tōna, wez je letkō pchnij.

Do bēna wpōd wid. Nasza szpela ūzdrza na pōlēcach rzādē wekōw, a na zemi bōlwē a marszew. Gabē jima sā ūsmielē. Zaczālē wēbierac, co chto lubi, a jesc. Zocha z Lēnkā ōtemklē sklo z gūrkamē, wzālē zarō w grōsc pō jednym. Jónk spijōl ju kōmpōt z krzeszniōw. Knōpi grēzlē pō marchwi, a Grēta miōdnē malēnē.

– Ōch! Terō mōmē dobētē! Terō ōdpōczniemē, w twōj miech, Tōna, nazbiērōmē skarbōw, a tedē rēsżimē dali.

W tim równak dało wiōldzi trzōsk! W sklepie zrobiło sā cemno. Dzōtci zmerkalē zarō, że to dwiērze zamklē sā tak glosno. Chtos bēl za nimē. Bēlo czēc, że pōdstawił cos, żebē ni mōglē wēlezc.

– Terō jō waji móm – ōdezwā sā z bōtna cotka – terō tam sedzta, aż wama sā ōdechce glēpōtōw.

Lēnka a Grētkā zaczālē glosno rēcżec. Zocha jich ūspokajāła.

– To doch sā fifē – tlomaczēla.

– Fifē jak fifē, ale cotka je pamiatlēwō, mōże nas tu przētrēmāc – pierwszy rōz markōtny zrobił sā Jónk.

Tēż nō to sā zapōwiōdalo. Jaczis czas ju tam sedzēlē. Nōmniēsż dzewusē ūspokōjilē sā dopiērce, jak Zocha ōtemkla jima sklo z pōtrōwnicāmē. A to nie bēlo tak prosto, bō bēlo cemno, a nim trafiła na miōdny brzōd, ōtemkla wek z kapustā, grzēbamē a ōstrima gūrkamē. Przigōda mō swōje prawa.

– Sztēl! – rzek w kuńcu Jónk. – Chtos jidze! Pewno cotka. Terō mē jesz dostōniemē.

Pō prōwdze bēlo czēc, że chtos zabiērō sā do ōtmikaniō dwiērzi. Dzōtci strēchlelē. Dwiērzi iistapilē, a w kulā zōs wpōd wid. W pierwszym sztōce wanożnicē nick ni mōglē pōznać, ale w widzē stojāla jakōs wēsokō persōna. Do tegō z brodā.

– Jenē – zdzywil sā tedē Jónk – Gandalf! Retēnk!

– Wiornijta chūtkō. Cotka wszēstkō rzekła doma, ji jesz ni ma, a jō tu flot przēszed waji wēpuszczēc, wiornijta, glēpcē! – ūsmiōl sā ōpa, bō to prawie ōn ōdegrōl terō czarzelnika.

Wszētce wēprēslē z bēna na świat, a zarō ju szlachu pō nich nie ōsta. Bēlē najadli a mielē mōc bawić sā dali. Blōs do wieczora ju sā nikōmū na ōczē nie pōkōzālē. Kō timczasā gōrz cotce minān, a tēż nēnce, chtērny ta sā pōskarżēla. Przed spanim ōpa sōd z dzōtkamē a ksążkā. Dōl jim pōstāpnny part przigōd do przenieseniō na zōbawē.

MATEUSZ BULLMANN

Tekst z niechtērnyma znankama nordowi kaszēbiznē.

köpac sa z kòniã je wôrt

Rozpöwiôdómë z Arkadiuszã Drawcã, multiartistã, w tim mùralistã, Kaszëbã z Bòjana.

Dobri dzén. Pöchôdzysz z gminë Szëmôłd, co sã reklamuje jakno gmina kaszëbskô prima. Czim je dlô Ciebie kaszëbizna? Jaczé sã Twôje donëchczasné kaszëbsczë doswiôdczenia? Czëjesz Të sã Kaszëbã?

Jenkù, Kaszëbë! To słowô przewôłiwô we mnie tëli wspominków i wseczëców. Prôwdã, jem wnetkã pòłowã mójégò żëcô spãdzył w Bójanie, ny perle kaszëbszczi zemi. Równak mójã historiô zacinô sã we Gdinie, dze jem bël ùrodzony. Czej jem miôł ôsmë latk, móji starszi ùbrzãtwilë sobie zamienić mieszczi trzôsł na spòkójné żëcé na wsë i wëbrelë prawie nã wies. Ôdtãdka Kaszëbë sã wcyg dzëlã mëgò żëcô.

Kaszëbizna to je dlô mie co wicy jak leno môł na mapie. Ôd małoscë jem bël óbkrażony zwãkama kaszëbszczégò jãzëka, co gò ùziwelë móji starcë w gòdkach z rodzycama. Mójã rodzëna mô głãbóczë kaszëbsczë kòrzenie, z prastarkama z Môłkôwa a Serakôjców.

Dlô mie przigôda z kaszëbskã kulturã sã zaczã tej, czej jakno dzeckô jem dołączył do kar-na Chëcz z Bòjana. Późni òni zeszlë sã do grëpë z „Kółeczkwianama” – i dolëbóg, to karno bëło dlô miã jak drëgô familiô. Co tidzën jesmë sã pòtikelë na próbach, wëjézdzelë na kòncertë – to bëłë nasze mólë wiôldzé przigôdë. Na binie jem sã czuł zjiszczone, w całoscë, czej jesmë z mójã drëszkã Izolãdã tuńcowelë, grełë a spiewelë. Przedstawie sobie, co

pó marachującym tunionym dzëlu, fulnym energie a redotë, pó trzech minutach paüzë jem bról do rãczy klarnëtã i zacinôł grac.

Jem Kaszëbã. Bez wãtpieniô! Kaszëbskô krew plënie w mójich żëłach, a jó zbùchã pòdczórchniwóm mójë pòchôdzenie, dze le bëm sã nie nalôżł. Noszą to w sercu z redotã i buchã. Kaszëbë sã dlô mie nić leno môłã, ale téż czasã juwernotë, co ji sã wëmazac nie dô.

Piszesz w cyberrëmie: „Pochodzę z muzycznej rodziny [...]. Śpiew jest dla mnie wyjątkowym sposobem na wyrażanie emocji”. Zachacywôsz w sécë do spiewaniô przë kawie. Co je w robocë? Jaczi je ôdzëw? Môsz udbã na spiewã pò kaszëbsku?

Jo, muzyka bëła i je ze mnã wiedno. W móji familie bëła codzënnoscã, a kôzdi z nas miôł swój instrument, co nim pó swojemu kórbil. Mójã star-ka, z perkusjã pod póchã, bëła jistną pòrëszniczkã (pól. rewolucjonistkã) – w tëch czasach białka za bãbnama to bëł czësti szok! Stark za to czarzył saksofônã, wujã wëgriwól dëszã na trãbce, a pòłso-stra rozmiała robie magiã z akòrdionã. Zôs jó, pó skuńczeniem mùzyczny szkòłë na klarnécë, nalôżł jem swój ósobny zort pòkôzaniô wseczëców – spiew. Spiewanie towarzëło mie w kôzdim sztóce – ôd szkòłowëch akademiów pó kònkursë. Jednym

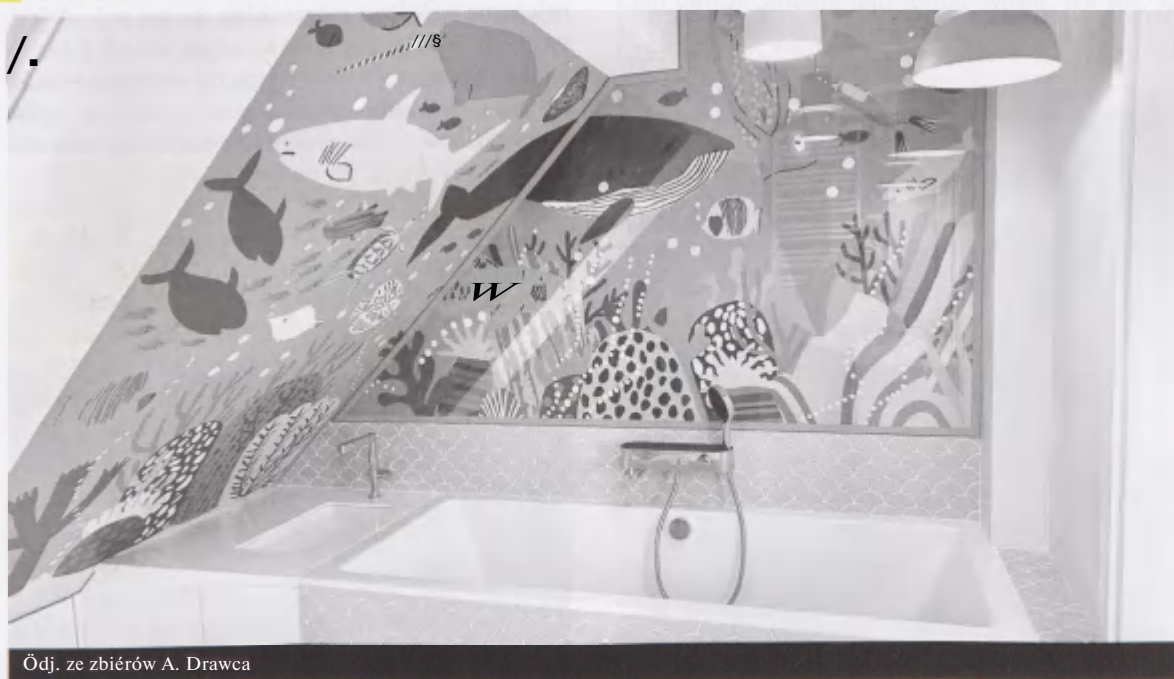
z mójich nôwiakszych dobëców bëł finał pierszi edycje „Kaszëbsczégò Idola”, dze jem mógł wëstąpic na binie wëcmanim z Natalia Szroeder, z chtërną do dzysò móm łączbą. Pösobnym niesamôwitim przeżëcym bëł wëstap z churą pòd czerënką Wërónczi Kòrthals òbczas festiwalu „Top of the Top” w Lasny Operze w Sopòtach w 2019 roku, dze jesmë towarzëlë Sylwii Grzeszczòk. Trzë lata pòzni miòł jem leżnosc wespółòrganizowac kòncert z taczima gwiónzdam jak: Majka Jeżowskò, Andrzej Krzëwi, Paweł Staszók z Papa Dance a Nataliò Kùkùlskò. Jem tej zjiszył swòje marzenië, spiewając z Natalia na binie. Na pòczatku tegò roku jem zaspiewòł na konferencje „Kobieta Open Mind” dla 200 białk, a mój wëstap bëł achtniony bez Kaszã Wilk.

Wcyg muzyczny wanożã, bierzã lekcje spiewu i robiã projekt „Śpiewanie przy kawie”. Renë spiewanie frantówk pòdług żëczbów mójich internetowëch czikrowników to je pròwdzëwò redosc. Òdzëw je stolëmny – coròz wicy lëdzy doparłãcziwò do naszi muzyczny spòlëznë. Móm ùdbã, cobë przëròcziwac do pòspòlnégò spiewaniò jinëch wòkalistów, i tëch barzi, i tëch mni znónëch, i nagrëwac pòspòlné rolczi. Co do spiewë pó kaszëbskù – jo, to je jeden z mójich przëdnëch cëlów. Mdze to dlò mie pòdczòrchniac mójich kòrzeniów a pòkòzanië, co kaszëbsczy jãzëk żëje i wcyg sã bëłno miëwò. Jem przekónóny, co kaszëbskò spiewa dobãdze w sercach wiele słëchińców, bo nië wszëtcë mie z ti starnë znają. To mdze ale muzyczny niespòdzywnota!

Pëszno aranżëjesz bëna chëczów, tarasë, ògardë. Òböniwòsz je swim kuńsztã. Twòrësz medialną identyfikacjã dlò firmów a zajmòsz sã marketingã. Robisz mürale. Òdjimòsz. Malësz òbrazë, pòrtretë. Jakùż Të jes sã te nauczył? Jaczë bëłë nôcekwaszë zlecenia? Jak jes w se òdkrił nieczãstã rzecz: wrzëlëwòta na snòzota?

Moja artisticznò Stegna je nië tak prostò, a nie je wòlnò òd kratów-watów, co wënikò z mójji pòtrzebë wcyg-òd-nownégò sznëkrowaniò i pòkòzywaniò swëch wsczëców wszelejãk. Ju w liceum miòł jem jiwë, co wëbrac: muzykã (lata w muzyczny szkòle) czë plasticznë kuńsztë (ròżnosc a możnosc pòkòzaniò). Kùreszce jem wëbròł Plasticznë Liceum, dze jem òdkrił, co dówò mie wikszą swòbòdã. Żłòbiarstwò, malarstwò, fotografio, film – te wszëtczë dziedzënë barò mie zajmajë. Sztudia bëłë na Akademie Snòżich Kuńsztów, co jem je skuńcził z titulã magistra kuńsztu na Wëdzëlu Żłòbiarstwa ze specjalizacją Intermedia. To, czegò jem sã tam nauczył, dało mie możnosc rozwijaniò swi pasji i malowaniò òbrazów, co sã nalazëlë w zbiérach na całim świecie: w Anglie, Szkòcje, Finlandie, Portugalie, Singapurze czë Los Angeles i Chicagò. Twòrził jem tëż mürale w restoracjach, salonach ùrodë, klinikach i priwatnëch chëczach.

Fotografio to je pösobny kuńszt, co jem przë tim robił – bez 10 lat òdjimòł zdënczi. Dzysòdnia zajmòm sã òdjimanim biznesowim i na pòtrzebë spòlëznowëch mediów. Stwòrził jem tëż czile tele-disków i zòchãcówëch projektów, a dzysò wëzwëskiwòm ùmiejãtnoscë mòntażowë przë twòrzenim promòcjowëch a marketingówëch projektów. W 2021 roku jem so ùdbòł zrealizowac jednã z mójich rojitwów – jem założył swòjã ruchnowã markã „Drawc Storë”, dze òbleczenia sã szëtë we Gduńskù, a sztofë sã produkówónë w Łodzë. Ten pòdjim je dlò mie òsoblëwie wòzny, bò pó 10 latach robòtë w kòrpòracjach ruchnowi branżë, pandemiò COVID-19 dała mie szos do te, cobë jic w biòtkã ò swòje snica i żëc z pasje. Kòzdi projekt, co gò robiã, je òsoblëwi, równak taczim òsoblëwszim bëła robòta na Mazurach, dze bez pòł roku jem malowòł rãczno kòzďã scanã w dzewiãc jizbach jednorodzyzny chëczë. To kòształo wiele dokładnoscë a wëtrwãłoscë,

Òdj. ze zbiérów A. Drawca

w całości prze skomplikowanych wzorach i zimko przestępnych mólach. Chocó jem są narobił – dało mie to skópicą zadowólnieniô. Twórzą snózotą dlô lédzy i jem wdzięczny za to, że mogą są dzelęc swójim kuńszta i ceszęc achtnieniem swi robôtë.

„Dziennik Bałtycki” nominowôł Că do tytułu „Osobowość roku 2023”. W magazynie „Success Man”, co namienił Că obkłôdka – jes mówił m.jin. ô potrzebie stwórbë. Muszi to chwalęc artista? Brëkuje on tegó? Je to tak, co bëlné słowô pôdskôcô Că do pôsobnych útwórczych szněkrënków, a może barzi żdajesz na kritika?

Artista gwësno pôtrzebùje, cobë gô chwalęc, bô bëlné słowô mô w se magiczną môt i dodôwô lecëdłót w twórbie. To je jak cepłi parmiën słuńca pò dłu-dzi zëmie, co sprôwiô ôdecknienié w nas môtów a cháców. Czëj czëj, co to, co twórză, pôrësiwô lëdzczé serca – dôwô mie to sęfa na nowé artistné szëkbë.

To ale nie je letkô darga do dobëcô. Z pòczatkù, równo z twórenim, jem robił na etace, co tej-sej nie szło w pôrze. Klucză ôkôzôł są marketing i regularné dzelenié są swójim útwórstwă. Czedë jem są ôprzestôł czerowac za kôżdă ôpinia i jem pôstawił na autenticznë wëróżiwanié siebie – zaczął jem widzec brzôd robôtë. Pôchwôlenié je balsamă dlô dëszë, jednak to nie je wszëtô. Wôżné są meritoricznë úwôdzi, kônstruktivnô kritika – ône mogą dac pôkrok. W mól tegó czăsto pôtikóm są z niezgară, hejta i zôzdroscă, co mogą pôdcac skrzidła. Lëdze nie pôtrafią pôdsztëcowac swóжих słów wëjasnienim, czëmù – to robi, że takô kritika je jałowô i może sprawie, co nie mdze wôrto. Lëdzczé krzëwé gôdanié spłiwô pô mie jak wôda pò kacze. Jem są te doznôł i jem zgôdă, co nié kôżdëmù są mûsi widzec to, co robiă, i prosto robiă swôje pò swójmù. W tim je kraft, w autenticznoscë. Achtniwóm kônstruktivné doradë, co są bez nie rozwijóm, a krzëwé gôdci są jak daleczy trzôsć za wsă, co mie nijak nie przescygô

Ôdj. ze zbiérów A. Drawca

w dzejanim. Dzakùjă tima, co we mie wierză, i mie wspiérają swă przëtomnosă.

Jak bës zachăcył jinëch, co jesz może nie są wsadłi na chûtczé kôło – do zarizykówaniô twórbë? Je to wôrť są kôpac z kóniă?

Czasă je wôrť szmërgnac wszëtô a pôdjic próbă, cobë wëlezc za bezpieczné ramë swójęgô świata. Żëcë w kômförtowi zonie je jakno drësny pôrt, równak to na wiôldzim môrzu żdają na nas prôwdzëwë przigôdë. Zachăcywóm Was, cobë Wa są ôdwôza wińc z tegó pôrtu, zabëła ô strachù i wzała są w jimë z ryzykă twóreniô. A kôpac są z kóniă je wôrť. Kôzdi artista, co są pôdjimnie wëzwaniô, ôdkriwô nowé stegnë, co gô prowadză do nowëch ôdkrëcôw. Twórzëta to, co kôchôta! Niech pasjô mdze Waszim prowadnika, a nić to, co lëdze pôwiedză. Rozklëwôjta, rozkôscërzôjta swôje trimë, bô to je nôlepszo inwesticjô, co z czasă przëniëse nôpiakniëszy brzôd. Ni mićjta strachù twórzëc na zamówienié. Ôd strzëdnëch stalatów artiscë tak robilë i jich dokazë przedërchałë wieczy. Biëjta lëdzóm na ôczë, chocë w sęcë. Bădzëta na czasu. Dzysdniowôc dôwô nama nôrzadła, co pôzwôliwają dzelęc są swójim útwórstwă z całim świată. Bez tegó nicht są nie dowië ô Waszych dokazach, słowach i wseczëcach. Bëlnota warcywô. Nie przejimôjta są niezgară. Słëchôjta tëch, co Was kônstruktivno kritikujă. Bez to môtëta są rozwic.

ROZMOWA Z ARKADIUSZĂ DRAWCĂ PROWADZYL

A JĂ ZAPISÔŁ TOMÔSZ FÔPKA

mie sa zdaje, że jô dzysó umrza

Te prawie słowa rozpoczynają akcja znónégò kaszëbszczégò filmù *Testament* w reżiserie Adrisa Sypajłë, w chtërnym to przëdny heroja, nordowi gbùr – August Kónéfkà – narôż zachôrzôł, zalégł i udbôł rozrządzëc swòjim majątkã. Ta krótkò kòmediowô fôrma ale bëłno pòkazëje kaszëbszczé mëslenie ò testowaniu. Kò spisanie testamentu je wcyg dlô wiele z nas temata tabu. Skòpicã lëdzy mësli, że wërażenie ôstatny wòlë je zarezerwowóny leno dlô starëszków na śmiertelnym łôzku. Le jak to tak zarichtich je z tima testamentama?

Co to je ten testament?

Testament je òdwòlwalnym rozpòrządzenia majątkã na wëpòdk śmiercë spòrządzivónym bez człowieka, chtërnémù slëchò ful zdolność do prawnëch czynnosców (je 18 lat stòri i nie ôstòł ubezwòlnowólniony), w formie òkreślony bez przepisë. Baczë równak, że pòlszczé prawò nie dozwołiwò na spisanie pòspólnégò testamentu dwòje lëdzy, np. żenialëch – kòzdi z nich muszi spisać swòj wiosny testament (art. 941 i pòstapnc cywilnegò kodeksu)

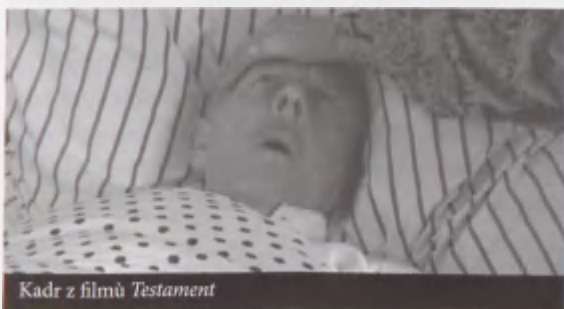
A dò to jaczës zortë tëch testamentów?

Ale jo! Testamentë mòżemë pòdzielëc na zwëczajné i òsoblëwé (pòl. szczególne). Do te pierszégò karna slëchają testamentë: holograficzny (spisóny **w całoscë** wòłsnoraczo), notarialny i ùrządowi (alograficzny) spòrządzivóny przed wòjtã, burmëstrã abò prezydenta. Testamentë zwëczajné mòże spòrządzëc w kòzdi chwilë. Drëdżi dzël testamentów to òsoblëwé testamentë (gabny, rëzowi i wòjskowi). Mòże je spòrządzëc leno w òkreslónëch bez cywilny kodeks stojiznach. Żelë one nie zajistnieją, to testament mdze niewòzny.

Jô lepi lubiã wnuczi, jima zapiszã!

Wspòmniony ju w artiklu August Kónéfkà, czëtajacë swòją ôstatną wòlã, w drobnotach wëjasniwò, co, kòmu i dlócz zapisywò. Pamiatòj równak, że niżòdno ùdokazniëc Twój i wòlë nie je brëkòwné i mòżesz swòj majątk zapisacë, kòmu le chcesz, téż małolatnym, a nawetka dzieckù, jaczé jesz sã nie ùrodzëło, le w chwilë Twòji śmiercë je ju pòczatë (łac. *nasciturus*). Muszi kol te nadczidnac, że zapisanie majątku jiny osobie jak ustawowemu spòdkòbiërcë mòże sã dlô testamentowégò

Mòsz prawné pitanië abò tòczel, chtëren miòłbë bëc òbgòdóny w rodny mowie? Napiszë na adres: klebba2@onet.pl – w pòstapnëch dzëlach *Prawrëch rozwòżaniów* z „Pomeranie” mdã miòł stara òdpowiedzec na pitania Czëtińców.

Kadr z filmù *Testament*

spadkòbiërcë rzeszëc z òbòwiazka zapłatë zachowku, a pòwòłanie do spòdku małolatnégò rodzy dlô tatków skòmplikòwóné òbòwiazczì tikajacë zarządu majątkã dziecka.

Testament pòzytywny i negatywny

Testamentë mòże téż pòdzielëc na pòzytywne i negatywne. Nòkrocy gòdajacë, pòzytywny testament to taczì, w chtërnym spòdkòdòwca òkresliwò, chto mò dostać po śmiercë jegò majątk (mòże to bëc jedna osoba, mòże bëc czile), a w negatywnym testamente testatòr wskazëje, że nie chce, abë spòdk po nim dostała konkretno osoba, co mòże bëc – żlë je do te spòdlë – pòłączone z òdpòsądzenim òd spòsobu (pòzbawieniem prawa do zachòwku).

A czej ten cawny testament dziejò?

Pò òdczëtanim testamentu zajiscony August Kónéfkà swierdzywò, że terò òn ju mòże umrzecë, kò terò òn ju nick ni mò, ani gburstwa, ani koni, ani nawetka budinku. Równak chłòp ni miòł pròwdë! Rozrządzenie *mortis causa* (testament) òdnòszò skutk dopierze z chwilã śmiercë spòdkòdòwczë. Do te czasu to òn (testatòr) je wòłscëcëlã swòjégò majątku i w kòzdi chwile mòże swòj testament mienie w całoscë / w dzëlu abò odwołac (art. 943 cywilnegò kodeksu).

Mdze ten testament wòzny?

Chto ùwòżno òbzéròł film Adrisa Sypajłë, ten wië, że pò cëdównym òzdrowienim August Kónéfkà przedarzł kòrtkã z testamentã, nerwës gòdajacë: „o *warna dóm testament, jò warna dóm!*” Tak tej testament Kónéfczi muszi ùznac za òdwołony i nierodzacy zòdnëch prawnëch skutków. Kò odwołanie testamentu mòże sã òdbëc abò bez spisanie nowégò, abò bez zniszczenie stòrëgò (np. przedzarcë, wërazné przesztichniacë). Pamiatòj, że niewòzny mdze téż testament spisóny na skutk bładu, grozbë abò tedë, czedë spòdkòdòwca ni mógł swòbòdno rozpòrządzëc swòjim majątkã, co mòże wëchadac np. z jegò demencje.

Nie bëło testamentu i co terò?

Czejbë August Kónéfkà umarzł, nie spisëjacë nowégò testamentu, spòsob pò nim slëchòłbë (z dnia jego śmiercë) ustawivóm spòdkòbiërcóm, tj. dzecóm w równëch dzëlach. Tak tej nie jiscë sã, żlë twòj krewny nie spisòł testamentu, jegò majątk nie przepòdò, leno pòdlëgò erbòwaniu na spòdlim ustawù (ò czim w pòstapnym dzëlu). Tak czë jinak testament wòrt je spisać i to nic leno na stòrc lata.

KLEBBÓW MATIS

Powiedzenie „Abyś żył w ciekawych czasach” niektórzy traktują jak przekleństwo.

Podane w tytule wyrażenie *te-tu* widnieje w tekście gwarowym z Drzycimia. Nagrane i spisane później teksty gwarowe są ważnym dokumentem zmian w pomorskiej kulturze. A w ogóle to jest ciekawie i pięknie, i też trudno. Dziwić może zasłyszane na targowisku pytanie: „Czy greckie pomidory mogą udawać nasze?” Komu przeszkadza wędrówka pomidorów? Nasze jabłka też gdzieś wędrują. Tak jest i będzie. Zawsze szukam pokrzepienia, bo z trudami trzeba sobie radzić.

Niedawno na południowe Kociewie, czyli do Świecia, Gruczna, Chrystkowa, dotarł Ryszard Walkowski, człowiek kultury. Już o nim wspominałam, że urodzony w Tczewie, a od wielu lat mieszkający na – jak powtarza – świętej Warmii. Dobrze pamięta „mowę ziemi” i pisze *szportowne* teksty po kociewsku. Rodzinnie zwiedzaliśmy z nim stare Świecie. W zamku krzyżackim – tłumnie teraz odwiedzanym, bo w trakcie odbudowy – odtworzono sklepienie gwiaździste, a w jednej z komnat wystawiona jest naturalnej wielkości kopia obrazu Jana Matejki „Bitwa pod Grunwaldem” razem z pracami powstałymi w kontekście bitwy i z inspiracji nią... Koniecznie trzeba było zajrzeć do zalewanej ongiś przez powódzie świeckiej fary, gdzie epitafia starosty świeckiego, kasztelana chełmińskiego, a nawet wojewody pomorskiego przypominają o historycznej roli grodu osadzonego w widłach Wdy i Wisły.

Z terenami zalewowymi umieli radzić sobie Olędrzy i też specjalna grupa religijna menonici. Kiedyś pisałam o ich odwiedzinach – śladami przodków. Znowu było uroczyste spotkanie. Chlebem i solą przywitani przez Kociewianki z Jeżewa. Prezentacje tradycji przygotowane przez niecodziennych gości zgromadziły wielu zainteresowanych. Degu-

**Chlebem i solą
przywitani przez
Kociewianki
z Jeżewa.**

stacja menonickich i olęderskich specjałów ożywiła spotkanie. Dawny trunek machandel był niewątpliwie ciekawostką. Zwracano uwagę podczas spotkania na sposób jego picia. Kieliszek z grubego szkła, na dnie śliwka nadziana na wykałaczkę itd. Moją uwagę zatrzymała informacja, że można było w wyrobie domowym dodać *żdziebko kalmusu*, czyli tataraku. Specjalne bułeczki też wypiekano.

Jeszcze o jednym obrazie fotograficznym muszę wspomnieć. Dawne młócenie pszenicy na Kociewiu jeszcze pamiętam. Pszenna mąka w oddzielnej drewnianej skrzyni,

ochowywana bardziej niż *rżanna*, czyli żytnia, bo na *kuchy*, *pómelki* i *zacirki* potrzebna. Kto nie miał maszyny, młócił cepami, a Olędrzy po rozłożonych snopkach przeciągali kamień o kształcie walca. Wspomniane spotkanie przy zabytkowej zagrodzie w Chrystkowie stało się świętem innej kultury, kiedyś tu obecnej.

Żeby nie było, że cudze chwalimy, a swoje nie znamy, trzeba wspomnieć o nadzwyczajnym, choć z założenia roboczym, spotkaniu Kociewskiego Zespołu Parlamentarnego w Nowem nad Wisłą. Posłowie Iwona Karolewska i Patryk Gabriel oraz senator Ryszard Świński usłyszeli od zgromadzonych regionalistów o blaskach i cieniach kulturowego obrazu Kociewia, o bieżących planach, czyli kolejnym kongresie, *plachandrach* i wydawnictwach. Bardzo ucieszyła mnie obecność starostów trzech kociewskich powiatów, prezydentów, burmistrzów i wójtów, przedstawicieli domów kultury i LOT-u „Kociewie”. Warto wymienić reprezentowane miejsca: Belno, Czarna Woda, Gniew, Laskowice, Nowe, Osiek, Pelplin, Starogard Gdański, Świecie, Tczew, Warlubie, Zblewo. Pod koniec wakacji odbędzie się kolejny (już XVIII) Festiwal Smaku w Grucznie, a na początku września będą *znówkiś* Walne Plachandry w Wirtach.

MARIA PAJĄKOWSKA-KENSIK

LIST DO ARTYKUŁU M.M. PIEPERA *BIOGRAFIA KAPRAŁA FRANCISZKA BASMANNA...*

Z dużym zainteresowaniem czytałem w kwietniowej i majowej „Pomeranii” artykuł M.M. Piepera o losach wojennych jego dziadka Franciszka Basmana z Leśniewa. Znałem go osobiście, bo pochodził z mojej rodzinnej wsi Leśniewo, gdzie z dziada pradziada mieszkali moi przodkowie i gospodarzył mój ojciec Józef Lanz (1913-2004).

Losy wojenne ojca były podobne do losów Franciszka Basmana i wielu kaszubskich mężczyzn. Jego losami – szczególnie wojennymi – interesowałem się od młodości. Należał do osób, które nie kryły się ze swoimi wspomnieniami i chętnie o wszystkim mówił. A pamięć miał doskonałą i umysł sprawny aż do śmierci. W latach 90. ub. wieku zacząłem robić notatki i nagrywałem na dyktafonie jego wspomnienia.

W 1939 r. nie został zmobilizowany, gdyż od urodzenia miał słaby wzrok i w wieku poborowym był wezwany na komisję wojskową do Grudziądza, gdzie dostał zwolnienie od wojska. Przed wojną i w czasie wojny pracował jako młynarz w puckim młynie. Do Pucka dojeżdżał rowerem. 8 września 1939 r. do wsi wkroczyli Niemcy. Miejscowi gospodarze niemieccy (w Leśniewie było ich wielu) witali Wehrmacht flagami ze swastyką. Ojciec jak co dzień rano pojechał do pracy. Wracając po południu, na skraju wsi został zatrzymany przez patrol niemiecki i zaprowadzony do remizy strażackiej (kilkadziesiąt metrów od domu rodzinnego), gdzie już przetrzymywano innych mężczyzn. W kolumnie, pilnowani przez Niemców, pomaszzerowali do Połczyna, gdzie przetrzymywano ich na majątku Niemca Hannemanna. Stąd ciężarówkami przez Leśniewo wieziono ich do Łęborka, skąd pociągiem transportowano w głąb Niemiec. Ojciec opowiadał, że przejeżdżali przez Berlin, Niirnberg (Norymberga – ojciec używał nazw niemieckich) i jeszcze dalej, gdzie wreszcie z pociągu wyładowano ich i zaprowadzono do obozu. Ojciec nie wymienił nazwy obozu, ale przypuszczam, że był to obóz koncentracyjny Dachau. Za drutami było pełno ludzi, którzy wyciągali do nich ręce, błagając o pożywienie. Lecz oni sami byli głodni, gdyż od pojmania prawie nie jedli.

Na początku listopada z obozu zaczęto zwalniać mężczyzn z terenów wcielonych do III Rzeszy. Do-

tyczyło to również mężczyzn z Leśniewa. Wracali pociągiem w stronę Gdańska. Do Hammerstein (Czarne w powiecie człuchowskim), gdzie się zatrzymali, po swoich pracowników (też wywiezionych we wrześniu) ciężarówką przyjechał pewien przedsiębiorca, Niemiec z Pucka, którego ojciec znał. Poprosił go, by zabrał go ze sobą, gdyż w ten sposób mógł szybciej dotrzeć do domu. Niemiec zgodził się i w ten sposób w połowie listopada [ojciec] wrócił do domu. Pamiętał, że w polu akurat skończyły się ostatnie prace przy zbiorze brukwi pastewnej. Wygłodniały, zmarznięty, gdyż cały czas był w letnim, cienkim ubraniu, ale szczęśliwy, że znowu jest w domu.

Ojciec opowiadał, że Franciszek i August Basmannowie i ich szwagier Jan Glembin wracali pociągiem jadącym do Gdańska, który miał zatrzymać się w Wejherowie. Tu mieli wysiąść i wrócić do Leśniewa. Niestety, pociąg nie zatrzymał się w Wejherowie i wszystkich zawieziono do Gdańska, skąd później trafili do Stutthofu. M.M. Pieper w swoim artykule pisze, że losy obozowe Franciszka Basmana były nieco inne. Na szczęście Franciszek z Augustem ze Stutthofu wrócili do domu, lecz ich szwagier Jan Glembin zmarł w obozie. Rodzina została powiadomiona, że na katar żołądka.

Dalsze losy mojego ojca były podobne do losów Franciszka Basmana. W 1943 r. został powołany do Wehrmachtu. Przez słaby wzrok był przeważnie amunicyjnym lub obsługiwał zaprzęgi konne. Skierowany został w Alpy francuskie, gdzie Wehrmacht walczył przeciwko partyzantom francuskim. W sierpniu 1944 r. podczas jednej z bitew ukrył się i przeszedł do partyzantów. Teraz walczył przeciwko Niemcom. Ten okres w dokumentacji wojskowej zaliczony mu został jako udział w partyzantce francuskiej. Posiadał legitymację POWN (Polska Organizacja Walki o Niepodległość). W grudniu 1944 r., gdy Polaków zaczęto werbować do Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, zgłosił swój akces do Armii Andersa. Został zaokrętowany w Marsylii i w 1945 r. jeszcze walczył na froncie we Włoszech. Z Anglii do Polski wrócił w sierpniu 1947 r.

JÓZEF LANZ

moje karsińskie dni

RELACJA RODZINY HELENY WAŁASZEWSKIEJ Z BRZEZIŃSKIEJ

W majowym numerze „Pomeranii” ukazał się fragment wspomnień Heleny Wałaszewskiej *Moje karsińskie dni* (rękopis udostępnił nam prof. Józef Borzyszkowski). Autorka z sentymentem wspominała pracę w młynie należącym do Aleksandra Piaseckiego. W bieżącym numerze publikujemy aneks do jej losów, nadesłany przez krewnych Heleny Wałaszewskiej.

Starogard Gd., dn. 3 V 2024 r.

Helena Brzezińska urodziła się 15.06.1922 r. w Czersku jako czwarte z sześciorga dzieci (Maria, Stefania, Antoni, Helena, Zygfryd, Zosia) Teofila Brzezińskiego i Heleny Brzezińskiej (z domu Kleśińskiej). Została półsierotą w wieku siedmiu lat. W 1929 r. zmarła jej mama.

W 1930 r. ukończyła szkołę powszechną ze wzorową cenzurką. Następnie odebrała średnie wykształcenie, tzw. małą maturę, w Gimnazjum Żeńskim w Chojnicach, w którym oprócz podstaw nauczania przyswoiła łacinę, język francuski, grę na pianinie i akordeonie, wiedzę do prowadzenia domu. Szczególnie interesowała ją historia, w tym mitologia rzymska i grecka. Wiedza mamy zaskakiwała, ponieważ zapamiętała wszystkie mitologiczne postaci i stwory.

Lata miały, wybuchła wojna i 3.09.1939 r. Niemcy aresztowali jej dwóch braci – Antoniego i Zygfryda. Starszy brat prawdopodobnie został rozstrzelany pod Łukowem, a młodszy Zygfryd, „świeżo upieczony” nauczyciel muzyki w szkole powszechnej, trafił do obozu Stutthof. Słuch po nich przepadł. Obaj zostali zamordowani przez Niemców.

Mama po szkole zatrudniła się jako pracownica biurowa w czerskim tartaku. Jako że musiała odbierać nierzadko niemieckie telefony, ze strachu nauczyła się szybko tego języka. W wyniku działań wojennych jej dom rodzinny – Hotel Centralny – został zbombardowany przez Sowietów w roku 1945. Cała rodzina Brzezińskich schroniła się wtedy u rodziny w Czersku.

Po wojnie na zgłiszczach hotelu dziadek odbudował dom piętrowy. Mając 31 lat, Mama wyszła za mąż za Jana Wałaszewskiego w roku 1953, sąsiada z dzieciństwa, zamieszkałego naprzeciwko hotelu Brzezińskich w Czersku, w domu państwa Gościńskich.

Rok 1953 otwiera etap życia w Starogardzie Gdańskim. Mąż Heleny Jan był na ostatnim roku studiów w Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych na Wydziale Malarstwa, specjalność malarstwo architektoniczne. W tymże roku urodził się pierwszy syn Wojtek. Później na świat przyszło jeszcze troje dzieci – Marek w 1956 r., Dorota w 1958 r. i Helenka w 1962 r. Pomimo czwórki dzieci Mama

nie porzuciła swoich pasji i wieczorami, kiedy już wszyscy spali, pisała w kuchni swój dziennik i listy do licznych znajomych z kraju i zagranicy. Poświęciła wszystkie swoje siły na wychowanie dzieci. Chętnie jednak uczestniczyła w wydarzeniach kulturalnych w Starogardzie. Jako człowiek umiała zjednywać sobie innych ludzi swą życzliwością i nikt, kto się pojawił w jej domu, nie wychodził bez wypicia kawy czy herbaty oraz posmakowania jej ciasta, nawet listonosz czy interesanci ojca. Prowadziła mężowi księgowość. Dzieliли zamiłowanie do sztuki oraz starych przedmiotów, tj. sztuki użytkowej (serwisy, figurki, książki, obrazy). Zawsze chętnie wspierała swojego męża w jego działalności, np. w parafii św. Mateusza i innych kościołach Pomorza.

W wakacje wyjeżdżała na dwa tygodnie z córkami do Czerska (do swojej młodszej siostry Zo-

fii), do którego przez sentyment chętnie wracała. W Czersku wszyscy ją pamiętali i kochali. Córka Dorota wspomina: „Dziwiłam się i trochę złościłam, kiedy przejście przez miasto wiązało się z częstymi przystankami i pogawędką ze znajomymi sprzed lat”.

Choć sercem i myślami wracała do Czerska, to Starogard także pokochała i poznała z nami stare zakątki miasta i historię. Na jednym ze spacerów z dziećmi odkryła na rozkopanym polu skorupy urn słowiańskich, na podstawie których znajomy doktor historii, pan Bogusław Kreja, naukowiec i wykładowca Uniwersytetu Gdańskiego¹, obronił pracę profesorską. Na innym zaś spacerze dostrzegła na fasadzie jednego z domów figurkę małego Murzynka. Ten fakt ją zaciekawił, opisała jego legendę do artykułu w lokalnej gazecie.

Lubiła spędzać czas na łonie przyrody, między innymi wypoczywać z dziećmi nad rzeką Wierzycą. Pewnego razu zauważyła, że dziewczynka płynąca na dętce od koła zniknęła pod

Helena Wałaszewska z mężem Janem
Fot. Ze zbiorów rodzinnych, dzięki uprzejmości Ryszarda Szwocha

Młyn w Krasinie

wodą. Nie zastanawiając się, rzuciła się w toń wody i ją uratowała. Przypadek zrządził, że pojawiła się ona w dzień pogrzebu swojej wybawczyni. Podeszła do niej córka Dorota, przypominając zdarzenie sprzed lat. Uratowana pomodliła się nad grobem Heleny.

Przeżycia wojenne Heleny wpłynęły bardzo na jej zdrowie, stąd często zapadała w stany lękowe, ale zawsze się z nich podźwigała przy ogromnym wsparciu męża.

Helena po prostu była dobrym i inteligentnym człowiekiem, kochającym życie i ludzi. Wychowała nie tylko czwórkę swoich dzieci, ale lgnęły do niej również dzieci przyjaciół, sąsiadów, członków rodziny. Pamiętała daty urodzin wszystkich członków rodziny, spokrewnionych.

Życiową mądrość czerpała z niezliczonych kart książek. Miała też dar – jak twierdziła jej przyjaciółka – żarliwej modlitwy i specjalne łaski u Boga.

Helena zmarła po wylewie w święto Matki Boskiej Częstochowskiej 26 sierpnia 1995 r. jako ostatnia ze swojego rodzeństwa. Jej grób przysstrajają przeważnie żółte kwiaty, które szczególnie ulubiła.

RODZINA

¹ Tu istotna omyłka. Śp. prof. Bogusław Kreja był wybitnym językoznawcą.

TWÓRCZE ZWĄTPIENIA

Mateusz Titës Meyer, *jacji nie bêt*,
Kreativer, Gdiniô 2024

Mateusz Meyer pisze od wielu lat. Jako poeta wydał w 2012 r. tomik poetycki *zamkô w słowach*, później jego wiersze były publikowane w „Skrze” czy „Stęgnie”, pojawiały się również na portalach internetowych. Pisał także prozę kaszubskojęzyczną, choć nie zdecydował się na prezentację dużej formy literackiej. A zatem Meyer nie zadbował zbytnio o zbiorcze wydanie swoich utworów i dopiero teraz wychodzi jego druga publikacja zwarta. Czytając jego najnowszy tomik, można zrozumieć, dlaczego poeta nie spieszy się z ogłaszaniem drukiem swoich utworów. Przecież akty wrażliwości oraz myśli, które dokonały się w jego świadomości przed napisaniem wierszy, nie są optymistyczne, więcej — są zniechęcające,

wręcz agnostyczne, choć chyba nie nihilistyczne. Chyba, ponieważ podmiot liryczny utworów jednak zdecydował się podzielić swoją „wiedzą nie-radosną”, a więc nie osunął się w szaleństwo czy też nie zamknął zupełnie, jak to się stało z Fryderykiem Nietzsche, przenikającym swoim lśniącem mrokiem większość wierszy Meyera.

Zbiorek *jacji nie bêt* nie zawiera dużej liczby utworów, mimo to podzielone one zostały na pięcioczęściowy układ. Owe działy nie mają osobnych tytułów, a odróżniają się między sobą graficznymi znakami krzyża-miecza. Takie wizualne sygnały mogą odnosić się do elegijno-trenowej tonacji tomiku, który nawet w formach typograficznych utrzymuje poważny nastrój. Pierwsza część zbioru Meyera zawiera cztery wiersze, które wprowadzają w tematykę i stylistykę całości kompozycji. Nie są to jednak utwory, z których klarownie wyrastają tematy dla późniejszych liryków. To raczej krótki błysk w ciemnym pokoju albo spojrzenie przez chwilę w zacienioną przestrzeń, aby dopiero później przypominać i analizować obraz, który się wówczas widziało. Inicjujący zbiorek wiersz *dwierze* sugeruje taki sposób postępowania, kiedy wywołuje lunetę lub judasza jako metody oglądu świata. Mimo posiadania tego typu narzędzi poznania podmiot wierszy wcale nie jest pewny tego, co się wydarza lub wydarzyło. Wiersze *Zédzeroraz Ôbrôzk* wskazują raczej na rodzaj przeżywanej obcości w miejscu, w którym się przebywa. Ani ściany domu, ani elementy wy-

stroju — wydawałoby się tak skutecznie budujące przestrzeń bezpieczeństwa — nie są w stanie zmniejszyć wrażenia zwątpienia, rozrzedzenia i rozmywania się doświadczenia.

Druga część *jacji nie bêt* to seria bezwzględnych aktów obdzierania się ze złudzeń. Są tutaj akty zwątpienia w sens życia (*žecé*), w miłość (*miłota*), w relacje społeczne (*łżélstwa*), w bliski związek emocjonalny z drugim człowiekiem (*niełakôta*). Podmiot bez dramatyzowania wyznaje również swój dystans, rozczarowanie, a nawet rodzaj obojętności wobec systemów religijnych (*daremstwô*) i wiary (*niełtczenié*), co wskazuje na permanentny kryzys wartości. Jakież pogłosy zawieszenia siły wyższej jeszcze co prawda pobrzmiwają, ale są to jedynie echa i zniekształcone dźwięki sacrum (*bóg, światło*). Nagromadzenie w wierszach Meyera tak sugestywnie negatywnych przypadków poznania jest obezwładniające i chyba o taki właśnie efekt przytłoczenia chodziło.

Tym bardziej na delikatne sygnały nadziei wyrastają wiersze z trzeciej części zbioru, w której nie tylko widoczny jest strach przed egzystencjalnymi wyborami (*niewëbiéi*), ale też zjawiają się marzenia o odwadze i lepszej przyszłości (*kraft*). Nawet wydawałoby się tak refleksyjny i rozliczeniowy wiersz o jesieni (*sezon*) nie jest jakimś jękiem utraty, a raczej zapisem zgody na upływający czas oraz roztopianiem się w momentalności i blasku chwili. Niewielkie to sygnały

pozytywnego odbioru rzeczywistości, ale może tym bardziej warto było je docenić w zapisie krótkich wierszy.

Czwarta część tomiku Meyera także jest bardzo skromna: raptem trzy nastrojowe liryki z obrazami natury (*trurôcze, kôłpie, trurôcze 2*). Nie są to wiersze krajobrazowe i nie mają na celu opiewać piękna kaszubskiego pejzażu. To raczej odmiana wierszy symbolicznych, w których ornitologiczne motywy przywodzą na myśl znaczenia tanatyczne. Zarówno bowiem łabędź, jak i żuraw to ptaki, które w obrazowaniu poetyckim odnoszą się do śmierci i wieczności. W kulturze europejskiej, a zwłaszcza w tradycji antycznej i chrześcijańskiej, łabędź jest oznaką wysublimowanego piękna, a także miłości przekraczającej przemijanie. Dla kaszubskiego czytelnika nie bez znaczenia *kôłp* odnosi się do jednego z najpiękniejszych wierszy Jana Drzeżdżona. Meyer w porównaniu z lirykiem autora *Twarzy Smętka* jest bardziej powściągliwy i w swoim utworze zjawiające się łabędzie ukazuje w znaczeniu majaku, nie do końca określonego przecucia i niepokoju. Ważniejsze dla podmiotu wierszy okazują się żurawie, dostojne oznaki takich wartości, jak arystokracizm ducha, szczęście i nieśmiertelność. Co ważne, w wierszach istotne są nie tyle konteksty obecności natury manifestującej się przez obecność ptaków, co wyrażenie nastroju wyczerpania, odchodzenia i zanikania. Taki właśnie stan odczuwa podmiot utworów nie tylko w sobie, ale wskazuje też w kolejnych wersach, że ów stan rozciąga się nad zewnętrzną wobec niego przestrzeń życia.

Ostatnia, piąta część zbioru *jaczi nie bét* to niewielki zestaw miniatur poetyckich i największy w tomiku utwór-manifest. Co form krótkich, to

nade wszystko dotyczą one doświadczenia momentalności, które podmiot notuje w odniesieniu do przecucia śmierci (*wiornienie, hęc*) albo do fenomenów myśli (*nibêmutei*). Są to utwory wysoce enigmatyczne, napisane na wysokim poziomie abstrakcji, gotowe na rozliczne odczytania i interpretacje, co dla jednych może być ich zaletą, a dla innych wadą. Krótkie wiersze Meyera pojawiają się nieco zaskakująco, bez silnego powiązania z jakimś systemem filozoficznym, niczym rozbłyski na burzowym niebie. Ów nastrój burzy nie został tutaj przywołany przypadkowo, gdyż ostatni wiersz tomiku Mateusza Meyera można przyrównać do potężnego wyładowania emocji, przemysleń, krzyku i złorzeczenia. Tytułowy dla zbioru utwór to gest odważny, bezkompromisowy, przypominający poetykę twórców *beat generation*, co przynosi kaszubskiej liryce sporo gwałtownego ognia i wyzerającego żaru. Odnajdziemy tutaj gęsty, maziowaty, pełen brudu i hałasu świat zewnętrzny, z wrzaskiem zjawisk, które przytłaczają wrażliwość podmiotu, wystawiając go na oddziaływanie używek, bezrefleksyjnego życia i wygodnictwa. Odnajdziemy również poskręcany, naznaczony bólem świat wewnętrzny podmiotu, który swoją alienację odbiera niczym kosmiczne wręcz napiętnowanie i przekleństwo. W tytułowym wierszu obrazy degeneracji i rozpadu doprowadzają do zaty, podmiotowi pozostaje jedynie, niczym w poezji Allena Ginsberga, skowycić i zakończyć wiersz słowami o odrzuceniu.

Zbiorek *jaczi nie bét* zaopatrzony został w dedykację-autodeskrypcję: *Te tuwô wiérztë w wikszim dzëlu pôwstôwałë, czej usôdca mieszko! w Szklonym Zòmku Ksyżëstwa*

Wichrowëch Grzëpów. Zbiër je dedikôwóny wszëtczim jistwóm, jaczë twôrzëtë nen plac. Warto przystanąć przy tych zdaniach, gdyż wskazują na specyfikę stanu świadomości podmiotu lirycznego utworów. Metafora szklanego zamku odnosi się do określonego typu literatury, nasiąkniętej idealizmem, poczuciem odseparowania oraz melancholii. To typ sztuki, kiedy twórcy czują się przekleci i odrzuceni — jak Charles Baudelaire w wieku XIX czy Allen Ginsberg w wieku XX. To rodzaj wypowiedzi, kiedy powątpiewa się w ludzkość i w sens człowieczego bytowania — jak u Thomasa Stearnsa Eliota czy u Rafała Wojaczka. Wymienione przed chwilą dwa nazwiska nie są jedynie asocjacją interpretatora, wszak pojawiają się bezpośrednio w wierszu lub w biografii poety. Oznaczają szacunek autora wierszy dla mrocznych poetów, którzy potrafili bezwzględnie, wręcz okrutnie nazwać człowiecze ograniczenia. Wichrowe wzgórza wspomniane w dedykacji odnoszą się do egzystencjalnego niepokoju, poczucia rozchwiania i gwałtowności. Te akurat cechy poza ostatnim wierszem zbioru nie są silnie widoczne, ale chyba właśnie one patronują „chmurności” i niechęci do świata i ludzi, tak wyraźnych w pozostałych formach poetyckich.

Po kaszubsku nieczęsto się tak pisze, właściwie prawie wcale. Tym większa odwaga Mateusza Meyera, że postanowił wyrazić spleen, który odbiera chęć do życia, obnażając pozorność wartości społecznych, idei filozoficznych czy religii. Skoro tomik *jaczi nie bét* to zapis przeszłości, z dużą ciekawością można wypatrywać kolejnego zbioru poetyckiego. Oby nie trwało to tak długo, jak dotychczasowe tempo wydawnicze.

DANIEL KALINOWSKI

z möcnomödrima plachcama na skrzidlach

Tak so mësłā, że człowiek, w jaczégō głowie pōwsta deja helikōptera *Apache*, pierwi na gwës przëzërōł sā na sklarza. Te ōwadë sō latającyma maszinama do zabijaniō jinëch, kō chcemë rzec prōwdā – pësznyma. Chto bë miōł chāc ōbezdrzec jich imagō (dozdrzeniałā förmā), niech sā wëbierze nad jaką strëgā, rzëkā abō jezoro. Prawie je na to dobri czas.

Na zóczātku czerwińca razā z Kazmierzā, chtëren je fotorepōrterā, jesmë sā wëbrelë nad Słëpiā. Na Gółābi Górze kōle mōstu rzëka wëchōdzy z lasowi cëni, żebë chōc na sztërk dostać słuńcowëch parmiëni. Wiedzōł jem, że prawie tam bādā mōgł trafie mōdrëgō przezdrzëlnika (*Calopteryx splendens*, pol. *świtezianka błyszcząca*), jednëgō ōd naszich nōpëszniëszich sklarzów (*Odonata*). Bëła wnet dzesātō gōdzëna i słuńce ju dosc mōckō prazëło. Pasownë wiodro na pōdzëranië sklarzów. Widzec, ōne tëż bëłë ti dbë, bō na brzegu rzëczy bez jiwru dozdrzōł jem mikroheliķōptërë. Gōrā miałë prawie mōdrë przezdrzëlniczi. Ōsoblëwie sōmce. Nie je to dzywnë, bō jich cemnomōdrë skrzidła łiszczālë w słuńcu. Jidze je pōznać wedle wiōldżëgō plachca echtmōdrotë na lecëdłach. Je ōn baro wërazny. Kōzdi sōmc pilowōł swōjégō dzëlëka brzegu, czasā mëtrowëgō, czasā dlëgszëgō. Co chwila nëkōł sāsada abō zbłādzonëgō cëżyńca, chtëren bez przëpōdk, a mōże dlō próbë, wlatiwōł w jegō rum. Jedna wiōlgō gōńba a biōtka!

Wiele mni dozdrzōł jem samniców, jaczich skrzidła sō wiele barzi przezërnë, a reszta cała mō metalicznozelonā farwā, i dzāka temu lepi tacëłë sā nad wōdā i w brzegowi zeleniznie. W jednym placu ōdało mie sā dozdrzec miłotā mōdrëch przezdrzëlnikōw. Je to ōsoblëwi szpetōczel. Samnice nië wiedno mają ōskōmā złāczëc sā z sōmcā. Czasā dlōte, że ju wczasni miałë przigōdā z jinym. To temu naōżeni mōckō trzimie jā swōjim chwëtadłā, jaczëmō na kuńcu ōdwłoka, a energiczno rësżō kōpūlacyjnym nōrzādłā. Z pierwsza nie jidze ō to, żebë strziknac sëmia. Sōmc specjalnyma włoskama próbujë „wëczëszczëc” samnicā z tegō, co mōgł ōstawić w ni pōprzëdny kōchōnk. Dopierzë pō tim mō starā dac cos ōd se.

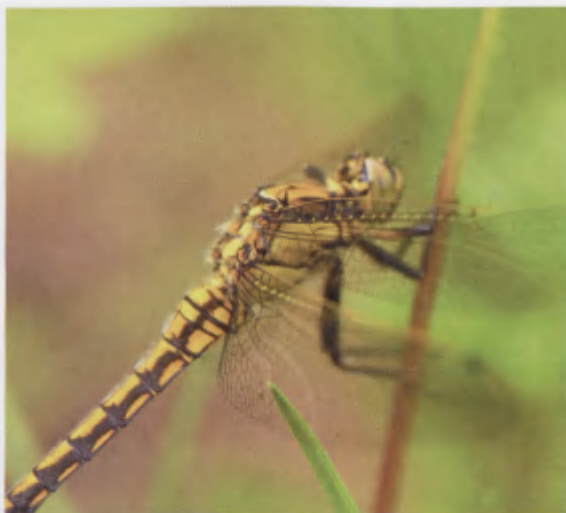
Niejstnoskrzydłi sklōrz na brzegu jezora Jasoniō

Skōrëpa pōnarwë niejstnoskrzydłëgō sklarza

Samnica, jak ō wszëtczych sklarzów, sklōdō jaja pōd wōdā na roscënach. Wëklëtë z nich pōnarwë, jistno jak jich starszi, sō drapieżnikama. Jedzā jinë ōwadë. W rzëce bādā dozdrzeniewac kōl dwùch lat. Tej wińdā z wōdë, sādñā na jaczim lësce, a tej gōrā chrzeptu wińdze z nich dozdrzeniałi ōwōd. Z pōnarwë ōstōnie leno skōrëpa. Dodrzeniałō forma badze żëła do kuńca zëlñika, zóczātku sëwnika.

Mōdri przezdrzëlnik slëchō do rodzëznë przezdrzëlnikōw *Calopterygidae*. Ta, razā z jész trzema familiarna, twōrzi pierszë karno: jistnoskrzydłëch *Zygoptera*, bō jich lecëdłā sō taczë same. Jidze je tëż pōznać pō tim, że czëj sādñā, sklōdajā lecëdłā na ōdwłoku abō ōstōwياجā wnet złożonë. Drëdzë karno

Samnica leccęła raznégô (*Orthetrum cancellatum*)

Samnica mōdropónka

Sómce mōdropónka

to sklarze niejistnoskrzidlé *Anisoptera* (piąc familiów). Ű nich jedna pōra leccędlów je zdebłto wiakszō ôd drędzi (sztōłt téz jiny jak ű jistnoskrzidlęch), a czej so sadną, óstōwiają je rozłożoné na böczy.

Mē z Kazmierzā mielē chāc trafie téz te jinégatēnczi, temū pōrā dni późni wēbrelē mē sā tam, gdzie wōda je, kō nie płēnie, rechūjącē, że sā tam jinszē sklarze.

Z pierwsza jachelē mē nad jezoro Rzepnica krótkō Bětowa. Bēto kōle szōsti pō pōłnim i mielē mē strach, że sklarze mōże ju nie bādā lōtałē, ale űtaconé gđes w lēstwinie nie dadzą sā pōdzerac. Równak niē, sygłto nama pōdćńc do brzegū, zebē dozdrzec pierszē sklarze. Bēto jich skōpica, nē kō leno ôd jedny rodzēznē, ôd mōdropónków *Coenagrionidae*. Jak prosto jidze zmerkac, sómce ti familie mōgā sā pōchwalēc tej-sej mōdrā farwā. Leno mōdropónk czerwiony je... czerwiony. To mōłē sklarze. Na przēmiar taczī mōdropónk jigłā *Nehalennia speciosa* je dłudzi leno na 3 centimétrē. Nōwiakszi kűzynowie z jinēch rodzēznów mają nawet 8 centimétrów!

Tak samō bēto wedle błotka, jaczē bēto kilométer dali. Wiele mōdropónków i nic wiācy. Pō prōwdze rōz abō dwa przemērgłē wedle naju jaczēs wiakszē sklarze, kō nie delē mē radē zrobic jima ôdjimka, zebē na spōkójno doznać sā, z jaczégō sā gatēnkū.

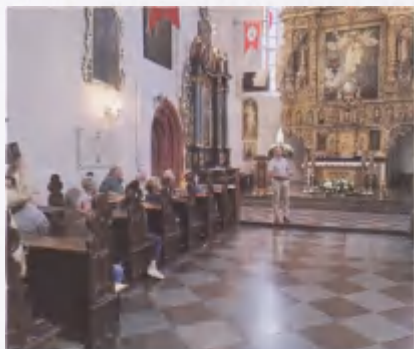
– Chcemē jachac do Jasonie. Wierā tam trafimē co ôd niejistnoskrzidlęch – zabédowōł Kazmierz. Czāsto biwō w Jasonie wedle rodzēznē. I prawie tam wczasni zjimōł samnicā *Orthetrum cancellatum*. Wiōłgō, żółto-czōrnō, pēsznō. Mōże i dzysō sā iidō? Tak mē jachelē. I pō prōwdze ju przed wsā na brzegū jęzora witałē sā z nama wielnē sklarze. Lōtałē, krācācē nieprzezdrzōną trajektoria, w gōńbie za mōłima ōwadama, to nad wōdā, to nad trōwā. Chōdzēlē mē za nima w tā, w dręgā, abō stōwelē nōdzejno, że równak chōc rōz dla ôddichū sadną krótkō a pōzwōlā sā lepi przēzdrzec. Niē, jaż tak gōscynnē nie bēłē. Prōwdac Kazmierz űdostōł w aparace pōrā, nē niē tēli wērazno, zebē pōznac gatēnk, dejade dosc, zebē zmādrzēc w nich niejistnoskrzidlē.

Z brzegū pōjachelē mē na plac, gdzie Kazmierz wczasni zjimōł samnicā *Orthetrum cancellatum*. Je to krótkō lasu i jaż 300 mētrów ôd wōdē. Dlō wiele gatēnków to za dalek, kō dlō mōcnégō sklarza to sā dō, leno zebē bēto za czim lecec. Tim razā zōs dwie, trzē, nimō późny pōrē, robiłē tu jachtā, gōniłē jak ôgłēpiałē. Szkōda, że jistno jak na brzegū, nijak nie chcałē sa nama lepi pōkazać. Pō dobrī pōł gōdzenie bēlē mē nawielony naszā nimōcā. Czej ju jesmē sedlē do auta, krótkō nas warbel zlecōł nazemiā. W dzobku trzimōł wiōldzégō sklarza. Bił nim ō kam, zebē dobie ôfiarā, a chūtkō ôbriwōł skrzidełka. Ptōch jakbē chcōł nama dokazac, że sklarze to równak niē wszētkō, co wōrt ôbzerac w Jasonie...

PD

ÖDJ. K. ROLBIECZKI

TÈCHÓM, ŻUKÓWÒ, SZÈMÓŁD. WANOGA GDIŃSZICH KASZÈBÓW

Uczestnicë kursu kaszëbszczégò jãzëka, jaczi órganizëje Kaszëbsczé Fòrum Kùlturë w Gdinie, pòjachelë ze swòjim szkólnym Darkã Majkówsczim na edukacją wanogã.

Zaczãlë jã 6d Spòdleczny Szkòłë w żukówsczim Tèchómiu. Ji direktórka, i równoczasno metodicznò doròdczka kaszëbszczégò jãzëka, Elżbieta Prëczkòwskò òpówiedza ò robòce w prowadzonym przez siebie mòlu, òsoblëwie ò nòuce kaszëbszczégò jãzëka i rozmajitëch dzejaniach, co promują w szkòle kaszëbiznã. Prawiła téż ò czekawëch materiałach, jaczé są na starnie <https://www.akademiakaszubska.com/>.

Pòsobnym pónktã na karce wanodżi bëło Żukówò i tameczné pòklòsztorné bñdinczi, jaczych historio je spartãczonò z sostrama norbertankama, chtërne przëjachałë tuwò ju w XIII wiekù. Najim prowadnikã w nym mòlu bëł Eùgeniusz

Prëczkòwsczi, autòr wiele ksążków i filmów ó Kaszëbach. Rzekł ò historii Żukowa i całëch Kaszëb, wspòminòł lëdzy zasłużonëch dlò najich stròn i pòkazywòł zabëtëzi.

Pòzni uczestnicë wanodżi jachelë do Szëmòłda, dze w snòzi bibliotece (jakò mò swój plac we widzałim, nowòczasnym bñdinku Samòrządowégò Centrum) pòtkelë sã z młòdima kaszëbszczima dzejarzama i szkólnyma: Justina Pranszka, autòrkã czekawëch pòwiòstków dlò dzòtk, i Gracjana Fòpkã, gazëtnikã i badérã historii swòjégò òkòlò, òsoblëwie Dolmierza. Òbgòdka z nima bëła fùl pòzytiwny energii, a tikała sã kaszëbszczi lëteraturë, piastowaniò jãzëka, tradicji i kompleksów, jaczé wcyg są żëwé przëdno w starszych pòkòleniach (nié le w Szëmòłdze a Gdinie).

Na kuńc direktórka Pùbliczny Biblioteczki Gminë Szëmòłd Iwóna Piastowskò òpówiedzała ò tim, jak przëbòcziwóné są pòstacje kaszëbszczich pisarzów zrzeszonëch z szëmòłdzkã zemiã: Alojza Nògla, Jana Piepczi, ks. Lëóna Heyczy i Bòlesława Bórka. Wspòmnãła ò kònkursach dlò dzecy i młòdżëznë, ò wëdówónëch ksążkach i jinëch òrtach promòcji kaszëbszczégò ùtwòrstwa.

RED.

WEJROWÒ. WÈSTÓWK Ò KASZÈBSCZICH ŻÓLNÉRZACH

W Mùzeum Kaszëbskò-Pòmòrszczi Pismieniznë i Mùzyczi we Wejrowie 14 czerwińca bëł wernisaż wëstòwku pt. „Piloci z Kaszub w bitwie o Anglië”. Przedstòwiò òn historiã lotników, chtërny słëchelë do Pòlszczich Lëftowëch Sëłów na Zòpadze òb czas II światowì wòjnë. Jak czëtómë we wprowadzenim do wëstòwku: „Na zasadzie przykłądu zdecydowano się zaprezentować losy dwunastu pilotów. Ich życie opowiedziane jest za pomocą obrazów wykonanych przez wejherowskiego malarza Tadeusza Trockiego oraz licznych pamiątek historycznych”.

Ódj. LS/MKPPIM

Wernisaż òtemknął direktór Mùzeum dr Michòł Hinc. Pòzni pòzeszli gòsce mógłë wëstëchac artisticznégò dzëlu wëdarzeniò – Èwa Beliajewa z karna „Norda Kids” zaśpiëwała frantówkã „Wierzby i Bociany”, a Małgòrzata Lange z karna „La Via Voice” zaprezentowała dokòz „Dòdóm”. Pòtemù ò wëstòwkù òpówiedżòł Tadeusz Trocczi. Rzekł ò żëcym namalówónëch przez niégò dwanòsce lotników. Wëstąpił téż Kazimierz Semmerling, chtërén wspòminòł swòjégò ojca pór. Bruna Semmerlinga.

Wëstòwk bådze do òbzëraniò do 6 zëlnika w Ksążnicë prof. Gerata Labudë we Wejrowie.

MSZ

CHÓNICE. ÚNOWIONÒ STANICA

Chóniczi part Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniò mò swòją stanicã ju òd 40lat. Òd te czasu wësżëti na ni nòdpis „Kaszëbë – naszò móc i chwała” a téż wizerënczi grifa i tura, parłãczã nòlëzników i dodówają jima mócë do dzejaniò.

Pó tëlì latach brëkòwała òna równak iinowieniò. Pòd òkã autora projektu stanicë, Janusza Jutrzenicz-Trzebiatowszczégò, wiérną replikã zrobiła Gabriela Reca. 15 czerwińca stanica òstała pòswiãconò w bazylice pw. Scãcò sw. Jana Chrcëcela w Chónicach. Úrocżëstã mszã òdprówielë kaszëbszczi ksãża: Jack Dawidowsczi, Karól Misursczi (pól. Mi-siurski) i Mòrcën Ruszkòwsczi. W ti

Ödj. Aleksander Fudali

wôzny chwilë chönicczim zrzeszeńcóm towarzëlë przedstôwcowie partów w Lëpińcach, Gduńsku i Bëtowie (je wiedzec, ze swójima stanicama).

Pò mszë ùroczyłna warała w aulë Ögłowösztołcącégö Liceum m. Chónicczich Filomatów. Kazmierz Östrowsczï ópówiedzól ö początkach partu i stanicë w Chónicach. Przemówielë téż: przednik KPZ Jón Werowińszci i zöstäpca bürmëstra Adóm Kópczińszci. Tradycyjno bëło wbijanië gózdzy w drewnlëszcze przez dobrzińców. W artystycznym dzëlu prezentowało sã Karno Pieśni i Tuńca Chónicczï Zemi „Kaszuby”.

RED.

GDINIÖ. MALËNCZI ALICJE SERKÖWSCZI

Kaszëbsczë Förum Külturë i Kaszëbskö-Pömörszczë Zrzeszenië Part Gdiniö rôczą do öbezdrzeniö wëstôwkù pt. „Malowane na szkłë”, na jaczim sã prezentowónë dokazë Alicje Serköwsczi.

Artistka pöchödzï z Kartuz, je absolwentką gduńszci Akademii Snözych Kuńsztów, zajimö sã przedno wëszïwä i malowanim. Öd roku

Ödj. am

1993 tworzi malënczi na szkłë. Prawie za ùsödzczi tegö örtu dostała rozmajité nödgradë w regionalnëch i ögłowöpölskich konkursach. W roku 2003 östała uczestnionö medala za zasłëdzï w rozkoscërzanim lëdowégö ùtwórstwa (przëznól gö ji gduńszci part Stowórë Lëdowëch Artistów m. Longina Maliczcégö). W roku 2015 naja redakcjö wraczelä ji Örmüzdowä Skrä, a w 2018 Marszölk Pömörszczégö Wöjewództwa döl ji specjalną nödgradä za „stolemnë zasłëdzï w artystycznym dzejanim”.

Malënczi na szkłë Alicje Serköwsczi zdobiä wiele sedzbów pömörszczich instytucjów i stowörów, a nówikszą jich kolekcjä mó w swöjich zbierach Kaszëbszczë Müzeum w Kartuzach.

Wëstôwk w Gdinie mözeta öbżerać w sedzbie Kaszëbszczégö Forum Külturë w Gdinie kól al. Piłsudsczégö 18 do 30 sëwnika 2024 roku.

RED.

Ödj. z archiwum EP

ŻUKÖWÖ. NA WDÖR KRÖLA

W 117. roczëznä kaszëbszczégö kröla Karola Krefftë östało zörganizowónë zëñdzenië kól jegö grobu na żuköwsczim smätarzu. Przëjachelë przedstôwcowie partów Kaszëbskö-Pömörszczégö Zrzeszeniö z Banina i Żuköwa a téż karna „Bazuny”.

Potkanië przërechtowëlë uczniowie Spödleczny Szkötë nr 2 w Żukowie pöd czerënkä Eugeniusza Präczköwsczégö. Żëcé i dzejanië Karola Krefftë przedstawilë: Miłosz Kucyk, Jakub Mazur i Lidiö Szałköwskö, chtërny uczą sã kaszëbszczégö jäzëka prawie w ti szkole. Przëböczëlë roböta „kröla Kaszëbów” w kòrpòracje sztuderów Cassubia we Warszawie i piastowanië naji külturë na kaszëbsczï zemi. Filip Czaja, Iga Zwara i Fräcyszsk Tusk recytowëlë wierztë ö kaszëbsczï taczëznë. Nie zafelało téż patrioticznëch spiëwów. Całosc prowadzëlä Agata Herlik-Herlikiewicz.

NA SPÖDLIM TEKSTU (JD)

GDINIÖ. Ö PÖLITICZNY MËSLË BÄDKÖWSCZÉGÖ

W sedzbie Kaszëbszczégö Förum Külturë w Gdinie kól al. Piłsudsczégö 18 w dniu 14 czerwińca bëło zëñdzenië pt. „Wokół idei Lecha Bädköwskiego”. Przëczëną pötkaniö bëło wëdanië ksäzczï pöd redakcjä Sławinë Kösmulsczi pt. *Myśl polityczna Lecha Bädköwskiego*. Ökróm redaktörzï ti publikacje w debacie ö pöliticznëch ùdbach, samöržädnoscë i regionalizmie wedle Bädköwsczégö wżä jesz ùdzël wespöłäutör ksäzczï prof. Daniël Kalinowsczi, lëteraturoznajörz zrzeszony z Pömörszczim Üniwersytetä w Słëpskü. Örganizatorzë (KFK, Kaszëbskö-Pömörszczë Zrzeszenië Part Gdiniö, Fundacjö „Samorządność” m. Lecha Bädköwsczégö i Miasto Gdiniö) rôczëlë jesz do rozmöwë Bëjatä Kóniarskä – radną Sejmiku Pömörszczégö Wöjewództwa i wiceprëdzniczkä Robötödwöwców Pömörzö. Ökräzë kaszëbsczï rësznotë reprezentowöl Andrzej Búsler – nöležnik Ögłowégö Zarządu KPZ i wice-

przednik gdińszczégó partu ti stowôrë. Òbgòdka tikała przedno deji samòrządność w tekstach Bądkòwuszczégó i ji realizacji w dzysdniowi Polsce. Wiele bëło téż ò dziejanim bütenrządowëch organizaciji, jaczich pòwstòwanie bëło baro wòżné dlô wespółzałożcë KPZ. Na końcu wszëtcë uczestnicë szukelë odpòwièdżë na pitanié, co zrobic, żebë dokazë i żecë Lecha Bądkòwuszczégó bëłë barzi znóné lëdzóm w całim kraju. Zapisënk zëndzeniô môżeta nalezë na karnòlu YouTube Fùndacje „Samorządność” (https://www.youtube.com/watch?v=IXD_jgs79ok&list=PLxUcLxeacftlaKGqkm_jS49htIdsBxRGD).

RED.

ŻUKOWO. WSPOMNIENIE BOHATERSKICH KASZUBÓW

Fot. z archiwum EP

W tym roku uroczystość ku pamięci bohaterskiego 66. Kaszubskiego Pułku Piechoty im. Józefa Piłsudskiego miała niezwykłego gościa. Był nim arcybiskup Mirosław Adamczyk – Kaszuba, który pełni posługę nuncjusza apostolskiego w Buenos Aires. Ten dostojnik kościelny jest jednym z ważnych współpracowników papieża Franciszka. Pod koniec uroczystej mszy podziękował on ks. proboszczowi Krzysztofowi Saganowi za ponadstoletnią posługę w Żukowie (w najbliższym czasie ks. Sagan przechodzi do Wejherowa). Swoją wdzięczność arcybiskup zakończył po kaszubsku: „Wszëtczégó nòlëpszégó!”. Na mszy

kaszubszczyzna również zabrzmiała w odczytanej perykopie lekcyjnej oraz w psalmie.

Z poklasztornego kościoła Orkiestra Gminy Żukowo pod kierunkiem Pawła Gruby poprowadziła wszystkich do figury Królowej Polski, gdzie odbyła się część patriotyczna. W pochodzie wzięły też udział poczty sztandarowe Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego z Żukowa, Somonina, Banina, Przywidza, Kolbud i Gdańska. Okolicznościowe przemówienie wygłosiła nowo wybrana burmistrz gminy Żukowo Mariola Żmudzińska. Przemawiali też prezes Związku Piłsudczyków RP Tomasz Kocent oraz prezes ZKP Jan Wyrowiński.

– Jestem po raz pierwszy na tej uroczystości i bardzo się z tego cieszę. Pamięć o wybitnych Kaszubach, którzy swe życie oddali za odradzającą się ojczyznę, ma ogromne znaczenie – podkreślał prezes ZKP.

Delegacje władz administracyjnych, radni, przedstawiciele kombatanów, szkół i oddziałów ZKP złożyli wiązanki kwiatów. Wspomniano także Mariana Hirsza, autora znakomitej książki *Nieustraszeni. 66 Kaszubski Pułk Piechoty im. Józefa Piłsudskiego 1919-1939*. Organizatorem uroczystości był Ośrodek Kultury i Sportu w Żukowie wraz z oddziałami ZKP z Banina i Żukowa.

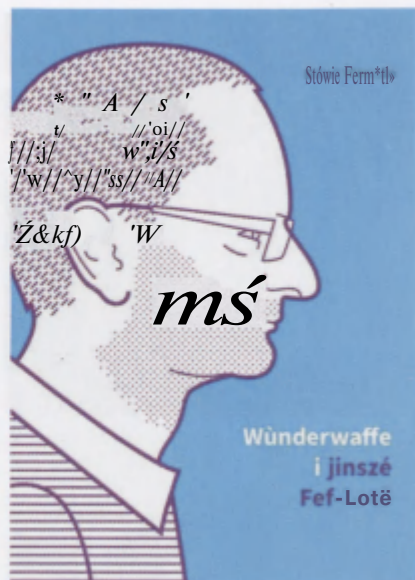
(BP)

KARTUZĘ. PÓTKANIE Z KASZĘBSCZIM PISARZĄ

W Kaszëbsczim Mùzeùm w Kartuzach 2 czerwińca bëła promòcjô ksążëzi Sławómira Fòrmellë pt. *Wunderwaffe i jinszé Fef-Lotë*. Pòtkanié z àutorã prowadzëła direktòrka ti instytucje Barbara Kąkòl.

Fòrmella je pisarzã ùrodzonym w Gdinie w rokù 1976, a jegò kaszëbskòjãzëkòwé prozatorszcë ùsòdzczi i historicznë tekstë wëchòdzëlë smarã m.jin. w „Pòmëranii” i „Stegnie”. Publikòwòł téż w almanachù „Zymk” i w roczniku „Kartuskie Zeszyty Muzealne”.

Rozmòwa tikała promówóny publikacji, ale téż kaszëbsczi lëteraturë w całoscë, nòbarzi pòpùlarnëch témów i kaszëbsczi juwernotë. Fòrmella

òpówiòdòł m.jin. ò granicach Kaszëb i dzywnëch sytuacjach w mediach, jaczë bëłë dlô niego pòdskòcënkã do pisaniò.

Na zakùńczenié bëła leżnosc do pògòdaniò z àutorã i ùdostaniò pamiątkowégó wpisënkù do ksążëzi.

RED.

GDAŃSK. SPOTKANIE Z MUZYKĄ KASZUBSKĄ NA MORENIE

Fot. Iga Konkel i Wojciech Józef Konkel

Folk Acoustic zagrał koncert po kaszubsku w Gdańsku dla ponad 100 osób, które przyszły na spotkanie i wypełniły salę w Centrum Kultury na Morenie. Utwory dobrze na Kaszubach znane oraz te mniej znane zespół Folk Acoustic wykonał we współczesnej artystyczno-folkowej aranżacji autorstwa Szymona Chylińskiego, akor-

deonisty, kompozytora i szefa zespołu. Usłyszeliśmy m.in. utwory takie jak: *Nasza zemia, Kaszëbë wołają nas, Na czólnie, Namòwa, Kukówka, Sekretë, Żebë wrócył ten czas, Tango z różą, Pódzaka, Żół*.

Folk Acoustic wystąpił w składzie: Grażyna Miłosz – śpiew, Klaudia Cieszyńska – klarnet, Szymon Chyliński – akordeon, śpiew, aranżacja utworów, Mateusz Kot – kontrabas.

– Pokazujemy współczesną kulturę kaszubską i język kaszubski poprzez to, co łączy pokolenia, czyli śpiew i muzykę. Zainteresowanie kulturą kaszubską w Gdańsku jest, a w szczególności muzyką, więc w roku 2023 zaczęliśmy organizować w dzielnicach wydarzenia z cyklu „Gdańskie spotkania z muzyką kaszubską” – powiedział Wojciech Józef Konkel, prezes gdańskiego oddziału Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego.

Dziękujemy za współpracę współorganizatorom: Centrum Kultury na Morenie, Spółdzielni Mieszkaniowej Morena, Klubowi Seniorów MORENIACY. Dofinansowano ze środków Rady Dzielnic Piecki-Migowo.

W ramach cyklu „Gdańskie spotkania z muzyką kaszubską” w roku 2023 odbyły się cztery koncerty: dwa na Oruni, gdzie w październiku wystąpił zespół Folk Acoustic, oraz dwa koncerty Weroniki Korthals: w kwietniu na skwerze Świętopełka Wielkiego oraz w grudniu koncert świąteczny w Centrum Kultury na Morenie.

ŹRÓDŁO: WWW.KASZUBI.PL

KÓSÔKÓWÔ. SPIÉWELĚ Ô MÔRZU

Święto mórsczych i kaszëbskich piosenów bëło 6 czerwińca w Kósókwowie. Ju 22. róż óstół tu zórganizowóny Festiwal Mórsczi Spiéwë „Jantarowi bôt”. Wëdarzenié je czerowóné do amatorskich churówëch i wókalno-instrumentówëch karnów a téż do solistów. Kóždy uczestnik muszi wëkónac dwie piosenki, co mają mórską témiznã, w tim jednã pò kaszëbsku.

Kónkursowô kòmisjô, tj. Magdalena Mólendowskô i Ana Paturej, wësłëchała wëstãpów szterzech karnów i jeden solistycz. W kate-

gorii midzëpökoleniowëch karnów pierszi mól ôbsãdzëcelczy przëznałë Fôlkloristycznému Karnu „Nadolanie”, a drëdżi zespôłowi „Kosakowanie”. Westrzód dzecnëch karnów dobëlë „Jantarki” z Móstów, a drëdżi mól zajimnałë „Dëbogórskie Kwiatki” z Dãbögôrzô.

Kónkurs udało sã zórganizowãc dzãka wspiarcu Urzãdu Gminë Kôsôkówô i Pucczégô Pòwiãtu.

RED.

GDAŃSK. „BRZOZAKI” DO- CENIONE W STOLICY WOJE- WÓDZTWA

Grupa „Brzozaki” z Baranowa 28 maja pojechała do Gdańska, żeby wziąć udział w obchodach Dnia Działających w Kulturze odbywających się w Centrum Świętego Jana. Rano opiekunka grupy Ewa Orzechowska uczestniczyła w dyskusjach panelowych pod hasłem „Lokalne działania w odpowiedzi na duże wyzwania”. Zabrała głos w odpowiedzi na pytanie „Jak kultura może się stać rzeczniczką natury?”, opowiadając o doświadczeniach grupy „Brzozaki”, której projekty łączą poznawanie naturalnego środowiska z troską o jego przyszłość, co młodzi ludzie wyrażają w przygotowywanych przez siebie filmach, pracach plastycznych i poezji. W tej części dnia młodzież (wraz z opiekunkami Danutą Tarkowską i Beatą Korynt) spacerowała po Gdańsku i wybrała się w rejs galarem po Motławie. Po południu wszyscy zebrali się

w Centrum Świętego Jana na pokaz stworzonego przez „Brzozaki” filmu pt. *Obrówka, nasza rzeczka*. Po filmie cała grupa z gminy Parchowo wraz z filmowcem Adamem Ptaszyńskim opowiadała o projekcie „Z Bawernicy do Bałtyku” i odpowiadała na pytania widzów.

Grupa „Brzozaki” do Gdańska na zaproszenie Nadbałtyckiego Centrum Kultury pojechała w składzie: Madzia Leśnik, Alicja Leśnik, Majka Płotka, Tomek Labuda, Łukasz Nowak, Maciej Leśnik, Michał Leśnik i Szymon Płotka.

ŹRÓDŁO: WWW.KURIERBYTOWSKI.COM.PL

STUDZIENICE, BYTÓW. DOBRE WIEŚCI DLA ROWERZYSTÓW I MIŁOŚNIKÓW WĘDRÓWEK

Pieszno-rowerowa ścieżka łącząca Studzienice z Bytówem to jedno z przedsięwzięć realizowanych w ramach Bytowskiego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego. Gmina Studzienice już zleciła prace projektowe odcinka na swoim terenie.

Wiosną studzienicki samorząd za blisko 260 tys. zł zlecił opracowanie dokumentacji projektowo-koszto-

rysowej ścieżki rowerowej wzdłuż drogi powiatowej, od granicy z gminą Bytów do Studzienic. Inwestycja w 85 proc. zostanie sfinansowana z Funduszy Europejskich dla Pomorza 2021-2027.

W Studzienicach odbyło się spotkanie z projektantem, na którym dyskutowano o najlepszym wariantcie przebiegu ścieżki.

– Nowy ciąg będzie przeznaczony zarówno dla pieszych, jak i rowerzystów. Będzie miał szerokość 2,5 m. W miejscach, gdzie ścieżka zbliży się do krawędzi jezdni, uwzględniamy jeszcze skrajnie, co w sumie daje szerokość 3,25 m. Na całej długości będziemy się starali utrzymać te parametry. Jednak już wiemy, że nie wszędzie te 2,5 m jest do zachowania ze względu na istniejące ogrodzenia, budynki czy zjazdy. Taki problem występuje szczególnie w Ugoszczy, w centrum i przy szkole. Ścieżka na całej długości będzie miała nawierzchnię bitumiczną – mówił na spotkaniu z radnymi i sołtysami Paweł Suwisz z DSP Projekt, wykonawca dokumentacji.

Na terenie gminy Studzienice łączna długość ścieżki wyniesie 6,5 km. Kolejne 2,4 km powstanie na terenie gminy Bytów.

ŹRÓDŁO: WWW.KURIERBYTOWSKI.COM.PL

WARSZAWA, KASZĘBĒ. TRADICJOWO PRAŻNICA NA BRETILINGACH

Od 22 maja mómë na Lëse Tradicjowëch Wërobinów pösobné jestkù z Kaszëb. Tim razã je to prażnica na bretlingach. Jak napiselë na internetowi starnie Minysterstwa Rólnictwa i Rozwiju Wsë: *Szprot bałtycki (Sprattus sprattus)*, zwany przez Kaszubów bretlingiem, był (oraz jest obecnie), jednã z najczęściej wykorzystywanych ryb w tradycyjnej kuchni mieszkańców nadmorskich osad. W przeszłości pozyskiwany był za zwyczaj wprost od rybaków lub od kobiet z rodzin rybackich roznoszących nadmiar złowionych ryb tego gatunku po pobliskich wioskach rolniczych. Jej masowe występowanie oraz mały rozmiar sprawiał, że nie cieszyła się uznaniem u kupców. Z tego powodu

Ōdj. www.gov.pl

powszechnie trafiała na rybacki stół. [...] Jednã z najbardziej popularnych potraw z dodatkiem szprot, w niektórych regionach Kaszub Północnych, była prażnica na bretlingach, czyli jajecznicã ze szprotami. Potrawa, która wielu rdzennym mieszkańcom Kaszub Północnych kojarzy się właśnie z dzieciństwem oraz jego przysmakami. Wszystkie składniki potrzebne do przygotowania tej potrawy zawsze pochodziły od lokalnych dostawców – rybaków oraz sąsiedzkich lub własnych gospodarstw domowych.

Na starnie pódowają téż, na jacz i ōrt rëchtowac takã prażnicã. Nôprzód je musz ôdcac głowã bretlingóm, wëprawic rëbë, ùmëc i pòzdac, jaż kãsk ôbeschnã. Pózn i ôbtoczëc je w mące i piec na panewce wësmarowóny szmółtã abò szpiekã, jaż stónã sã bruno-strëbrznë. Tej ôstówò jész zalóc je jajama z dodówkã solë i pieprzu, a na kuńc piec tak długò, jaż stãgnã jaja.

Bòżë przeżegnój!

RED.

KOSCÉRZNA. SWORÈ WZALÈ WSZÈTKÓ

We Widzawiszczowi Zalë miona Lubòmira Szopińszczégò 13 czerwińca bëło wrãcenie nòdgradów dobiwóm XIV kònkursu „Kaszubi wczoraj i dziś”. Latosë pitania tikałë patrona 2024 rokù – ks. Hilarégò Jastaka. Na miónczi szło 144 uczniów z kl. 6-8 spòdlecznëch szkółów z pòmòrszczégò wòjewództwa. Nòlepi delë so radã młodi lëdze ze Swórow, przërëchtowóny przez Ōrmùzdowã Skrã za 2023 rok Marzenã Bórzëszkòwskã.

Ōdj. muzeumziemikoscierskiej.com.pl

Pierszi mól miół Tëmón Miszewszci, drëdzi Zuzana Stoltmann, trzeci Ōlga Jacewicz, czwiórti Marietta Szulc (wszëtcë sã ze Spòdleczny Szkółë w Swórach). Pösobné dwa place zajalë: Kasper Klasa (Sp. Sz. w Lëpuszu) i Maja Marcynkówskò (Spòlëznówò Sp. Sz. w Karczemkach).

Nòdgradë wrãczëlë jima: bürméster Kòscérznë Dawid Jereczek, przëdniK Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniò Jón Wërowińszci i przëdstówca Delegaturë Kùratorium Pòuczenië w Kòscérznë Sztëfón Rëmón-Lëpińszci.

Ōb czas ùroczeniégò pòdrechòwaniò kònkursu prof. Tadeusz Linkner i przëdniczka kòmisje ôbsãdzëcelów Danuta Sadowskò ôpówiedzelë ó žëcym i dzejanim ks. Hilarégò Jastaka, a ôsobliwie ó jegò sparlãczeniach z Kòscérznã.

RED.

LÈNIŌ. MÈSTROWIE WÈSZIWU Z NÒDGRODAMA

Skuńcił sã XXIX Ōgłowòpòlszci Kònkurs Kaszëbszczégò Wësziwu. Do òrganizatorów – Gminowégò Dodomù Kulturë w Lëni – przëszëlë jaż 478 dokazów. Je to 130 wicy jak łoni. Ŭdzël w kònkursu wzałò 275 lëdzy, w tim 92 w kategòrii ùstnëch, 3 w kategòrii młodziżnowi, 152 dzece i – co je nowiznã – 28 w kategòrii arteterapiò. Ŭczãstnicë pòchòdzëlë z szësc wòjewództw: pòmòrszczégò, kùjawskò-pòmòrszczégò, łódzczégò, małòpòlszczégò, slãszczégò i zòpadnopòmòrszczégò.

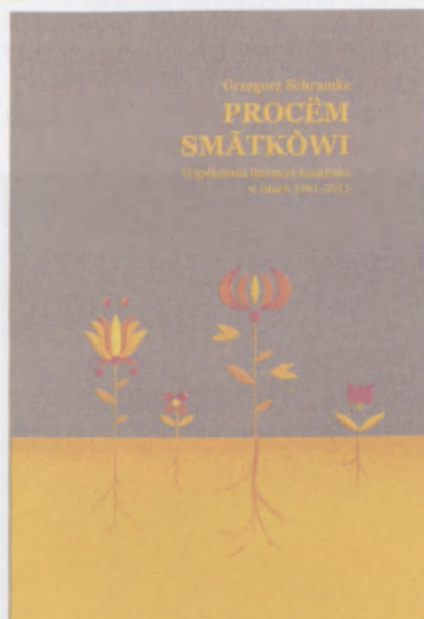
Jich wësziwë taksowała kòmisjō, w jacji bëlë: etnografka Elżbieta Ball-Szëmorszczik, Éwa Gilewskō z Etnograficznégò Mùzeùm we Gduńsku, Benita Grzenkòwicz-Ropela z Mùzeùm Kaszëbskō-Pòmòrszczi Pis-mieniznë i Mùzyczi we Wejrowie, artystka-malòrka Teréza Ellwart i Jadwiga Sommer – dównò radnò i nòlež-niczka Kòmisje Kulturé i Pòuczeniè Ra-dzëznë Gminë Lëniò.

Òbsadzëcelczy bëlë baro szezërë i przëznałë jãż 262 nòdgròdë, nòwicy dlò nòmłòdszich wësziwòczów i wë-sziwòrków – jãż 152.

Wòrt jész wespółnnac, że GDK w Lëni rëchtëjé Òglowòpòlszczi Kònkùrs Kaszëbszczégò Wësziwu nie-przeriwno òd 1996 roku.

RED.

WARSZAWA. NAGRODA ZA „PROCÈM SMĄTKÓWI”

24 maja podczas Międzynarodowych Targów Książki w Warszawie pozna-liśmy laureatów 17. edycji Konkursu ACADEMIA. Jego celem jest wyróż-nienie i promocja wydawców najlep-szych publikacji akademickich i na-ukowych. W konkursie oceniane są pierwsze wydania recenzowanych ksi-ążek naukowych, podręczników akade-mickich, monografii i serii wydawni-czych, wydane w roku kalendarzowym i poprzedzającym rok odbywania się konkursu, w formie tradycyjnej książki drukowanej.

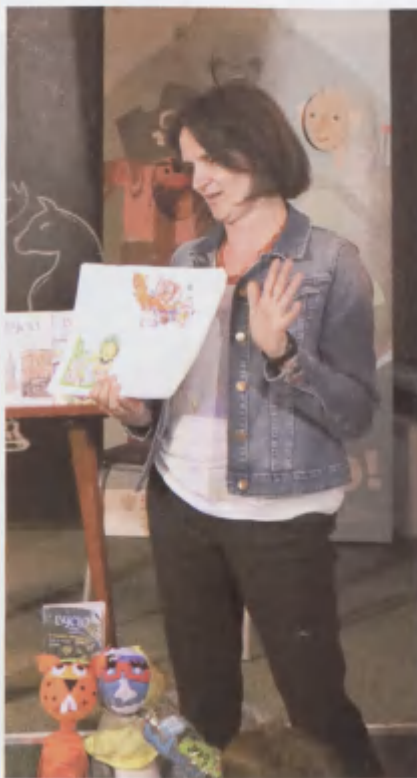
Do tegorocznej edycji 58 wydaw-ców zgłosiło 167 tytułów. Nagrodę główną ACADEMIA 2024 otrzymała publikacja Krzysztofa Mordyńskiego *Godło Uniwersytetu Warszawskiego. Dzieje symbolu na pieczęciach uczel-ni ze zbiorów Muzeum UW* (wydawca: Wydawnictwa Uniwersytetu War-szawskiego, Muzeum Uniwersytetu War-szawskiego).

Jedną z dziewięciu książek, które otrzymały wyróżnienie specjalne za opracowanie edytorskie, jest: *Procëm Smątkówi. Współczesna literatura kaszubska w latach 1981-2015*. Wydały ją Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie oraz Instytut Kaszubski. Szerzej na temat tej publikacji pisaliśmy w marco-wej „Pomeranii” (nr 3/2024), w której ukazał się wywiad z jej autorem Grze-gorzem Schramkiem.

Nagrodzoną książkę można nabyć w księgarni internetowej kaszubska-ksiazka.pl.

ŹRÓDŁO: WWW.KASZUBI.PL

LABÓRG. BĘTK I JEGO DRĘSZĘ

Pòsobné pòtkanié w òbrëmim projektu „Farwné przigòdë z kaszëbską ksąż-ką / Kolorowe przygody z kaszubską książką” bëło 14 czerwińca. Tim razã uczestnikama warkówniów bëłë dziecë

ze Spòłëznowi Jãżëkòwi Spòdleczny Szkółë w Labòrgu, chtërne pòznòwałë dokazë Anë Gliszczinińsczi, autòrczi ksążëczków ò Bëtku (m.jin. Bëtk herbù kasztan, Bëtk na zómku w Bëtowie, Bëtk w mòdri kròjnie).

Ob czas plasticznëch warkówniów labòrszczi uczniowie zrobilë malënczi na taszach, wëzwëskiwającë przëdno pòstacje Bëtki, wieszczòwczzi Anë, Dëcha Zómku i Nënëczi Rodë. Pòzni swòjé farwné tasze dziecë wżalë na pòtkanié z Aną Gliszczinińską. Pisòrka roz-prawiała z nima ò swòjim ùtwòrstwie, òdpòwiòdała na pitania i dòwała autògrafë.

Projekt „Farwné przigòdë z kaszëbską ksążką” je ùdëtkòwiony ze strzòdków Minystra Kultùrë i Nòrodny Spòdkòwiznë, jaczé pòchòdzą z Funduszu Promòcje Kultùrë.

RED.

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

GDUŃSK. KASZĘBSCZÉ ZÉŃDZENIA W INP

Westrzód instytucjów, chtěrne przënômni w jaczim dzélu zajmają sã sprawa-
ma sparłaczonyma z Kaszëbama i jich
nônowszima dzejama, je téż Gduńszi
Part Institutu Nôrodný Pamiacë. Tej-sej
biwają w nim ôrganizowóné archiwalné
uczbe, ôb czas chtěrnych je móžlëwôta,
bë kask blëzi pòznać to, co dzejało sã
przódë na naji rodny zemi. Z leżno-
scë ti skòrzëstało 20 sztëk uczniów
Ôglowósztólcacégó Liceum miona

H. Derdowszczégó w Kartuzach, chtěrny
pòd ôpiekã swóji szkolny niemiecczégó
jãzëka Emilii Leszköwsczi 25 łżëkwia-
ta 2024 r. przëjachelë do gduńszi
sedzbe INP. Towarzëto jima tedë téż
20 szkólóków z niemiecczégó miasta
Schwarzenbek kôle Hambùrga, co
przëjachelë na Kaszëbë w ôbrëmim pro-
jektu Pòlskô-Niemieckô Współrobôta
Młodzëznë (pòl. Polsko-Niemiecka
Współpraca Młodzieży). Młodi lëdze
z ôbëdwùch krajów póznôwelë drągã
historiã Kaszëb i Pòlszczi, a przed przëja-
chanim do INP ôdwiëdzëlë midzë
jinszima Mùzeùm Stutthof i Mùzeùm
II Światowi Wójnë.

Przedną témã prelekcji, jakã wëgło-
sył dló nich robòtnik gduńszégó
archiwùm INP Słówk Fòrmella, bëłë
zapëzgloné kawie Kaszëbów ôb czas
II światowi wójnë. Gòdka bëła midzë
jinszima ó wpisowanim Kaszëbów na
niemieckã nôrodnã lëstã, ô jich słuźbie
w niemiecczi i pòlszczi armii i w parti-
zanczczich ôddzélach „Pòmòrszczégó
Grifa”. Tipówé dló tamtëch czasów bëło
równak téż to, że tragicznym wëdarze-
nióm towarzëto codniowé žëcé. Wiele

z tegò jidze nalezc prawie w archi-
walnëch aktach zebrónëch w archiwùm
institutu. Na zycher i dló pòlszczich, i dló
niemiecczich szkólóków bëła to cekawò
lekcjò pòspólny historii, dzãka chtër-
ny w przëdnoce lži bãdze Kaszëbóm
i Niemcóm sã bëlno zrozumióc.

Drëdzë pòtkanië namienioné
kaszëbsczim sprawóm zrëchtowóné
przez INP ôdbëło sã 6 maja latoségó
roku. Przëjachelë tej do ti instytucji
sztudërzë II roku kaszëbszczi etnofilo-
logii. Prowadzył je téż Słówk Fòrmella,
chtëren ôglowó ôpówiëdzól, czim za-
jimó sã archiwùm institutu a póžni
kòrbił ô dzejach Kaszëb i naji regional-
ny rësznótë w czãdze rządzony przez
kòmùnysticznë przednictwò Lëdowi
Pòlszczi. Pó wëstëchanim prelekcji,
sztudërzë mielë móžlëwôtã przezdrzec
kòpie aktów z gduńszégó archiwùm
INP, jaczé tikałë sã prawie kaszëbszczich
sprów. Pòdsztrëchnãc wòrt w tim mòlu,
że nie bëł to pierszi rôz, czëj sztudërzë
kaszëbszczi etnofilologii ôdwiëdzëlë
INP (przódë bëłë tam ju w latach 2017
i 2019).

S.F.

Ôwidzezi Gard kòl Gduńszégó Starogardu – plac fùl słowiańszi historie
Ôdj. Sławomir Lewandowski

Co je dlô człowieka nŏwëgôdniészé z mediów? Gazétë? Radio? Telewizjô? internet? Kô to zanôlégô. Media, jak sama nazwa wskôzywô, sã pômiedzë. Pômiedzë tim, co mŏ> wiadło do przekôzaniô, a ôdbiérca. Pëtanié: Jak chùtkô to mŏ jic? Żlë chcemë sã dowiedzec zarô, chùtkô, terô – tej nŏlepi Internetã, pŏczi jesz gŏ nama nie wëłączëlë. Telewizjô a radio sã téż chùtczé, równak mŏszi miec do nich przëstãp – a nié wiedno gŏ mŏmë. A gazétë, czãdniczi majã czas. To mŏże wińc za tidzeń, miesãc, kwartã, a nawetkã za rok. To je nŏspŏkŏjniészé medium. Do niego letkô mŏże kawã wëpic. Internet je w kŏdzi móbilce, leno sygnie zakùknãc w ekrank, a ju wiémë, co sã dzeje w świece. Mŏże sobie nawetkã ustawië klëkã – pŏwiadomienié. Mŏże téż sŏm nadawãc. Tegŏ ni ma w jinëch mediach, bŏ mŏszi miec specjalné pŏzwolenié – kŏncesjã. A przë tim sã mŏszi nadeptãc, w urzãdowã pajã nakùszkãc, a biwŏ, że zapłãcëc. Sélôsż mejla, na czace so kŏrbisz. To jidze miks. Chizni jak gŏdka bez telefŏn, bŏ to mŏszi wklepãc numer, to je nŏt pŏzdzãc. Czasã dŏżi pŏzdzãc, bŏ zwŏnisz do biãłczã, a ône lubiã gadać. Czej jedziesz autołã, biwŏ, co pŏłãczënié je słabé, bŏ prawie jes w jakã lasowã dzurã wjachŏł i sygnał nie docérŏ.

W internetach je wszëtkô. To je nŏwikszŏ raka (śmietnik) w kŏsmŏsu. Téż nŏwikszé zdrzŏdłŏ wiédzë, le trzeba wiedzec, dze za czim sznëkrowãc. Radio a telewizjô brëkujã swŏjich statków, skrzinków, co w nich sã rôz zwãk pŏjŏwiŏ, rôz zwãk z ôbrãzã, a do tegŏ je nŏt miec pilota, maszinkã do czerowaniŏ z knãpkama. W slédnym czasu lëdzëska ne stŏré radia a telewizorë przëcz szmërgajã, bŏ to mŏże kŏntrolã przinëc, ne statczã ùdzrzec a sztrŏfã – abŏnãment – kŏzac płãcëc. Temù lëdze colemało w Internece radia stëchajã a tv wëzãrajã, tej-sej w autole. Telewizor zabiérŏ całã bŏczënk. Je trzeba sadnãc/legnãc a w niego jak w ôbrŏz wzerãc a uszë szpëcowãc. Nick jinégŏ ni mŏżesz robië. Do tegŏ czasã pŏdjŏdŏsz a pŏpijŏsz – co nie je zdrŏw. Czej stëchŏsz radia – jesz je mŏżno robië swŏje. Wiedno co w pamiãcë ôstŏnie, w całŏscë tej, czej mŏsz tzw. pŏdzëlã ùwŏgã.

W internetach je wszëtkô. To je nŏwikszŏ raka (śmietnik) w kŏsmŏsu. Téż nŏwikszé zdrzŏdłŏ wiédzë, le trzeba wiedzec, dze za czim sznëkrowãc.

Czej robisz w gazëce, w radio a telewizji – mŏszi robië to, co cë kŏżã pŏdweższã. Ni mŏżesz so gadać, co chcesz, bŏ jak to sã nie mdze widzało szefŏwi, mŏże cë z robŏtë wëwalëc. Temù dlŏ tëch, co majã swŏj rozëm – Internet je nŏlepszi. Żelë w jinëch mediach kŏdzi swŏjã propagandã wcyskŏ, w Internece mŏsz tëch propagandów skŏpicã i sŏm mŏżesz sobie wëbrãc, co chcesz. Żelë mŏsz swŏjã starnã www – piszesz, co chcesz, nŏwëżi lëdze przëkliknã w jiny mŏł a zamrëczã pŏd nosã: Ale je ten Fŏpka natrzãsi. Mŏsz tuwŏ jesz wŏlnosc przekŏzywaniŏ swŏjich mësłŏw, a lëdze majã wŏlnosc wëbrãc, co chcã. Mŏgã téż napisać, że sã jima widzy abŏ nie widzy. Mŏgã muńkã wstawić, tzw. emŏtikon. Jidze to twoje pisanie ùprzëstãpnic jinymã. Taczi pisajk, pŏëta – barŏ je z tegŏ rŏd. A nŏbarżi sã ceszi, czej widzy, co internetowi czëtińcowie rôżno reagujã. Jedny dajã „pŏdobkã”, jiné „niewidzka”. Jesz jiny piszã „trzëmie sã” a jesz jiny „mŏm na to namkłë”. To je wŏlnosc. Biwŏ, co jedny kritikujã drëdzich, co majã jiny pŏzdrãtk na swiat. Tec jich pŏzdrãtk je nŏlepszi, jiny sã zmilŏny. Nŏlepi bë zakŏzelë drëdzima sã wëpŏwiadãc. Krzikajã, co to je mŏwa niezgarë – a sami tak-cos prawie robiã. I ni majã ôdwŏdzi stanãc do diskusje z dejowim procëmnikã, bŏ lzi je zakrzikãc kŏgŏ, jak przekŏnãc do swŏjegŏ. Człowiek sã tédë usmiëchŏ a dali robi swŏje, bŏ swŏj rozëm mŏ.

Osŏbnymã mediã, mediã mësłë, sã chŏcłë ksãżczã a filmë. Dotegŏ trzeba nalezc czas: na przëczëtanié, na ôbezdrzenié a na przemëslenié. Ksãżka mŏże bëc w audiobùku, chŏcŏ nick nie zastãpi „ôczwŏgŏ” czëtaniŏ. Dobrze, czej mŏmë to z kŏgum jesz przëgadać. Pŏznãc jiny punkt widzeniŏ. Pŏdobno je z plãtkã a z jinymã artefaktã człowieczégŏ kuńsztu. Jidzemë na wëstŏwk, na kŏncert, na jaczi performens – wŏrt je z kŏgum pŏżni przediskutowãc, co sã mësli, pŏ przedzegwienim kuńsztu. Nierŏz przinëdze z tegŏ pŏdskŏcënk, cobë nowã rzecz zrobić, napisać, stwŏrzëc. A to wszëtkô mŏże zmieszcëc w internetach. Pŏczi jaczi Wiŏldzi Pŏle nie wëłãczã sztrŏmu...

TÓMK FÓPKA

Zjačlë/ & %lötë/

Lato to je dobri czas na rozmajitë zjazdë ë zlotë, ògłowò pòtkania, zëndzenia. Mómë kàsk wiacy czasu i chãców na kòrbiónczi, słëchanie, òbzëranie, szmakanie, plenerowë kòncertë, ògniszczã itd. Je to nòdgroda za nen d+udzi czas sedzeniò doma òb jesëń i zëma. Wiodro prawie terò nòbarzi pòzwòliwò na rozegracjã pòd gòtim niebã, tej wiëndze tóni ë barzi nòtëralno nigle w drodzich restauracjach czë klubach – chòc mòže chtos tak barzi lubi, ni móm nic procëm temu. Wedle mie bieganie pò trãwie, a nawetka pò czapie, błocë, m> swój wiòldzi ùrok, chtërnégò nie jidze kùpie za żòdne dëtczì. A tuńce przë mùzyce na żëwò, mòže nawetka w deszczu (tuwò mie mòže kàsk pòniosło) – to dopiërje je atrakcjò jak z jaczégòs amërikańsczégò filmu. A za dzecka më

to mielë darmòk i nicht w tim nick nadzwëkòwégò nie widzòł. Kuli to razë stòjało sã w deszczu, zdajacë na tãgã, abò skòczacë bòso w piëtach. Dzysò jesmë w sztãdze nawetka kùpie drodżi biliet, żebë tak cos przeżëc – zmòczëc sã, a pòzni pòskakać w szlapië, błocëszczu, dotknąc gòtima stopama zemi.

Mëszlącë ò nëch rozmajitëch pòtkaniach, próbujã dóńc do te, czym sã różni zjòzd òd taczégò zlotu. Nòprostsze tłumaczenië: na zjòzd sã zjëżdżò, a na zlot trzeba przëlecec. Taktoje? Tej dlòcze na mòtocyklowë zlotë lëdze przejachóny sã na mòtorach? Në, niewòzné, to sã leno nazwë. Wòzné, że jidze ò zëndzenië wiãkszégò karna lëdzy, chtërny nie widzã sã czãsto, mòže pòtikajã sã róz na rok, róz na czile lat, a nawetka czasã róz na cziledzesãt. Gwësno kòdzi bëł czedës na jednym z nëch dwùch òrtów zëndzeniów. Mòže bëł to jaczi zjòzd absolwentów szkòłë? Ó, to sã dopiërje pòtkania pò latach. Widzec drëchów ze szkòłowi tówczy, czëj majaju sëwë klatë abò wàsë – to je przeżëcë. Ùdrzec knòpa, w chtërnym sã człowiek kóchòł przez całë gimnazjum, abò brutkã, chtërna bëła nòma-drzészò w szkòle – cos piãknégò. Fejn je wròcëc w ùszlòtã, jeżlë to bëłë dobre czasë i je za czym tęsknic. Jeżlë nie, tej ni ma za czym jachac na taczì zjòzd.

Skòrno na zjezdze më ju bëłë, tej wòrt mòže sã wëbrac téż na jaczi zlot! Në i to słówò mie sã parłãczy leno z jednym – zlotã czarzelniców. Nawetka bëła jem czedës na taczim i wròcã jem całò i zdrowò. Nicht mie nie zaczarził, ani nie pòrwòł. Czarzelnice na miòłtach czilenòsce lat temu regularno rok w rok pòtikalë sã

Skòrno na zjezdze më ju bëłë, tej wòrt mòže sã wëbrac téż na jaczi zlot! Në i to słówò mie sã parłãczy leno z jednym – zlotã czarzelniców.

na Górze Lemana w Piòsznie. Cëż tam sã dzało! Chto bëł, nen widzòł, a kògò nie bëło, ten ju sã nigdë nie dozno, bò... co bëło na złoce, óstówò na złoce. Taczë sã regle. Żòł, że czarzelniców w Piòsznie ju nie jidze pòtkac, bò kòmus sã to nie widzało, chòc nikòmù òne krziwdë nie robiłë. To bëło richtich pòkòjowë zëndzenië, bez niżòdnëch zakòzònnëch praktik. Pò pròwdze fejn bëło pòtkac lëdzy kàsk òderwónëch òd zemi – stąd mòže wzała sã pòzwa „zlot”? Tak jak czarzelnice do Piòszna przëlecałë, tak tej muszatlë òdlecec. Mòže jesz czedës wròcã? Chto wië...

Dali mómë zlotë fanów rozmajitëch pòjazdów na sztërzech abò dwùch kòłach: trekrów, autów, tanków, mòtorów a jinszych cëdów. Terò mòdnë sã téż zlotë autów z jedzeniem – food trucków. Pòtikajã sã na nich lubòtnicë frit-

ków, hamburgerów, kebabów a jinszych cëżëch szmaków. Je wiedzec, lëdze mògã sã zleceć z rozmajitëch przëczënnów i taczë majã prawò. Chcã sã pòtekac, niech sã pòtikajã. Kòzdò leżnosc je dobrò. Niejedny zdajã na to całi rok, òd slëdnégò zëndzeniò, żebë znòwu cos taczégò przeżëc.

Më, Kaszëbi, téż mómë swój Zjòzd, chòc nie je òn jedurnã (na szczescë) leżnoscã do pòtkaniò z jinszima Kaszëbama. Fejn, że naji zjòzd je w rozmajitëch mòłach Kaszëb, tej je òkazjò do zwiedzywaniò. Róz na nordze, róz na pòłnim, a róz we wëstrzòdku. Nicht nie je pòkrziwdzony, doch nie? Je z tim Zjãzdã përnã trzòsku, në bò mùsi bëc wiedno jakòs wiòlgò gwiondza, chtërna sã jednym widzy, a jinszim kàsk mni, le nie je to nòwòzniészë. Nië leno dlò ni më tam jesmë przëca przëjachóny. Gwiondzów bådze na Zjezdze fùł (prëcã wa bådżeta i jò, i pòrã tësãców naszich drëchów). Wòzné, że mòżna sã zjachac, pòkòrbic, wësłëchac, òbzërac, pòspiewac, a jeżlë chtos lubi, to nawetka zatańcowac. I wszëtkò za darmòka. Grzëch nie zwëskac z ti leżnoscë. Chto wië, co mdze w przinidnym roku, ni ma za czym żdac abò òdkładać, jak pielgrzimkã do Czãstochòwë (za rok pùdã), leno przëjachac do Kòscërnë i ceszëc sã z pòtkaniò. Tak tej, co je lepsze: zlot czë zjòzd? Zdówò mie sã, że je 1:1. Dlò czarzelniców, jinszych cëdòków i mòtocyklistów zlotë, a jesz dlò jinëch zjazdë. Niewòzné, jak, gdzie, czym i na czym, wòzné z kògum...

ÒLGA KUKLIŃSKÒ

Polska Filharmonia Bałtycka zaprasza Gdańskie Lato Muzyczne

**Każdy wtorek i piątek
wakacji do 27/08,
20:00**

Archikatedra Oliwska

**67. Międzynarodowy
Festiwal Muzyki
Organowej w Oliwie
Recitale organowe**

Krzysztof Urbaniak, Józef
Serafin, Daniel Roth, Jerzy
Kukla, Gabriele Marinoni,
Winfried Böning, Ugo Spanu,
Fabio Ciofini, Władysław
Szymański, Andrzej
Chorosiński, Stephan
Lutermann, Dominik Mendak
i Filip Woźniak Błażej
Musiałczyk, Hanna Dys,
Marco D'Avola, Mateusz
Rzewuski i Paweł Wróbel,
Giulio Mercati

15-24/07, 20:30

Polska Filharmonia Bałtycka

**Chopin nad wodami
Motławy**

Recitale pianistyczne

Anna Prabucka-Firlej, Daniel
Ziomko, Tato Alania, Paweł
Rydel, Mikołaj Sikafa, Natalia
Zaleska, Bogdan Czapiewski,
Bogdan Kułakowski, Michał
Mossakowski, Bartosz
Skłodowski

6-10/08, 20:00

**Muzyka w zabytkach
starego Gdańska**

**Koncerty kameralne w perłach
architektury Gdańska**

Wystąpią filharmonicy gdańscy
i zaproszenie goście

16/08, 19:00

Polska Filharmonia Bałtycka

**Koncert symfoniczny
– Wieczór amerykański**

Orkiestra PFB

Alexander Humala / dyrygent
Aleksander Dębicz / fortepian

W programie: M. Ravel, G. Gershwin

22/08, 20:00

Park Oliwski

**Międzynarodowy
Festiwal Mozartowski
Mozartiana**

Wieczór operowy

Massimiliano Caldi / dyrygent
Orkiestra PFB

9/08, 19:00

Polska Filharmonia Bałtycka

**Koncert symfoniczny
– Cztery Pory Roku**

Robert Kwiatkowski / skrzypce,
prowadzenie orkiestry
Orkiestra PFB

W programie: J.S. Bach, A. Vivaldi

Polska Filharmonia Bałtycka
im. Fryderyka Chopina w Gdańsku

Instytucja Kultury Samorządu
Województwa Pomorskiego

SPONSOR
STRATEGICZNY
PFB

& Energa
GRUPAGHED

GLÓWNY SPONSOR
PFB
MECENAS KULTURY

Polska Grupa Energetyczna

Nadbałtyckie
Centrum Kultury
Gdańsk

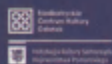
Instytucja Kultury Samorządu
Województwa Pomorskiego

24.05 — 29.07.2024

KR 13 i H és* Mmi t m RZ #9 m

Kreatorzy: tkanina z Pomorza
Creators: textile from Pomerania

ORGANIZATORZY:

Samorząd Województwa Pomorskiego

PARTNERZY:

ZRZESZENIE
KASZUBSKO-POMORSKIE
Oddział w Gdańsku

Ośrodek Kultury i Sztuki

CENTRUM
HERDERA
ZENTRUM

Fundacja Europejska

Unia Europejska

Fundacja Uniwersytecka

PATRONI MEDALNE:

trojmiasto.pl

KULTURA^SZTUKA

prestiz-

Pol^k

szu M

ly^X